

In dit onderzoek wordt onderzocht hoe gebieds-specifieke factoren kunnen worden meegenomen in het ontwikkelen en implementeren van lokale energieprojecten en welke invloed het meenemen van gebieds-specifieke factoren heeft op de ontwikkeling en implementatie van lokale energieprojecten.

De gebiedsgerichte aanpak en de uitwerking op duurzame energieprojecten

Evelien Meinders s2016311

Samenvatting

Duurzame energieprojecten zijn niet eenvoudig en vaak zelfs erg lastig te realiseren. Daarom wordt in dit onderzoek gekeken naar de mogelijkheden van de gebiedsgerichte aanpak. Er wordt gekeken hoe gebieds-specifieke factoren kunnen worden meegenomen in het ontwikkelen en implementeren van lokale energieprojecten en welke invloed het meenemen van gebieds-specifieke factoren heeft op de ontwikkeling en implementatie van duurzame energieprojecten. Voor dit onderzoek is een literatuurstudie uitgevoerd en zijn 7 interviews en een groepsinterview afgelegd.

De gebiedsgerichte aanpak is een methode waarbij gekeken wordt hoe een project in het gebied toe te passen en dit project te linken is aan de omgeving. Er zijn vele factoren die een rol spelen zoals: synergie, draagvlak, identiteit, investeringen, innovatie en instituties. Al deze factoren hangen samen en hebben invloed op elkaar en op het project. Van deze factoren is in dit onderzoek een conceptueel analytisch model gemaakt die helpt bij het analyseren van de gekozen cases. Er is onderzoek gedaan naar twee cases namelijk: Greenport Venlo en het Bio-NOF project. Bij deze cases werd onderzocht welke factoren van invloed waren op de ontwikkelingen en implementatie van deze twee cases.

Synergie kwam bij beide cases naar voren als een factor die van positieve invloed was op de implementatie van de energieprojecten. Het koppelen van belangen en het hebben van een fysieke, sociaal economische en institutionele link is bij beide cases van positieve invloed gebleken.

Ook draagvlak had net als synergie bij beide projecten een positieve invloed op de implementatie en ontwikkelingen van de energieprojecten. Door het betrekken van de lokale bevolking, overheid en bedrijven kan een plan beter gedragen worden. Vooral het meenemen van de lokale politiek is bij beide projecten van groot belang gebleken.

Identiteit heeft bij Bio-NOF een positieve bijdrage geleverd aan de ontwikkelingen en implementatie. Duurzaamheid kan een kenmerkende identiteit geven aan projecten en daarmee kunnen bepaalde bedrijven of projecten aangetrokken worden. Bij Greenport Venlo was er wel identiteit gecreëerd maar deze was niet toegespitst op duurzaamheid.

Ook het lokaal investeren bleek bij beide projecten van belang te zijn en een goede manier om bedrijven en omwonenden aan een project te binden. Wel wordt hier een kritische kanttekening gemaakt dat een investering wel in verhouding moet staan tot de omvang van een project. Een gebiedsgericht project die een te grote investering vraagt kan wellicht beter op een grotere schaal investeringen zoeken.

Ook innovatie had bij beide cases een positieve invloed op de gebiedsgerichte aanpak. Door ruimte te geven aan innovatieve ideeën en het koppelen van een duurzaam energieproject aan meerdere doelen kan een uniek project ontstaan.

Het opbouwen van instituties heeft ook bij beide projecten een positieve bijdrage geleverd aan de implementatie en ontwikkeling van de energieprojecten. Vooral de lokale politiek wordt bij beide cases als een belangrijk onderdeel gezien van de opbouw van instituties

Trefwoorden: Gebiedsgerichte aanpak, gebiedsgericht beleid, gebieds-specifieke factoren, duurzaamheid, duurzame energie, innovatie, synergie, draagvlak, innovatie, energieprojecten.

Figuren en Tabellen

Figuur 1: De vier transitiefasen uit Rotmans et al. (2009).	Pagina 9
Figuur 2: Macro-, meso- en microlevel uit Geels & Kamp et al (2009).	Pagina 10
Figuur 3: Energievraag Greenport Venlo in 2020 uit het masterplan (Etriplus, 2010)	Pagina 28
Figuur 4: Energievraag Greenport Venlo in 2040 uit het masterplan (Etriplus, 2010)	Pagina 29

Tabel 1: Checklist verschillende gebieds-specifieke factoren die een positieve invloed hebben op de gebiedsgerichte aanpak.	Pagina 21
Tabel 2: Lijst met geïnterviewden	Pagina 26

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn masterscriptie van de masteropleiding Environmental and Infrastructure Planning aan de Rijksuniversiteit in Groningen die ik heb mogen schrijven bij mijn stageadres namelijk: Ekwadraat in Leeuwarden.

Deze scriptie gaat, zoals u heeft kunnen lezen op de voorkant, over de implementatie van gebieds-specifieke factoren en de invloed daarvan op duurzame energieprojecten. Ik heb in mijn opleiding altijd interesse gehad in alle onderwerpen die met duurzaamheid te maken hebben. Dit omdat ik denk en weet dat duurzaamheid onze toekomst is en er op dit moment naar mijn mening te weinig mee gebeurt. Daarom ben ik op zoek gegaan naar een onderwerp voor mijn scriptie, om te kijken of ik er achter kan komen wat er allemaal speelt rondom duurzame energieprojecten. Ik heb hier uiteindelijk veel van geleerd en heb veel inzichten gekregen in hoe projecten van de grond komen en wat hierbij komt kijken.

Normaal bedankt iedereen in zijn voorwoord alle mensen die geholpen hebben tijdens dit proces maar omdat ik geen mensen wil vergeten wil ik het algemeen houden en graag iedereen bedanken die er voor me was! Wel wil ik Ekwadraat bedanken voor het geduld wat ze met mij hebben gehad en voor de goede stageplek. Daarnaast wil ik alle geïnterviewden bedanken voor het feit dat zij mij met hun interview enorm geholpen hebben voor mijn onderzoek.

Eén persoon specifiek wil ik wel bedanken en dat is mijn scriptiebegeleider namelijk: Chris Zuidema. Zonder jou was dit document niet af geweest en ik ben blij dat je zoveel geduld met mij hebt gehad tijdens dit lange proces om de scriptie af te ronden. Buiten de reguliere uren om heb jij mij veel geholpen en ervoor gezorgd dat ik hier nu klaar mee ben. Heel erg bedankt!

Na het afronden van deze scriptie zal ik het groots vieren dat zelfs ik, na anderhalf jaar al bij de gemeente Zuidhorn te hebben gewerkt, mijn scriptie heb afgerond. Het was niet eenvoudig om dit naast mijn werk te doen maar ik kan er dan toch trots zijn dat ik het eindelijk heb gedaan!

Evelien Meinders

Oktober 2017

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	i
Figuren en Tabellen	ii
Voorwoord	iii
1. Inleiding	1
1.1. Introductie	1
1.2. Probleemstelling	2
1.3. Doelstelling	2
1.4. Vraagstelling	3
1.5. Onderzoekstrategie	3
1.6. Leeswijzer	3
2. Theoretisch kader	5
2.1. Onzekerheden	5
2.2. Energietransitie	7
2.3. Problemen bij duurzame projecten	12
2.4. Gebiedsgerichte aanpak	15
2.5. Gebieds-specifieke factoren	17
2.6. Conceptueel analytisch model	21
3. Methodologie	22
3.1. Kwalitatief onderzoek	22
3.2. Dataverzameling en onderzoeksmethoden	23
3.3. Data-analyse	26
4. Casestudies	27
4.1. Greenport Venlo	27
4.2. Resultaten Greenport Venlo	29
4.3. Conclusie resultaten Greenport Venlo	41
4.4. Bio-NOF	43
4.5. Resultaten Bio-NoF	44
4.6. Conclusie resultaten Bio-NOF	53
4.7. Analyse groepsinterview	54

5. Conclusie, reflectie & nader onderzoek	57
5.1. De conclusie van het onderzoek	57
5.2. Verder onderzoek	59
5.3. De reflectie	60
6. Literatuur	62
7. Bijlagen	68
Interview Anton Bos - DCGV	68
Interview Frank Brandsen – Etriplus	78
Interview Nico Buskens – Alliander	85
Interview Niels van Geenhuizen - Arcadis	94
Interview Xander van Mechelen – Essent	104
Interview Harm-Jan Bouwers – Provincie Friesland	114
Groepsinterview Ekwadraat	119

1. Inleiding

1.1. INTRODUCTIE

De huidige klimaatveranderingen zorgen voor bezorgdheid in de wereld en ook in Nederland. Doordat er te veel uitstoot van koolstofdioxide plaatsvindt komen er te veel broeikasgassen in de lucht (Santer, 2011). Deze broeikasgassen in combinatie met andere factoren kunnen de oorzaak zijn van de huidige klimaatveranderingen. Koolstofdioxide is niet alleen schadelijk voor het klimaat, het veroorzaakt ook de verzuring van de oceaan. Daarnaast werkt koolstofdioxide in de lucht mee aan klimaatveranderingen zoals droogte, intense regenbuien en hittegolven (Jabareen, 2011). De ontwikkelingen die koolstofdioxide veroorzaken zijn niet wenselijk en daarom is het belangrijk om de uitstoot van koolstofdioxide zoveel mogelijk te beperken. Wanneer gekeken wordt naar een land als Nederland is te zien dat 55 procent van de belangrijkste economische gebieden onder zeeniveau liggen. Door een ramp als het smelten van de ijskappen kan het gebied onder zeeniveau gevaar lopen en dat kan een grote impact hebben op een land als Nederland (Talbot, 2007). Door het verminderen van de uitstoot van koolstofdioxide kan bovengenoemd scenario voorkomen worden. Om het risico op rampen als het overstromen van grote gebieden te verminderen is het van essentieel belang dat er minder uitstoot van koolstofdioxide plaatsvindt. Om een reductie in koolstofdioxide te bewerkstelligen kan worden ingezet op duurzame energiebronnen.

De Europese Unie geeft aan dat in 2020 twintig procent van de totale energievraag van de Europese Unie uit duurzame bronnen moet komen (Rijksdienst voor ondernemend Nederland, n.d.A.). Deze regels gelden dus ook voor Nederland. Niet elk land hoeft deze norm van 20 procent duurzame energie te halen. Per land is berekend hoeveel procent zij moeten leveren. Het beleid in Nederland is erop gericht om in 2020 veertien procent van de totale energieproductie, duurzame energie te laten zijn. Dit is niet alleen besloten omdat de Europese Unie dat wil, er speelt meer. Op dit moment komt de helft van de energie die Nederland gebruikt uit andere landen en dit zijn vaak niet de meest politiek stabiele landen. Door zelf duurzame energie op te wekken kan Nederland onafhankelijker worden van andere landen als het aankomt op het leveren van energie. En wanneer Nederland niet spoedig overgaat op duurzame energie dan is het waarschijnlijk dat over een decennia, Nederland voor 70 tot 80 procent afhankelijk is van andere landen voor de energieafnamen. Grote afhankelijkheid van andere landen is een scenario wat de Nederlandse overheid niet prefereert (Rijksdienst voor ondernemend Nederland, n.d.B.). Een andere reden voor de Nederlandse overheid om meer duurzame energie te winnen is dat fossiele brandstoffen niet onuitputtelijk zijn en er, zodra deze op beginnen te raken, vervanging nodig is. Om te voorkomen dat Nederland straks afhankelijk is van andere landen en om vervanging van de fossiele brandstoffen te creëren legt de Nederlandse overheid de focus op het creëren van windmolenparken, zonne-energie en bio-energie (Rijksoverheid, n.d.).

Voor de problemen die koolstofdioxide veroorzaken voor de wereld en daardoor ook voor Nederland moet er een oplossing gevonden worden. Eén van de oplossingen ligt in het opwekken van duurzame energie omdat dit in de behoefte voorziet van het leveren van energie maar waarbij geen koolstofdioxide wordt uitgestoten. Het grote probleem is echter dat het realiseren van opwekking van duurzame energie niet eenvoudig is waardoor Nederland op dit moment nog afhankelijk is van fossiele brandstoffen.

1.2. PROBLEEMSTELLING

Dat duurzame energie belangrijk is begon een tijd terug al door te dringen. In 1987 kwam het “Brundtland rapport” uit omdat er zorgen waren over de toedracht van het milieu. Hierin werd nadrukkelijk gevraagd om actie omdat er levensbedreigende gevaren waren volgens het rapport. Verder werd er ingegaan op de problemen die onze uitstoot van koolstofdioxide opleveren voor onze toekomstige generaties. (World Commission on Environment and Development, 1987) Hier bleef het niet bij. In latere jaren volgden er meer oproepen voor het beter omgaan met de wereld zoals Agenda 21 en de VN-top in 2002. Allerlei oproepen werden gedaan om beter om te gaan met onze wereld en om een betere toekomst op te bouwen voor de volgende generaties. Uit de georganiseerde Rio 20+ in 2012 bleek echter dat vele doelen nog niet behaald zijn en sommige onderdelen waren zelfs achteruit gegaan (United Nations, 2012).

Duurzame energieprojecten roepen in Nederland vaak weerstand op wanneer deze projecten lokaal in de praktijk worden gebracht. Betrokken actoren kunnen in opstand komen tegen het duurzame energieproject waardoor de realisatie van het duurzame energieproject wordt bemoeilijkt of zelfs tegengehouden. Er zijn een aantal redenen waarom betrokken actoren zich kunnen verzetten tegen de komst van een duurzaam energieproject. Als eerste is duurzame energie vaak zichtbaar in het landschap en zal dat voor lange tijd zijn (meeste duurzame energieprojecten, denk aan windmolens, staan er voor minimaal 30 jaar). Door de zichtbaarheid in het landschap kan weerstand ontstaan vanuit de betrokken actoren. Als tweede leveren duurzame energieprojecten vaak geld op wat niet meteen naar alle betrokken actoren gaat. Zij kunnen zich hierdoor achtergesteld voelen. Het duurzame energieproject is vaak duidelijk zichtbaar in het landschap en dan levert het ook geen geld op voor sommige betrokken actoren. Ook hierdoor kunnen de betrokken actoren zich verzetten tegen de komst van een duurzaam energieproject. Dat betrokken actoren in opstand komen zou voorkomen moeten worden om meerdere redenen. De eerste reden is de urgentie om duurzame energieprojecten te realiseren, Nederland heeft deze projecten hard nodig om de doelstellingen te halen. Wanneer er veel weerstand is kunnen projecten worden tegengehouden wat niet wenselijk is voor de ontwikkelingen op duurzame energie in Nederland. De tweede reden waarom weerstand voorkomen zou moeten worden is dat een project met weerstand vaak niet het beste voor de omgeving brengt. Wanneer een project goed ingebed is in de omgeving kan een project wat toevoegen aan de omgeving. Bij een goede inbedding hoeft een duurzaam energieproject geen probleem te zijn voor de betrokken actoren maar juist iets positiefs, een wenselijker beeld dan een duurzaam energieproject die wordt gerealiseerd terwijl iedereen tegen is. Dat weerstand tegen duurzame energieprojecten voorkomen moet worden is duidelijk maar hoe kan dit gerealiseerd worden? Wat zijn dan de mogelijkheden? De gebiedsgerichte aanpak lijkt hier een oplossing voor te kunnen zijn. Het actief meenemen van gebiedsgerichte belangen en partijen zijn onderdelen hiervan die een rol zouden kunnen spelen.

1.3. DOELSTELLING

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te creëren in welke gebieds-specifieke factoren van invloed zijn bij de gebiedsgerichte aanpak en hoe deze gebieds-specifieke factoren van invloed zijn op de implementatie en realisatie van duurzame energieprojecten. Ook wordt gekeken hoe de gebieds-specifieke factoren worden meegenomen.

Vanuit de theorie wordt eerst gekeken naar wat gebieds-specifieke factoren zijn en hoe deze van invloed zijn volgens de theorie. De uit de literatuur gevonden gebieds-specifieke factoren worden vervolgens samengevoegd om een conceptueel analytisch model te vormen wat als raamwerk dient voor de resultaten. Tevens wordt betoogd hoe de gebieds-specifieke factoren mogelijkerwijs van invloed zijn op het tot stand komen van duurzame energieprojecten en -initiatieven. Voor de analyse van dit onderzoek zijn twee cases betrokken namelijk Greenport Venlo en Bio Noordoost Friesland. Deze cases

zullen aan de hand van het conceptueel analytisch model geanalyseerd worden. Na analyse van de gekozen cases kan dan een conclusie getrokken worden die antwoord zal geven op de hoofdvraag.

1.4. VRAAGSTELLING

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

“Hoe kunnen gebieds-specifieke factoren worden meegenomen in het ontwikkelen en implementeren van lokale energieprojecten en welke invloed heeft het meenemen van gebieds-specifieke factoren op de ontwikkeling en implementatie?”

Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden zullen de volgende deelvragen moeten worden beantwoord:

- Wat houdt de gebiedsgerichte aanpak in?
- Wat zijn gebieds-specifieke factoren?
- Welke invloed hebben de gebieds-specifieke factoren bij het ontwikkelen en implementeren van de projecten uit de casestudies en in hoeverre zijn deze omstandigheden gebieds-specifiek?

1.5. ONDERZOEKSTRATEGIE

Bij dit onderzoek is gekozen voor een combinatie van literatuuronderzoek, cases en interviews. Dit alles is gebaseerd op een kwalitatief onderzoek. Als eerste is gestart met literatuuronderzoek. Met het literatuuronderzoek werd gezocht naar de gebieds-specifieke factoren bij de gebiedsgerichte aanpak en ook naar wat de gebiedsgerichte aanpak inhoudt. Deze twee onderwerpen zijn van essentieel belang voor de rest van het onderzoek omdat aan de hand van de gebiedsgerichte aanpak en de gebieds-specifieke factoren een conceptueel analytisch model is gemaakt. Dit conceptuele analytische model dient als raamwerk voor de rest van dit onderzoek. Nadat de literatuurstudie was afgerond is gezocht naar de beste methodische wijze om dit onderzoek uit te voeren. Deze methode is terug te vinden in hoofdstuk 3. Er is bij dit onderzoek gekozen om twee cases te onderzoeken, één die niet gerealiseerd is en één die nog in ontwikkeling is. De twee gekozen cases zijn Greenport Venlo en de biogasleiding noordoost Friesland, waarvan biogasleiding noordoost Friesland niet gerealiseerd is en Greenport Venlo nog in ontwikkeling is. Deze twee cases zijn onderzocht door middel van case-interviews. Deze interviews zijn gehouden met experts op het gebied van de cases waarbij het conceptueel analytisch model als raamwerk heeft gediend. Ook is er een groepsinterview gehouden met experts in de consultancy van Ekwadraat. Zij hebben veel projecten meegemaakt en weten veel van de besluitvorming af. Hierdoor biedt het groepsinterview een verbreding waar de case-interviews een verdieping brengen. Naderhand zijn de interviews geanalyseerd en naast elkaar gelegd om zo tot een conclusie te komen. Nadat de conclusie gereed was is de reflectie gemaakt en een uitleg gerealiseerd voor nader onderzoek.

1.6. LEESWIJZER

In Hoofdstuk 2 wordt de theorie voor dit onderzoek behandeld. Onzekerheden, de energietransitie in Nederland, de problemen waartegen wordt aangelopen bij duurzame energieprojecten en de gebiedsgerichte aanpak worden hier behandeld. Aan het einde wordt ook het conceptuele analytische model getoond van dit onderzoek. Dit hoofdstuk is de theoretische basis van dit onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt aandacht besteed aan de methodologie. Er wordt uitgelegd waarom de gekozen methodes gebruikt zijn. In hoofdstuk 4 worden de cases van dit onderzoek behandeld. Hierin worden de twee cases

apart benoemd en zijn ook de afgenomen interviews opgenomen. In dit hoofdstuk wordt teruggeblikt op wat er in de theorie genoemd wordt en of dit overeenkomt met de cases. Tevens wordt in dit hoofdstuk het groepsinterview geanalyseerd en naast de casestudies gelegd. In hoofdstuk 5 is de conclusie te lezen en de nader te onderzoeken onderwerpen, daarnaast is er de reflectie op dit onderzoek te lezen.

2. THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk wordt de theoretische achtergrond van dit onderzoek besproken. De gebruikte theorieën vormen de basis voor het empirisch onderzoek. In paragraaf 1 worden de onzekerheden rondom duurzame energieprojecten geschetst. In paragraaf 2 wordt ingegaan op de energietransitie en wat deze inhoud. Vervolgens is in paragraaf 3 te lezen welke problemen zich voordoen bij het realiseren van duurzame energieprojecten. Daarna, in paragraaf 4, wordt besproken wat de gebiedsgerichte aanpak is en uiteindelijk in paragraaf 5 wordt het conceptueel analytische model besproken.

2.1. ONZEKERHEDEN

Fossiele brandstoffen zijn al lange tijd bijna niet meer weg te denken bij het opwekken van energie. Nederlanders gebruiken veel energie die afkomstig is van fossiele brandstoffen en zijn hier inmiddels afhankelijk van geworden (Attema & Rijken, 2013). De negatieve gevolgen van de fossiele brandstoffen komen steeds meer tot uiting en daarom is het tijd voor een omslag in het gebruik van deze fossiele brandstoffen. Het Nederlandse energiesysteem is afhankelijk van fossiele brandstoffen waardoor aanpassen of veranderen van het systeem niet eenvoudig is. Daarnaast zijn de Nederlanders afhankelijk van deze fossiele brandstoffen omdat zij de fossiele brandstoffen nodig hebben voor de dagelijkse energie die zij gebruiken (Schoots & Hammingh, 2015).

Het energiesysteem wordt door de Boer & Zuidema (2013) een complex web van verbonden actoren en netwerken in fysieke, economische, sociale en institutionele zin genoemd. Door Loorbach (2010) wordt dit complexe web een 'hardnekkig probleem' genoemd. Hij noemt het een 'hardnekkig probleem' omdat het veranderen van een energiesysteem een ongestructureerd probleem is dat geworteld is in verschillende sociale domeinen op verschillende niveaus. Het eerste probleem is dat bij het veranderen van het energiesysteem veel actoren betrokken zijn met verschillende perspectieven, normen en waarden. Door de verschillende normen en waarden kunnen conflicterende meningen ontstaan (Loorbach, 2010). Het veranderen van het energiesysteem raakt veel mensen op verschillende vlakken waardoor de conflicterende meningen ontstaan, door deze conflicterende meningen kan besluitvorming soms moeilijk zijn. Hierin een keuze maken van welke normen of waarden de doorslag moeten krijgen is niet eenvoudig.

Tevens is Nederland een netwerkmaatschappij, een maatschappij die bestaat uit verschillende netwerken die onderling met elkaar verbonden zijn en door elkaar lopen (Klijn en Koppenjan, 2000). In een netwerkmaatschappij worden beslissingen niet genomen in één centrale politieke arena maar ook in andere arena's. Hierdoor is er niet één iemand die bepaalt wat er gebeurt en zijn de verschillende netwerken verweven. Dit kan ook gezien worden bij instituties. Beslissingen over beleid en uitvoering worden niet bepaald door één institutie, er zijn meer instituties die hier invloed op hebben (Broersma et al., 2011) Doordat deze netwerken elkaar doorkruisen is het ingewikkeld om tot besluitvorming te komen omdat er veel verschillende belangen meespelen in de besluitvorming. Deze verschillende belangen willen bestuurders meenemen in de besluitvorming omdat wanneer een bestuurder bepaalde belangen niet meeneemt er een bestuursrechter kan worden ingeschakeld. Deze bestuursrechter zal de instituties bijstaan in dat zij gehoord worden (Broersma et al, 2011). Dit zorgt ervoor dat weerstand gehoord moet worden wat het proces van besluitvorming bemoeilijkt.

Daarnaast is de netwerkmaatschappij niet eenvoudig te veranderen door de individualisatie van de Nederlandse samenleving (Klijn en Koppenjan, 2000). Door de individualisatie heeft iedereen zijn eigen mening (niet meer gebonden aan groepen, zoals vroeger vaak het geval was). Hierdoor is het moeilijk in te schatten wat de samenleving wil en tegen welke problemen aangelopen kunnen worden (Klijn en Koppenjan, 2000). Doordat de mogelijke problemen bij projecten moeilijk in te schatten is worden nieuwe ontwikkelingen bemoeilijkt. Wanneer niet duidelijk is welke problemen verwacht kunnen worden is het lastig deze van tevoren mee te nemen of weg te werken. Mensen in een netwerkmaatschappij zijn op vele verschillende manieren met elkaar verbonden en zijn er verschillende relaties onderling. Met name het internet speelt een grote rol bij deze verschillende onderlinge relaties omdat het internet het makkelijker maakt om relaties te onderhouden en om relaties aan te gaan waardoor het delen van informatie en meningen eenvoudig gaat (Castells, 2010). Hierdoor is het gemakkelijker geworden een mening te uiten en te delen onder een groot publiek. De eenvoudige toegang tot het internet zorgt ervoor dat er een grote verscheidenheid in ideeën ontstaan (juist of onjuist) waardoor besluitvorming niet eenvoudiger wordt. De hierboven genoemde problemen maken duidelijk dat weerstand snel kan ontstaan bij energie initiatieven en dat weerstand snel te organiseren is. Met een groot platform als het internet is het vrij eenvoudig om medestanders bij elkaar te zoeken die zich tegen een project keren. Deze weerstand moet vervolgens door de bestuurders worden meegenomen en kan het proces van besluitvorming behoorlijk vertragen of zelfs tegenhouden. Tevens wordt de besluitvorming niet eenvoudiger door dit makkelijk toegankelijke netwerk. Omdat Nederland tegenwoordig een netwerkmaatschappij is, is besluitvorming complex geworden en zijn er veel factoren, belangen en instituties die een rol spelen in de besluitvorming en beleidsvorming.

Het tweede probleem wordt benoemd door Castells(2010), namelijk dat systemen zich in verschillende domeinen bevinden (denk aan: sociaal domein, economisch domein, ruimtelijk etcetera) en het is niet eenvoudig een eenduidige aanpak te vinden om systemen (bijvoorbeeld het energiesysteem) te veranderen omdat er in meerdere domeinen veranderingen plaats moeten vinden. Besluitvorming over verschillende domeinen is niet eenvoudig omdat dit een complex proces is, er spelen vele factoren een rol die elkaar beïnvloeden en waar verschillende meningen over zijn. Doordat de verandering van het energiesysteem zoveel invloed heeft op verschillende domeinen en doordat besluitvorming vaak niet op één plek plaatsvindt moeten meerdere arena's overtuigd worden van de inzet op een duurzaam energiesysteem, een opgave die enorm complex is door de vele actoren die invloed hebben.

Het veranderen van het energiesysteem kan worden gezien als een complexe opgave. Bijkomende onzekerheid bij complexe opgaven zijn de zogenoemde 'unknown unknowns'. Dit zijn letterlijk vertaald, onbekende onbekendheden, factoren waarvan we niet weten dat ze er zijn (Termeer & van den Brink, 2013). Unknown unknowns zijn compleet onvoorzien totdat deze plaatsvinden en zullen altijd worden gezien als een verrassing (e.g. Longstaff, 2005 & Taleb, 2007 in Termeer & van den Brink, 2013). Omdat onze wereld volgens Beck, 1992; Norris et al., 2008; Perrow, 1994 (in Termeer & van den Brink, 2013) heel erg complex en onvoorspelbaar is wordt verwacht dat verrassingen meer normaal worden dan voorspelbaarheden. Er kan bijvoorbeeld gedacht worden aan klimaatveranderingen. Er zijn enkele factoren waarvan we voorspellen dat ze gaan gebeuren zoals bijvoorbeeld de zeespiegelstijging. Als zoiets dan gebeurt, is dat geen verrassing. We weten dan wel niet in welke mate dit voorkomt maar we weten wel dat dit een optie is. Een voorbeeld van een unknown zou kunnen zijn dat bij de klimaatveranderingen de zeespiegel niet stijgt maar plotseling ineens daalt. De daling van de zeespiegel is dan een verrassing en deze optie is niet van tevoren bedacht of ingecalculerd, er was niet bedacht dat dit een mogelijk gevolg zou kunnen zijn en de zeespiegeldaling is dan een verrassing. Het was in geen enkele mate voorspelbaar dat de zeespiegel zou dalen en hier is dan ook niet over nagedacht. Dit kan worden gezien als een unknown (de zeespiegelstijging is enkel een zelfbedacht voorbeeld). Door deze unknowns wordt het

plannen van complexe opgaven nog ingewikkelder, onvoorspelbaarder en onzekerder. Het veranderen van het energiesysteem is dus geen eenvoudige opgave en moeilijk te voorspellen vanwege deze unknown unknowns waardoor het ingewikkeld is hieraan een precieze invulling te geven. Energievraagstukken hebben last van deze unknown unknowns omdat de onzekerheden die deze unknown unknowns met zich meebrengen zorgen voor onzekerheid en onvoorspelbaarheid van de energieprojecten. Omdat duurzame energie nog veel ontwikkelingen te wachten staat is het tegenkomen van unknown unknowns te verwachten. Dit maakt het voor energieprojecten moeilijk omdat halverwege het project de zaken wel eens kunnen veranderen door de unknown unknowns waardoor de projecten misschien niet gerealiseerd (kunnen) worden.

De grootste onzekerheden bij het realiseren van een duurzaam energiesysteem zitten in het niet weten wat je kunt verwachten (de unknown unknowns). Ook een grote onzekerheid is de complexe samenleving in Nederland, de netwerkmaatschappij heeft veel invloed en zorgt voor een complexe opgave als het aankomt op de energietransitie. De eenvoudige toegang tot het internet en het vinden van meningen op het internet zorgen ervoor dat steeds meer burgers een mening hebben en kunnen uiten waardoor opgaven groter en complexer worden. Nog een onzekerheid bij het veranderen naar een duurzaam energiesysteem komt doordat het energiesysteem veel invloed heeft op verschillende sociale domeinen. Doordat deze domeinen elkaar beïnvloeden zijn veel verschillende arena's betrokken bij de besluitvorming, dit zorgt voor veel onzekerheid met betrekking tot de besluitvorming.

2.2. ENERGIETRANSITIE

In deze paragraaf wordt gesproken over de energietransitie en wat deze inhoudt. De energietransitie in het algemeen en de energietransitie op Nederlands niveau wordt behandeld. Daarnaast wordt het multi-fase model van Rotmans behandeld om de energietransitie meer te verduidelijken.

Transitie

Om een omslag in het energiesysteem te maken is een energietransitie nodig. Een transitie wordt door Rotmans et al. (2009) beschreven als een sociaal transformatieproces waarin een systeem structureel verandert over de lange termijn. Door Meadowcroft (2009) wordt een transitie beschreven als een proces van structurele veranderingen in grote maatschappelijke subsystemen waarbij een transformatie plaats vindt van bestaande technologieën en gedachten maar ook in de maatschappelijke praktijk. De vraag naar een transitie in de energiesector is groot vanwege de negatieve impact van de fossiele brandstoffen. Een transitie is een resultaat van meerdere ontwikkelingen in meerdere domeinen. Een transitie kan omschreven worden als een groep veranderingen die aan elkaar verbonden zijn, in verschillende domeinen plaats vinden en die elkaar versterken. Domeinen kunnen technologie, economie, instituties, cultuur, ecologie, gedrag en geloofssystemen zijn (Rotmans et al., 2009). Een transitie vindt plaats in meerdere domeinen en kan daarom omschreven worden als een complex proces. Voor een transitie moet in verschillende domeinen een ontwikkeling plaatsvinden en deze moet genoeg impact hebben om een transitie te veroorzaken (Rotmans et al., 2009). Een verandering in alleen een domein als bijvoorbeeld economie zal niet voldoende zijn om een transitie te veroorzaken. Ook zijn bijvoorbeeld drie kleine veranderingen in drie verschillende domeinen niet voldoende om een transitie in te zetten. Een transitie vindt pas plaats als er in verschillende domeinen sterke ontwikkelingen zijn en deze elkaar beïnvloeden. Het is echter niet te voorspellen wanneer dit gebeurt. Om grip te krijgen op een mogelijke transitie stelt Rotmans et al. (2009) voor om te kijken naar verschillende fasen in een transitie om zo een beeld te creëren van de transitie.

Multi-fase model

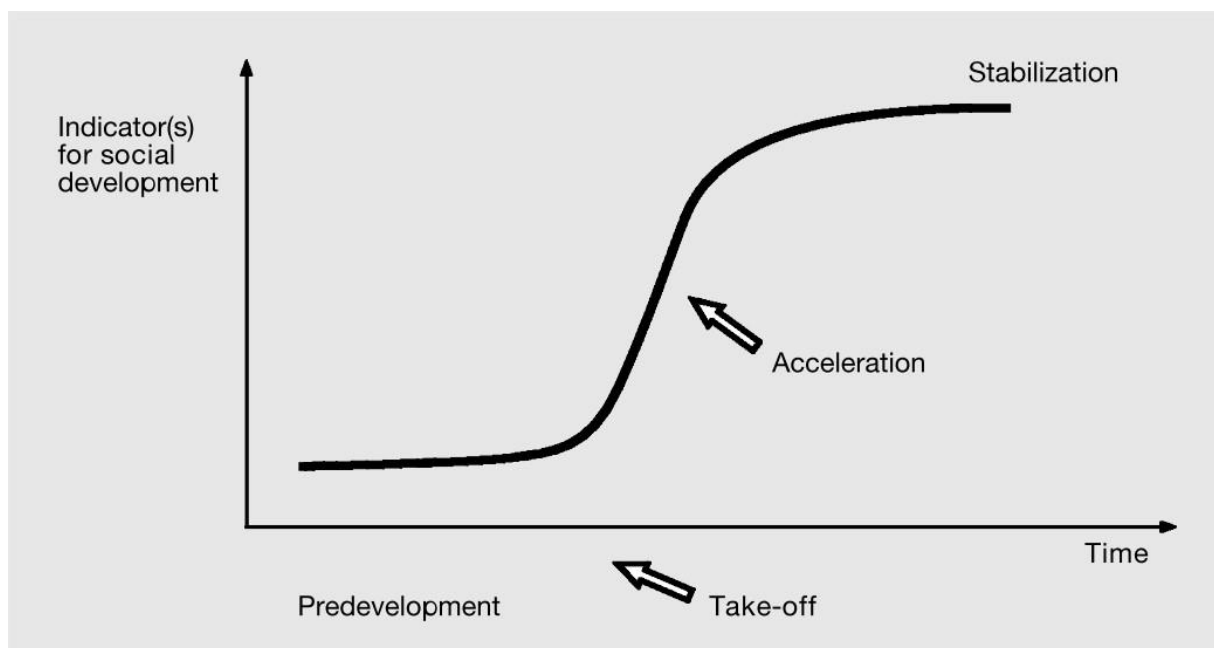
Een transitie vindt niet plaats van de ene op de andere dag, hier zit een ontwikkeling aan vast. Om deze ontwikkelingen uit te leggen zijn Rotmans et al. (2009) met een model gekomen, het zogenoemde Multi-fase model. Hierin proberen Rotmans et al. te illustreren hoe een transitie eruitziet en hoe men deze kan herkennen. Hieronder staan de vier fasen van Rotmans et al. in het kort genoemd. Daarna volgt een uitleg over deze fasen. Het model dat bij deze fasen hoort is te vinden in figuur 1.

1. Voorontwikkelingsfase: er is een dynamisch evenwicht waarbij de status quo niet zichtbaar verandert.
2. De 'take-off' fase: het proces van verandering komt langzaam op gang, het systeem begint langzamerhand te verschuiven.
3. De doorbraakfase: er vinden structurele veranderingen plaats. Een opeenstapeling van verschillende economische, ecologische, sociaal-culturele en institutionele veranderingen die weer op elkaar reageren. Deze fase wordt ook wel de acceleratiefase genoemd en er vinden collectieve leerprocessen, diffusie en verankering van processen plaats.
4. De stabilisatiefase: de snelheid van de maatschappelijke veranderingen neemt flink af en er wordt een nieuw dynamisch evenwicht bereikt.

Bij de eerste fase is er sprake van een dynamisch evenwicht. Er vinden al wel kleine veranderingen plaats maar er zijn nog geen opvallende veranderingen. Er vinden vooral experimenten plaats, voornamelijk op individueel niveau. Het zijn dusdanig kleine veranderingen dat deze niet makkelijk opgemerkt zullen worden. Na een aantal kleine veranderingen kan de transitie in de tweede fase terecht komen. In de tweede fase valt op te merken dat er grotere veranderingen plaats vinden. Er is nog geen grote doorbraak maar er vinden al wel wat veranderingen plaats. Wanneer meerdere bedrijven en instanties overgaan kan de transitie in de doorbraakfase komen, de derde fase. In deze fase is duidelijk zichtbaar dat er veranderingen plaatsvinden en dat deze relatief snel plaatsvinden. De instanties en bedrijven leren veel en proberen zich zodoende aan te passen omdat deze veranderingen voordeel bieden op het huidige systeem. Na een tijd van doorbraak begint het systeem weer stabiel te worden en komt deze in de vierde fase. In deze vierde fase komt het systeem langzaam weer in evenwicht en vinden er geen enorme veranderingen meer plaats. Bij deze fasen moet de opmerking gemaakt worden dat alle fasen een relatieve snelheid hebben, dit betekent dat de ene fase het ene moment sneller gaat dan het andere moment. Zo kan de maatschappij heel lang in de voorontwikkelingsfase zitten en relatief snel door de doorbraakfase gaan of andersom. Hier zit dus geen specifiek tijdsplan aan verbonden maar het hele proces gaat wel over de lange termijn, over ongeveer >25 jaar.

Een voorbeeld van een transitie is de ontwikkeling van zonnepanelen. De zonnecellen in zonnepanelen zijn ooit door een paar onderzoekers uitgevonden en waren erg duur om te ontwikkelen en er konden alleen hele kleine apparaten op aangesloten worden. In deze aparte niches werd er kleinschalig gewerkt aan de ontwikkeling van deze zonnecellen. Dit was de voorontwikkelingsfase waarbij er een dynamisch evenwicht heerste waarbij fossiele brandstoffen als voornaamste bron werden gebruikt. Na een tijdje werden deze zonnecellen opgemerkt en begon de ruimtevaartindustrie hier interesse in te krijgen. De techniek om met een zonnecel energie op te wekken was nog ontzettend duur om toe te passen dus werd het alleen in de ruimtevaarttechniek gebruikt. Doordat de ruimtevaart de zonnecellen ging gebruiken merkten meerdere bedrijven deze techniek op en werden de zonnepanelen bedacht. Zo raakte de zonnecel opgewaardeerd uit het niche en werd de zonnecel breder toepasbaar. Langzamerhand kwamen

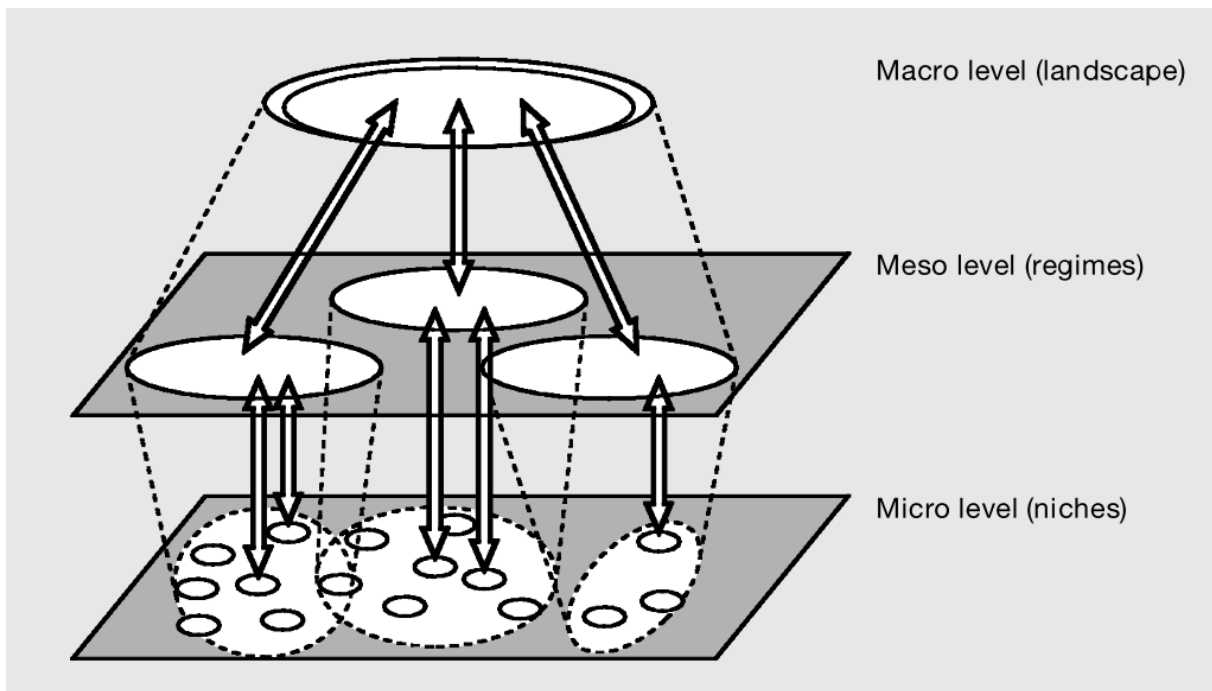
er verschillende instanties die zonnepanelen op hun daken gingen plaatsen en ook een paar individuele huishoudens. Het zonnepaneel was een techniek die nog niet financieel rendabel was maar liet wel zien dat je als huishouden of instantie met duurzame energie bezig was. Nadat steeds meer instanties en individuele huishoudens zonnepanelen gingen plaatsen werd de techniek steeds goedkoper omdat deze breder toepasbaar werd en er meer onderzoek naar gedaan werd. De zonnecel kwam in de take-off fase terecht. Het zonnepaneel wordt steeds goedkoper en steeds meer mensen willen een zonnepaneel aanschaffen omdat deze nu betaalbaar is. De zonnecel is nu in de doorbraakfase, de fase waar Nederland nu ook in zit. Wanneer iedereen zonnepanelen heeft begint de markt verzadigd te raken en komt de zonnecel in de stabiliteitsfase.

Figuur 1: De vier Transitiefasen uit Rotmans et al. (2009)

Multi-level model

Een transitie kent ook verschillende niveaus, namelijk het macro-, meso- en microniveau (zie Figuur 2). Deze vormen samen een raamwerk om het complexe netwerk en alle daarbinnen bestaande verbindingen duidelijker te kunnen weergeven. Het transitie-denken laat de dynamiek tussen deze drie niveaus zien (De Boer & Zuidema, 2013). Het macroniveau wordt ook wel het sociaal-technische landschap genoemd. Op dit niveau spelen infrastructuur, de politieke cultuur en coalities, sociale waarden, wereldbeelden en paradigma's, de macro-economie, demografie en de natuurlijke omgeving een rol (Kemp, 2010). Op het macroniveau gaan veranderingen vaak langzaam en geleidelijk. Het mesoniveau wordt gezien als het niveau van het regime en volgens Kemp (2010) ook als het niveau van dominante actoren, netwerken en instituties. De regels, rollen en geloofssystemen leiden de beslissingsprocessen. Hierbij is het mogelijk dat binnen het regime bepaalde innovaties geblokkeerd worden omdat deze botsen met de status quo (De Boer & Zuidema, 2013). Het microniveau wordt ook wel het niveau van de niches genoemd. Dit niveau is heel dynamisch en hierbij zorgen individuele actoren, technologieën en lokale praktijken voor nieuwe ideeën en nieuwe initiatieven. Het nicheniveau biedt veel vrijheden en mogelijkheden tot nieuwe ontwikkelingen op kleine schaal en hiermee kunnen ze ook loskomen van de status quo (Kemp 2010 in De Boer & Zuidema, 2013).

Figuur 2: Macro-, meso- en microlevel uit Geels & Kamp in Rotmans et al. (2009)

De Nederlandse energietransitie

In 2001 werd in Nederland het project energietransitie gestart. Project energietransitie kwam voort uit het vierde Nationale Milieubeleidsplan (NMP4) (Rotmans, 2011). Project energietransitie was een beleidsexperiment waarbij geëxperimenteerd werd en waarbij er nauwelijks ervaring was met transitieën en hoe hiermee om te gaan. In 2007 was het project verankert in het energiebeleid, dit was echter niet van lange duur. Inmiddels zijn de meeste activiteiten afgestoten en niet meer de verantwoordelijkheid van de overheid (Rotmans, 2011). Het project energietransitie was gebaseerd op transitie management. Dit is een vorm van management waarbij experimenten de ruimte krijgen om zich te ontwikkelen en gezocht wordt naar nieuwe ideeën. Het idee was om koplopers op duurzame energie bij elkaar te brengen en deze van elkaar te laten leren. Dit waren vooral kleine bedrijven of instanties die projecten met een redelijk groot risico uitvoeren (ook wel niche spelers genoemd). Na deze voorontwikkelingsfase is Nederland verder gegaan met ontwikkelingen op het gebied van duurzame energie waardoor Nederland volgens Rotmans (2011) nu in de take-off fase zit. Volgens Rotmans (2011) zitten we hier al te lang in. Door de overheid zijn vele pogingen gedaan om verder te komen in de energietransitie, dit is alleen niet gelukt. Er waren vele veelbelovende plannen, studies en beleidsstukken maar dit heeft niet het gewenste resultaat opgeleverd. Dat betekent echter niet dat dit project naar een energietransitie mislukt is, het heeft ook zeker voor positieve aspecten gezorgd. Op het macroniveau is volgens Rotmans (2011) een toegenomen druk op de energievoorziening gekomen. Ook staat duurzame energie hoog op de (internationale) politieke agenda. Het besef dat duurzame energie ook economische grote voordelen kan hebben wordt voor Nederland steeds duidelijker. Op microniveau vindt een versnelling plaats van steeds meer opkomende energieprojecten als 'smart grids' en vele andere initiatieven voor zonne-energie. Op het mesoniveau is volgens Rotmans redelijk wat onrust. Die onrust ontstaat doordat de verduurzaming binnen het politieke regime stroef verloopt wat tegenreacties opwekt van belangengroepen. Daarnaast meldt Rotmans dat de verduurzaming van Nederland steeds meer aankomt op bedrijven, maatschappelijke initiatieven, organisaties en burgers en dat de overheid hier steeds minder controle over neemt. Ook zou de onrust en chaos op dit moment erop duiden dat Nederland in een overgangsfase

zit. Als Nederland zich in de overgangsfase bevindt, dan zou dat betekenen dat Nederland binnenkort een kantelpunt kan bereiken waarbij overgegaan kan worden op de doorbraakfase. Volgens de Nationale energieverkenning 2015 (Schoots & Hammingh, 2015) zit Nederland op dit moment bijna in de hierboven genoemde kantelfase. Dit komt volgens de Nationale energieverkenning 2015 door het energieakkoord (het energieakkoord komt hieronder aan bod) en door de inspanningen van burgers, overheid en bedrijven. Wel geeft de Nationale energieverkenning 2015 (Schoots & Hammingh, 2015) aan dat er nieuwe overheidsimpulsen nodig zijn om de kantelfase te bereiken. Daarnaast benoemen Schoots & Hammingh (2015) dat het onzeker is of Nederland daadwerkelijk in deze kantelfase zit omdat een aantal zaken goed lopen (meer duurzame energie, efficiënter energiegebruik en dalen van de luchtverontreiniging) maar er ook zaken zijn die nog aandacht nodig hebben (CO₂-uitstoot blijft over de jaren heen gelijk, contouren van een duurzaam energiesysteem zijn nog vaag, er is nog geen concreet langetermijnperspectief voor duurzame energie). Door de hierboven genoemde zaken die nog niet op orde zijn, is het nog de vraag in welke fase Nederland zich precies bevindt.

Volgens Rijken & Attema (2014) loopt de energietransitie in Nederland tegen een paar knelpunten aan. Ook zij denken net als Rotmans dat er in het mesoniveau onrust heerst. In Nederland ontbreekt het aan lokale uitvoeringsprogramma's. De gemeenten en overige overheden weten nog niet zo goed hoe zij hun rol in het energietransitie proces moeten invullen. Daarnaast zijn er energiecoöperaties die graag iets willen doen maar die de financiering niet rond kunnen krijgen. Hierdoor is het voor de energiecoöperaties ook lastig om ervaring en kennis uit te wisselen die op zijn tijd weer nodig is om een energietransitie te voltooien. Om als energiecoöperatie een project te realiseren zijn er bedrijven nodig. Deze bedrijven hebben weer draagvlak nodig van de burgers en van de lokale overheden. Dit draagvlak is er vaak wel maar komt niet gemakkelijk van de grond. Kortom de energietransitie zit volgens Rijken & Attema (2014) op dit moment redelijk vast.

Doordat we in Nederland in de take-off fase lijken te zitten zou de overheid volgens Rotmans (2011) meer nadruk moeten leggen op het faciliteren, stimuleren en opschalen van duurzame energieprojecten. Het wegnemen van barrières is daarbij een belangrijk punt. Door een aantal initiatiefnemers is een lijst gemaakt van mogelijke knelpunten die initiatiefnemers van duurzame energie tegen komen. Deze worden door Rotmans als volgt beschreven:

“Deze knelpunten variëren van het moeilijk verkrijgen van een banklening, ontbrekende vergunningen, onduidelijkheid over lokaal netbeheer, tot ontbrekende technische kennis en expertise bij installateurs, onzekerheid over Europese aanbestedingsregels en een niet erg meewerkende overheid” (p. 20).

Om Nederland te helpen om de transitie volledig te doorlopen zou er gekeken moeten worden naar de hierboven genoemde knelpunten. De Nederlandse overheid zal meer aandacht moeten schenken aan deze knelpunten en ook meer moeten helpen bij het faciliteren van duurzame energieprojecten (Rijken & Attema, 2014). De overheid zou volgens Rotmans minder initiatieven zelf moeten realiseren maar vooral moet faciliteren en zorgen dat anderen kunnen faciliteren. Dit kan door middel van subsidies, leningen, soepelere maatregelen etcetera. Door het faciliteren van duurzame energie initiatieven eenvoudiger te maken zullen er waarschijnlijk meer initiatieven van de grond komen. Verder stelt hij dat niet alleen de overheid zich moet aanpassen maar ook de bedrijven. De bedrijfsstrategie, de businessmodellen en de bedrijfsvoering zou volgens hem in de meeste bedrijven anders moeten. Er zou veel meer op kleinere schaal gedacht moeten worden en meer aan decentrale energieopwekking.

Er is door de Nederlandse overheid een energieakkoord opgesteld. Hierin komt naar voren dat de overheid als doelstelling heeft om in 2023 zestien procent van de Nederlandse energie uit hernieuwbare bronnen te halen (SER, 2013). Volgens dit energieakkoord moet Nederland in 2050 zestig procent minder CO₂-uitstoot hebben ten opzichte van 1990 (SER, 2013) en in 2020 een reductie van twintig procent (CPB, PBL & SCP, 2014). Doordat de focus op 2020 ligt worden nieuwe innovatieve ideeën soms belemmerd. Er wordt te weinig met innovatieve ideeën gedaan door de Topsector Energie terwijl de innovatieve ideeën een belangrijke rol spelen in een mogelijke energietransitie. Hierdoor is er na 2020 waarschijnlijk een tekort aan innovatieve ideeën om de transitie door te zetten. Omdat er na 2020 te weinig innovatieve energieopties zijn (dit zijn mogelijke duurzame ontwikkelingen) is de kans groot dat hierdoor de energietransitie na 2020 niet wordt doorgezet en is er dus minder kans dat de energietransitie succesvol wordt (CPB, PBL & SCP, 2014). Ook het Planbureau van de Leefomgeving (2014) vindt dat er te weinig innovatieve ontwikkeling is waardoor een transitie volgens hun niet voltooid kan worden. Volgens het onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving is er op dit moment ook te weinig aandacht voor het maatschappelijk draagvlak. Door meer aandacht te besteden aan het maatschappelijk draagvlak in het beleid, zou dit kunnen bijdragen aan een groter sociaal-innovatief vermogen (meer kennis over innovatie in de samenleving). De Topsector Energie (een groep die de energiedoelen van de overheid helpt te realiseren) is volgens het Planbureau voor de Leefomgeving teveel bezig met het behalen van de doelen in 2020, wat een te korte termijn is om innovatie door te zetten.

Wanneer Nederland wil dat een energietransitie op gang komt, zou de overheid meer aandacht moeten besteden aan innovatie en daarnaast ook meer behulpzaam moeten zijn bij het opzetten van innovatieve energieprojecten. Zonder deze factoren lijkt een doorbraak in de energietransitie een moeilijke opgave. Ook moet de overheid de juiste rol weten te vinden in deze energietransitie. Als de overheid meer faciliteert en meer meewerkt aan vergunning en regelgeving kan een energietransitie eenvoudiger van de grond komen. Dit klinkt eenvoudig maar het is geen eenvoudige opgave, overheden zijn niet ongecompliceerd te veranderen. Daarbij ligt de rol voor een energietransitie echter niet alleen bij de overheid, ook het bedrijfsleven zou moeten meebewegen. Wanneer zij meer kennis en expertise opdoen van duurzame energietechnieken kunnen zij deze beter toepassen en aanbieden. Ook de netwerkbeheerders in Nederland hebben een rol in deze energietransitie. Het opwekken van duurzame energie zorgt voor een piekbelasting in de netwerken. Wanneer de netwerkbedrijven hier meer op in zouden spelen en hier meer ruimte in zouden bieden is er meer kans op een energietransitie.

Uiteindelijk is er voor een energietransitie nog veel verandering nodig. Zoals in deze paragraaf al benoemd zijn er vele problemen bij het realiseren van duurzame energieprojecten en het bewerkstelligen van een energietransitie. Voordat Nederland over kan gaan op een duurzame samenleving moeten nog veel duurzame energieprojecten gerealiseerd worden. In de volgende paragraaf worden enkele van deze problemen belicht.

2.3. PROBLEMEN BIJ DUURZAME PROJECTEN

Duurzame energieprojecten zijn niet altijd makkelijk van de grond te krijgen. Er zijn daarvoor verschillende oorzaken aan te wijzen. Om een goed beeld te krijgen van wat voor problemen er zijn zullen hieronder enkele veelvoorkomende problemen uit de literatuur besproken worden. Deze problemen zijn niet los van elkaar te zien maar zijn allemaal met elkaar verbonden. De factoren zijn gevonden door verschillende artikelen te lezen en te zoeken naar veelvoorkomende oorzaken. Er is een scan uitgevoerd waarbij gezocht is in de database Worldcat op termen als: sustainable energy, duurzame energie, problems with sustainability, area-based approach, gebiedsgerichte aanpak, lokale energieprojecten, local energy

projects, energy landscape en sustainable development¹. Door het scannen van deze artikelen kwamen er een aantal factoren naar voren die te bundelen viel onder de gebiedsgerichte aanpak. Deze factoren worden in deze paragraaf benoemd.

Monofunctionele aanpak

Eén van de problemen die in De Boer & Zuidema (2013) wordt benoemd is dat sommige projecten te geïsoleerd zijn, er is geen verbinding met de omgeving. Er wordt geen rekening gehouden met de sociale context en de mogelijkheden die de omgeving biedt. Lokale en sociale context kan erg belangrijk zijn bij het realiseren van een project omdat een project daarmee niet geïsoleerd is van de omgeving. Daarnaast blijkt uit het onderzoek van De Boer & Zuidema (2013 & 2014) dat wanneer een initiatief losgekoppeld is van de lokale context, deze meer kans heeft op sociale en economische blokkades (denk aan weerstand of de onwil om te betalen). Dit omdat bij de integratie van een project in het fysieke en sociaal economische landschap meerwaarde gecreëerd kan worden voor de omgeving. Ook Buren, Buijs en Teisman (2010) benadrukken de essentie van het creëren van synergie. Zij stellen dat een goed kwalitatief project niet het resultaat is van een project op zich of van meerdere geïsoleerde projecten maar dat de kwaliteit behaald kan worden door synergie te creëren. Omdat veel projecten deze synergie met de omgeving missen veroorzaakt dit 'zwakke' projecten die compleet geïsoleerd zijn. Bij projecten zonder synergie wordt er ook vaak langs elkaar heen gewerkt en is het moeilijk om in te spelen op maatschappelijke veranderingen. Synergie zorgt voor meer flexibiliteit wat in de netwerksamenleving noodzakelijk is (van Vliet, 2015).

Actieve houding van de samenleving

De vrijheid en het gemak waarmee Nederlanders aan energie kunnen komen helpt niet mee met de transitie naar een duurzaam energiesysteem. Deze vrije beschikbaarheid van energie is ingebed in de Nederlandse maatschappij. Daarnaast zijn de Nederlanders gewend een passieve rol te hebben als het aankomt op energie, ze bepalen enkel aan welke maatschappij zij hun rekening willen betalen (De Boer & Zuidema, 2013). Het gemak waarmee dit gaat veroorzaakt problemen bij het ontwikkelen van een meer actieve houding van de samenleving ten opzichte van energieproductie en energieconsumptie (Burch, 2010 in De Boer & Zuidema, 2013). De omslag naar een duurzaam energiesysteem vraagt een actieve houding van de samenleving wat op dit moment nog niet voldoende aanwezig is. Bij energieproductie en levering komen enorm veel wetten, regulaties en standaarden kijken. Dit stimuleert een actieve houding van de samenleving om zelf iets met energieproductie te doen niet omdat het ingewikkeld is en veel inzet en tijd vergt. Kortom een actieve rol van de samenleving zou gecreëerd moeten worden om de energietransitie te kunnen laten slagen maar ook om energieprojecten sneller en gemakkelijker te realiseren.

Wanneer er synergie gecreëerd wordt is het eenvoudiger om een actieve houding van de samenleving te krijgen. Wanneer een project geïsoleerd is voelen mensen geen verbinding met het project en zullen zij zich niet actief of zelfs negatief opstellen. Zij zullen hier meer voor open staan wanneer er synergie plaats vindt (e.g. De Boer & Zuidema).

NIMBY

Not-in-my-backyard oftewel NIMBY is een veel voorkomend probleem bij (duurzame energie) projecten

¹ Door het doorzoeken van literatuur met de benoemde termen kwamen een aantal onderzoeken naar voren die een belangrijke rol hebben in de paragraaf over de gebiedsgerichte aanpak. De gebiedsgerichte aanpak bleek door De Boer & Zuidema (2013 & 2014) uitvoerig beschreven te zijn en veel informatie te bevatten die relevant is voor dit onderzoek. De Roo & Zuidema (2013 & 2014) zijn een belangrijke hoeksteen voor dit onderzoek. Daarnaast speelt ook het onderzoek van Wüstenhagen et al. (2007), Bigerna & Plinori (2015), Kalkbrenner & Roosen (2016), van Musall & Kuik (2011), Walker & Devine-Wright (2008), Attema & Rijken (2013) en Wolsink (2007) een belangrijke rol in het bepalen van de gebiedsgerichte aanpak.

(Wüstenhagen et al, 2007; Brundrett, 2011; Bigerna & Plinori, 2015). In dit principe gaat het erom dat bepaalde personen niet specifiek tegen een bepaalde ontwikkeling zijn maar wel wanneer de ontwikkeling te dicht bij hun huis komt (CPB, PBL & SCP, 2014; Bigerna & Plinori, 2015). Deze personen gaan dan tegen een project in (CPB, PBL & SCP, 2014). Bigerna & Plinori (2015) leggen uit dat de inbedding van het plan in de omgeving kan bijdragen aan een positieve of negatieve houding van de omwonenden. De inbedding kan namelijk negatief of positief de lokale economie beïnvloeden of de regionale identiteit. Door het NIMBY-effect komen vaak vertragingen voor (die veel geld kosten) of wordt soms het hele project afgeblazen. Het voorkomen van een groot NIMBY-effect is dus essentieel wanneer projecten gestart worden. Dit is nog niet zo eenvoudig omdat duurzame energieprojecten bijna altijd een ruimtelijke impact hebben (Bigerna & Polinori, 2015; Pasqualetti & Schwartz, 2011; Wolsink, 2007). Doordat duurzame energieprojecten zichtbaar in het landschap zijn en Nederlanders niet gewend zijn dat hun duurzame energieproductie zichtbaar is, komt er daardoor vaak weerstand. De weerstand vanwege de ruimtelijke impact komt overigens niet altijd alleen voor op het microniveau maar kan zich ook op meso- of macroniveau bevinden.

NIMBY kan sneller optreden op wanneer er geen synergie plaatsvindt, hierdoor komt een project op de bewoners af en zijn ze hier niet mee verbonden (Wüstenhagen et al, 2007; Brundrett, 2011). Ze zijn geïsoleerd van een project en de bewoners worden niet geactiveerd om hier iets mee te doen. Door de isolatie komt het project ineens op de bewoners af en gaan ze zich hiertegen verzetten. Dus door zowel het ontbreken van synergie als het ontbreken van een actieve houding van de bewoners, ontstaat het NIMBY-effect (e.g. De Boer & Zuidema, 2013). Door het creëren van een actieve houding van de omwonenden en synergie kan een groot deel van het NIMBY-effect mogelijk voorkomen worden.

Financiën

Volgens Attema & Rijken (2013) is een van de belangrijkste redenen dat lokale duurzame energie initiatieven niet doorgaan dat de financiën niet rondkomen. Het is ingewikkeld om genoeg kapitaal te verzamelen zodat de eerste benodigde investeringen gedaan kunnen worden. Er zijn meerdere redenen waarom dit zo moeilijk is en waarom initiatieven uiteindelijk niet gerealiseerd worden. Als eerste is het niet altijd duidelijk wat de belangen zijn van deelnemende participanten aan het project. Lokale en commerciële belangen verschillen regelmatig waardoor belangenverstremming ontstaat, dit kan vrij lastig zijn voor de financiering van een project. Lokaal worden er andere verwachtingen gesteld aan een duurzaam energie initiatief dan commercieel (Brundrett, 2011). Commercieel gaat het vaak voornamelijk om geld en lokaal om inpasbaarheid en lokale behoeftes.

Als tweede zijn veel lokale duurzame energie initiatieven afhankelijk van een subsidie of een lening. Het leunen op een subsidie of lening is in eerste instantie geen probleem maar dit moet overgaan in structurele inkomsten wat vooral bij lokale initiatieven lastig kan zijn. Zij willen graag iets beginnen maar kunnen vervolgens het startkapitaal niet voor elkaar krijgen. Wel zijn overheden de laatste jaren meer bezig met het ondersteunen van dit soort initiatieven zodat lokale energieprojecten van de grond komen. Ook kost het vaak nog veel tijd en energie om dit voor elkaar te krijgen waardoor het enthousiasme voor een project kan afnemen.

Als derde zou bij een duurzaam energie initiatief de besparing op de energierekening een reden moeten zijn om mee te doen aan een initiatief. Toch blijkt uit het onderzoek van Attema & Rijken (2013) dat financiering op basis van besparen op de energierekening vaak niet lukt. Dit komt omdat de huidige energieprijzen behoorlijk laag liggen waardoor de terugverdientijd redelijk hoog ligt. Hierdoor is er veel tijd nodig om een duurzaam energieproject terug te betalen waardoor het al snel gemakkelijker is om bij je huidige energievoorziening te blijven. Uit het onderzoek van Szarka (2006) & Toke et al. (2008) blijkt dat het hebben van een hoge prijs voor de geproduceerde elektriciteit ook beter werkt dan wanneer deze quota gerelateerd is.

Ook het stuk financiën ligt verbonden in de voorgaande problemen. Wanneer een project

geïsoleerd is van de omgeving zullen lokale investeerders hier niet of minder geïnteresseerd in zijn (Kalkbrenner & Roosen, 2016). Maar ook wanneer er een NIMBY optreedt willen lokale bedrijven zich minder graag aan een project binden. Ook speelt het ontbreken van de actieve houding van de bewoners een rol omdat hierdoor de link naar lokale ondernemers minder snel gemaakt zal worden (e.g. De Boer & Zuidema). Door lokaal te investeren creëer je waarden die niet om geld gaan, denk aan: lokale binding, identiteit, onafhankelijkheid en synergie. Deze waarden zijn erg belangrijk om een lokaal energieproject te realiseren. Ook is uit het onderzoek van Musall & Kuik (2011) en Walker & Devine-Wright (2008) gebleken dat wanneer de omgeving investeert in de lokale energieprojecten deze energieprojecten meer ondersteund worden door de omgeving.

Participatie

Attema & Rijken (2013) stellen dat het moeilijk is mensen te laten participeren in het proces van een duurzaam energieproject. Het meeliften op de participatie van de gemeenschap zelf, is veel eenvoudiger dan zelf te participeren. Participeren kost namelijk tijd en moeite en niet iedereen heeft dat ervoor over. Daarnaast komen de voordelen van een project vaak terecht bij de hele gemeenschap en niet bij het individu waardoor participeren, individueel gezien, minder interessant is. Dit is een probleem omdat participatie van zowel burgers, bedrijven en overheden in duurzame energie initiatieven erg belangrijk is. Volgens Attema & Rijken (2013) is één van de succesfactoren van een duurzaam energie initiatief, de kwaliteit van de deelnemende participanten. De participanten moeten ervoor zorgen dat er een link gelegd kan worden met de omgeving en dat de lokale identiteit van de gemeenschap behouden wordt. Wanneer er weinig lokale participanten zijn is er een grote kans op tegenacties voor het project (Bomberg & McEwen, 2008 in Attema & Rijken, 2013), wat het slagen van een initiatief niet gemakkelijk maakt.

Door het ontbreken van synergie speelt een gebrek aan participatie sneller op, daarnaast is het ontbreken van participatie ook een reden waarom er geen actieve houding van de bewoners is. Het ontbreken van participatie zorgt er ook voor dat er geen link kan worden gelegd met lokale bedrijven waardoor financiering vanuit de omgeving vaak niet voorkomt. Verder kan gezegd worden dat wanneer er geen participatie plaatsvindt, de kans op het NIMBY-effect aanzienlijk groter wordt.

Geconcludeerd kan worden dat al deze problemen met elkaar samenhangen en niet los van elkaar gezien kunnen worden. Elk probleem beïnvloedt het andere probleem waardoor met alle problemen rekening moet worden gehouden. Er kan gesteld worden dat een duurzaam energieproject alle factoren nodig heeft om te slagen. Zonder synergie, een actieve houding van de omgeving, lokale participatie en voldoende financiële middelen kan een duurzaam energieproject moeilijk slagen en is de kans op het NIMBY-effect onmiskenbaar groter.

2.4. GEBIEDSGERICHTE AANPAK

In dit hoofdstuk wordt eerst de gebiedsgerichte aanpak besproken waarbij een aantal factoren naar voren komen. Deze factoren zijn de gebieds-specifieke factoren, welke worden behandeld in 2.5.. De gebieds-specifieke factoren vormen het raamwerk voor de conceptuele analytische tabel welke te vinden is in 2.6.. Deze tabel zal als raamwerk dienen voor het analyseren van de casestudies. De belangrijkste referenties voor die conceptuele analytische tabel zijn de Boer & Zuidema (2013 & 2014), Broersma et al. (2011), Wüstenhagen et al. (2007), Musall & Kuik (2011), Pasqualetti & Schwartz (2011), Wolsink (2007) en Kalkbrenner & Roosen (2015).

Gebiedsgerichte aanpak

In het begin van de jaren '90 werd door het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (hierna: VROM) gebiedsgericht beleid geïntroduceerd en dit beleid werd uiteindelijk in

meerdere ministeries en provincies uitgevoerd. Het gebiedsgerichte beleid kan vertaald worden naar een gebiedsgerichte aanpak door de uitvoering van het gebiedsgerichte beleid. De oorsprong van dit gebiedsgerichte beleid kan gevonden worden in het Eerste Nationale Milieubeleid uit 1989 (Padt, Boonstra & Reudink, 2008). In het gebiedsgerichte beleid uit het Eerste Nationale Milieubeleid werd een onderscheid gemaakt tussen integraal en sectoraal milieubeleid. Dit gebiedsgerichte beleid richtte zich toen vooral op het behalen van bijzondere milieukwaliteit voor specifieke gebieden. Daarnaast probeerde het gebiedsgerichte beleid om milieubeleid en ruimtelijk beleid te integreren. Om hiermee te experimenteren werd door begeleiding van het ministerie van VROM een tiental gebieden aangewezen: tien Ruimtelijke Ordening en Milieugebieden (hierna: ROM-gebieden). Het Ruimtelijke Ordening en milieubeleid is vrij succesvol geweest vanwege de innovatieve aanpak die dit beleid had. Ondanks dit succes werd in de jaren '90 besloten dit beleid te vernieuwen (Padt, Boonstra & Reudink, 2008). Inmiddels is het gebiedsgerichte beleid behoorlijk veranderd en literatuur over gebiedsgericht beleid en gebiedsgerichte aanpak gaat over initiatieven die in de lokale context zijn geplaatst en geen generieke aanpak hebben vanwege de unieke omstandigheden die zij creëren (Cameron et al. 2004, De Roo 2004, Turok, 2004, Zuidema 2011). Door Padt, Boonstra & Reudink (2008) wordt gebiedsgericht beleid als volgt omschreven:

“Naast integratie wordt gebiedsgericht beleid ook gekenmerkt door een decentralisatie van besluitvorming, waarin lokale- en regionale actoren een voor hen optimale duurzaamheid van het gebied uitonderhandelen” (p.5).

Het grote voordeel van de gebiedsgerichte aanpak die voortvloeit uit het gebiedsgerichte beleid is volgens Cameron et al. (2004 in De Boer en Zuidema, 2013) dat de lokale schaal van projecten, waarbij gedacht wordt aan lokale behoeftigheden, condities, dynamieken en potentialen, unieke omstandigheden creëert voor de omgeving. Daarnaast zorgt de gebiedsgerichte aanpak ervoor dat lokale bewoners stakeholder kunnen zijn en kunnen samenwerken in het planproces. Cameron et al. benoemt het volgende over de gebiedsgerichte aanpak:

“the local scale of projects allows for a development process based on an understanding of local needs, conditions, dynamics and potentials, and that includes local residents and stakeholders in a collaborative planning process.” (p.311).

De gebiedsgerichte aanpak is een aanpak waarbij gekeken wordt vanuit een gebied zelf. Wat is er al en hoe zou dit versterkt kunnen worden of gebruikt. Het voordeel van een gebiedsgerichte aanpak is dat het beleid of het plan gericht is op de specifieke omgeving en het daardoor zijn eigen identiteit kan hebben. Zo kunnen ook lokale energie initiatieven een betere kans krijgen in de omgeving omdat er vanuit het gebied gekeken wordt en niet van boven af iets opgelegd wordt, hiermee wordt ook het NIMBY-effect mogelijk vermeden. Door innovatieve ideeën een kans te geven kunnen sector overschrijdende verbindingen ontstaan (Broersma et al., 2011). Door sector overschrijdende verbindingen ligt een project sterker ingebed in de omgeving. Doordat met een gebiedsgerichte aanpak gekeken wordt naar de omgeving en de mogelijkheden wordt er synergie gecreëerd. Door deze synergie wordt de kans vergroot dat omwonenden meer bij het project betrokken zullen zijn en de omwonenden actiever meedoen in het project omdat zij zich eigenaar beginnen te voelen. Daarnaast kan een gebiedsgerichte aanpak ervoor zorgen dat het gebied 'feeling' heeft met het project waardoor er makkelijker lokale bedrijven aangetrokken kunnen worden omdat zij zich verbonden voelen met het project en hierdoor mee willen financieren (de Boer & Zuidema, 2013). Een gebiedsgerichte aanpak kan volgens De Boer & Zuidema (2013) ruimtelijke planning helpen om het beste potentiaal uit een bepaalde lokale context te halen. Bij

een gebiedsgerichte aanpak worden verschillende expertises en kennis bij elkaar gebracht waardoor institutioneel kapitaal opgebouwd kan worden. Dit institutionele kapitaal kan op het moment zelf maar ook later veel invloed hebben op de omgeving (Broersma et al., 2011) en de besluitvorming in de omgeving. Nog een factor die een belangrijke rol speelt bij de gebiedsgerichte aanpak is draagvlak. Zonder draagvlak is het niet eenvoudig (vaak onmogelijk) om een gebiedsgericht project te realiseren. Dat komt omdat de meeste vormen van duurzame energie een grote impact hebben op het landschap waardoor een duurzaam energieproject invloed heeft op de 'achtertuinen' van de omwonenden. Door het creëren van draagvlak kan het eerder benoemde NIMBY-effect voorkomen worden. (Wüstenhagen et al, 2007; Pasqualetti & Schwartz, 2011; Wolsink, 2007).

Een gebiedsgericht perspectief zou aandacht moeten besteden aan de onderlinge afhankelijkheid van ontwikkelingen op het gebied van duurzame energie. Het type duurzame energie en de kwantiteit hiervan hangt sterk samen met het landschap. Niet elk landschap kan dezelfde soort energie opwekken en ook niet in dezelfde mate. Topografie, landgebruik en infrastructuur spelen hierbij een belangrijke rol (Dobbelsteen, 2013, Stoeglehner, Niemets & Kettl, 2011; Stremke, 2010). Er zit namelijk een groot verschil in de soorten energie die opgewekt kunnen worden in verschillende gebieden. Zo kan in gebieden met veel waterstromen energie opgewekt worden uit water maar er zijn natuurlijk ook gebieden die dit niet hebben, die gebieden moeten een andere manier vinden om energie op te wekken.

De gebiedsgerichte aanpak kan ook waarde toevoegen aan het beleid en de strategieën van de centrale overheid, door opschaling van gebiedsgerichte energie initiatieven. Dit kan volgens De Boer en Zuidema (2014) op drie manieren. De eerste manier die zij noemen is dat de planologen fysieke integratie van het energiesysteem met gebieds-gebaseerde strategieën ondersteunen. Deze strategieën kunnen profiteren van de nabijheid van de lokale omstandigheden en daarmee synergie identificeren en stimuleren tussen het energiesysteem en het plaatselijke landgebruik. Ten tweede kan een potentieel plan om energie te produceren de regionale en sociaal economische problemen verhelpen en ambities ondersteunen door actief te zoeken naar mogelijkheden voor energieproductie en het gebruik ervan te identificeren. Als derde zou de leverzekerheid van de duurzame energievoorziening in Nederland verbeterd kunnen worden door gebieden te laten specialiseren in verschillende vormen van energie. Hierdoor ontstaat diversiteit en dit draagt positief bij aan de genoemde veiligheid van de energievoorziening.

De gebiedsgerichte aanpak kenmerkt zich door de focus op een specifiek gebied. Door gebruik te maken van unieke omstandigheden in een gebied kan met een project gezocht worden naar een goede inbedding in de omgeving. De focus ligt bij een gebiedsgerichte aanpak op het inbedden in de fysieke en de sociaaleconomische domeinen. Doordat integratie op beide vlakken plaatsvindt kan een geslaagde gebiedsgerichte aanpak gerealiseerd worden. Door inbedding in de fysieke en het sociaal economische domein zijn projecten minder gevoelig voor veranderende omstandigheden (de Boer & Zuidema, 2013). De inbedding in het sociaal economische en fysieke domein kan op verschillende manieren plaatsvinden. Een aantal factoren die een belangrijke rol spelen bij de inbedding in het sociaal economische en fysieke domein zullen in de volgende paragraaf benoemd worden en uitgelicht worden per gebieds-specifieke factor.

2.5. GEBIEDS-SPECIFIEKE FACTOREN

In deze paragraaf worden de gebieds-specifieke factoren per factor benoemd. De factoren die aan bod komen zijn: synergie, draagvlak, identiteit, investeringen, innovatie en instituties. Deze zijn in de vorige paragraaf al kort besproken en zullen in deze paragraaf uitgebreider geanalyseerd worden. Deze gebieds-specifieke factoren vormen het raamwerk voor dit onderzoek.

Synergie

Synergie werd in 2.3.1. benoemd en daaruit kwam naar voren dat projecten vaak te geïsoleerd zijn van de omgeving en dat daardoor geen meerwaarde voor de omgeving gecreëerd kan worden. Volgens De Boer & Zuidema (2013) en Broersma et al. (2011) is het belangrijk om bij projecten synergie te creëren. Door te kijken naar welke projecten er in de omgeving zijn en door te kijken naar de omgeving zelf kunnen links gelegd worden die een toegevoegde waarde aan een project kunnen geven (bijvoorbeeld een biovergister die een zwembad uit de omgeving verwarmt) (Broersma et al. 2011; De Boer & Zuidema, 2013). De Boer & Zuidema (2013) zien het energiesysteem zoals eerder benoemd als een complex web van met elkaar verbonden actoren en netwerken in zowel fysieke, economisch, institutionele en sociale zin en denken daarom dat een project niet kan worden gezien als iets wat op zichzelf staat. Volgens De Boer & Zuidema (2013) en Broersma et al. (2011) zou er synergie moeten worden gecreëerd zodat er een integraal duurzaam plan kan ontstaan. Bij projecten zou het om meer moeten gaan dan alleen het halen van een geïsoleerd doel en meer rekening moeten houden met de omgeving. Bij een gebiedsgerichte aanpak is het creëren van synergie van meerwaarde omdat synergie gericht is op het gebied en het versterken van een gebied door de verbindingen die ontstaan bij synergie (Broersma et al., 2011). Synergie is daarom een gebieds-specifieke factor. Tevens zou synergie het in paragraaf 2.3.1. genoemde probleem van een monofunctionele aanpak kunnen voorkomen. Door in het gebied synergie te creëren zouden er meer links met de omgeving gemaakt kunnen worden. Ditzelfde geldt voor het in paragraaf 2.3.5. genoemde probleem van te weinig participatie bij duurzame energie initiatieven.

Innovatie

Innovatie is onlosmakelijk verbonden met een gebiedsgerichte aanpak. Zonder innovatie is het lastig om aan te sluiten op de fysieke en sociaal economische landschappen in het gebied (de Boer & Zuidema, 2013). Innovatie zorgt ervoor dat zowel het fysieke als het sociaal economische domein met elkaar verbonden kunnen worden. Het koppelen van het fysieke en sociale domein is van groot belang bij het slagen van een gebiedsgerichte aanpak. Een voorbeeld hiervan wordt genoemd in de Boer & Zuidema (2013): *“ For example, innovations for smarter connections between energy production and consumption require an infrastructural plan to link up with. Without an integrative energy vision, the ambition is impossible to achieve within the physical and socio-economic conditions of the municipality. Again, it shows the necessity to consider innovations in the energy system in connection with the socio-economic and physical landscape (p.7). ”* Innovatieve ideeën een kans geven is een belangrijk aspect voor een gebiedsgerichte aanpak. Sector overschrijdende verbindingen zouden bij de gebiedsgerichte aanpak gemaakt moeten worden door innovatieve ideeën (Broersma et al., 2011). De Boer & Zuidema (2014) benoemen een gebiedsgerichte niche, een duurzaam energieproject kan gezien worden als een gebiedsgericht niche. De innovatie die hierbij moet optreden is een gebiedsgerichte innovatie want deze innovatie moet verbonden worden aan de omgeving maar ook andersom. Er moet dus integratie van de innovatie plaats vinden. Hierdoor is de kans van slagen van een project groter (De Boer en Zuidema, 2014; Broersma et al., 2011). Er moet bij de gebiedsgerichte aanpak dus ruimte gecreëerd worden voor innovatieve ideeën en tevens moeten de gebiedsgerichte projecten niet alleen aan een energiedoel gekoppeld worden. Door het project aan meer dan alleen een energiedoel te koppelen kunnen meerdere doelen behaald worden (bijv: je afval op een wijze verwerken dat er biogas van gemaakt kan worden, dan is en het afval verwerkt en er is een nieuw product wat gebruikt kan worden). Innovatie creëert meerwaarde doordat innovatie bij de gebiedsgerichte aanpak meerdere doelen kan verwezenlijken, er wordt een koppeling gemaakt met meer dan alleen het energiedoel waardoor er meerdere problemen in één keer worden opgelost. Tevens biedt innovatie meerwaarde omdat wanneer innovatie zorgt voor het oplossen van meerdere problemen, de omwonenden hier ook meer baat bij hebben en eventuele NIMBY-

effecten vermeden kunnen worden. Innovatie koppelt als het ware de sociaal economische en de fysieke domeinen aan elkaar.

Investeringsen

Lokaal investeren is belangrijk bij een gebiedsgerichte aanpak omdat daarbij een gevoel van eigenaarschap wordt gecreëerd in de omgeving. Wanneer een duurzaam energieproject deels door de buurman wordt betaald dan zorgt dit er hoogstwaarschijnlijk voor dat meer mensen mee willen profiteren aan het duurzame energieproject. Hierdoor worden steeds meer mensen voor een deel eigenaar waardoor het project aansluit bij de fysieke en sociaal economische domeinen in het gebied (de Boer & Zuidema, 2013). Wanneer de omgeving mee-investeert in een lokaal energieproject dan wordt het project meer ondersteund door de omgeving dan wanneer dit niet gebeurt (Musall & Kuik, 2011; Walker & Devine-Wright, 2008). Er moet hierbij wel opgelet worden dat iedereen in het gebied kans krijgt om mee te doen, wanneer niet het hele gebied mee kan doen in de investering dan kan het NIMBY-effect alsnog optreden omdat mensen zich niet eerlijk behandeld voelen en wel de nadelen dragen. De mogelijkheid krijgen om mee te investeren staat in verband met het positieve saldo het gebied in te laten stromen (Musall & Kuik, 2011). Door lokaal te kunnen investeren kan de lokale bevolking hiervan meeprofiteren. Het positieve saldo van het project het gebied in laten vloeien hoeft niet alleen maar op mee investeren aan te komen. Er zijn meerdere manieren om dit te doen, denk aan: de opbrengsten gebruiken voor een lokaal doel (dorpshuis vernieuwen bijvoorbeeld) of kennis behouden zodat er een unieke markt in de omgeving ontstaat (Musall & Kuik, 2011). Door lokaal te investeren wordt het project sociaal ingebed en met sociale inbedding kan een eventueel NIMBY-effect voorkomen worden (de Boer & Zuidema, 2013). Door investeringen in het gebied te houden blijft het plan gebiedsgericht en is het plan beter ingebed.

Instituties

Naast bovengenoemde gebieds-specifieke factoren zijn ook instituties een belangrijke kenmerk voor een gebiedsgerichte aanpak. Instituties die nieuw ontwikkeld zijn rondom gebiedsgerichte initiatieven passen vaak niet bij de bestaande wet- en regelgeving, normen en waarden en beleid. Hierdoor is het mogelijk dat een gebiedsgericht initiatief in staat is de bestaande instituties te veranderen (Broersma et al., 2011). Er is dan een kans dat het beleid, de wetten of de normen en waarden moeten worden aangepast om een initiatief te realiseren. Zo zijn door (voorbeeld uit de Boer & Zuidema, 2014 (p.14)) de lege gasvelden in Groningen, onderzoeksnetwerken ontstaan om te onderzoeken of deze gasvelden gebruikt kunnen worden. Inmiddels zijn deze netwerken dusdanig uitgebreid dat er coöperaties en platforms zijn ontstaan die het regionale beleid beïnvloeden. Dit voorbeeld leert dat de opbouw van instituties er voor kunnen zorgen dat (zelfs later) het beleid, regelgeving en waarden en normen zouden kunnen aanpassen. Bij een gebiedsgerichte aanpak worden verschillende expertises en kennis bij elkaar gebracht waardoor institutioneel kapitaal opgebouwd kan worden. Dit institutionele kapitaal kan op het moment zelf maar ook later veel invloed hebben op de omgeving (Broersma et al., 2011). Instituties zijn belangrijk voor de sociaaleconomische kant van de gebiedsgerichte aanpak. Hierbij gaat het erom hoe een project sociaal verbonden wordt. De opbouw van institutioneel kapitaal draagt bij aan de institutionele capaciteit van het gebied en is daarom van toegevoegde waarde bij een gebiedsgerichte aanpak. Instituties zijn gebiedsgericht omdat per gebied andere instituties aanwezig zijn en deze per gebied kunnen verschillen.

Draagvlak

Draagvlak is een belangrijke factor bij de gebiedsgerichte aanpak. Zonder draagvlak is het niet eenvoudig (vaak onmogelijk) om een gebiedsgericht project te realiseren. Dat komt omdat de meeste vormen van duurzame energie een grote impact hebben op het landschap waardoor een duurzaam energieproject

invloed heeft op de 'achtertuinen' van de omwonenden. Hierdoor kan het eerder benoemde NIMBY-effect ontstaan (Wüstenhagen et al, 2007; Pasqualetti & Schwartz, 2011; Wolsink, 2007). Draagvlak kan gecreëerd worden door het betrekken van omwonenden bij het gebiedsgerichte project. Door betrokkenheid ontstaat eigenaarschap. Door dit gevoel van eigenaarschap ontstaat draagvlak voor het project. Maar niet alleen het betrekken van de omwonenden zorgt voor draagvlak, inzichten geven over de kosten en opbrengen van een lokaal energie initiatief zorgt voor meer begrip en acceptatie van duurzame energieprojecten (Wüstenhagen et al, 2007). Ook het eventueel compenseren van overlast kan helpen bij het creëren van draagvlak. Een goed voorbeeld wordt benoemd in de Boer & Zuidema (2013). Bij de Veenkoloniën is onderzoek gedaan naar waarom omwonenden tegen de bouw van grote windturbines waren. Hieruit kwam naar voren dat zij niet zozeer tegen deze windmolens waren of dat deze afbreuk deden aan de omgeving, zij gaven aan dat ze het niet eerlijk vonden dat de boeren konden profiteren van de windturbines en zij niet en dat wanneer zij ook konden profiteren zij hier minder problemen mee hadden. Hieruit blijkt dat wanneer de omwonenden kans hadden gehad om mee te profiteren of gecompenseerd waren voor de overlast, zij veel blijer waren geweest met de komst van de grote windturbines. En ander belangrijk onderdeel van draagvlak is het betrekken van lokale partners (media/stakeholders/politiek). Een lokaal energieplan kan goed zijn maar wanneer er geen afnemers zijn, of de politiek het er niet mee eens is of de fysieke mogelijkheden zijn er niet dan is draagvlak krijgen voor een lokaal energieproject lastig (de Boer & Zuidema, 2013). Het betrekken van lokale partijen bij een gebiedsgerichte aanpak is daarom essentieel. Overigens is draagvlak niet alleen nodig voor het voorkomen van het NIMBY-effect, draagvlak draagt bij aan de inbedding van een project op sociaal economisch maar ook op het fysieke domein. Draagvlak is een gebieds-specifieke factor omdat elk gebied anders zal reageren op een duurzaam energieproject, er zal dus naar het gebied zelf gekeken moeten worden. Tevens zou het vormen van draagvlak een goede oplossing kunnen bieden aan het in 2.3.2. genoemde probleem van een niet actieve houding van de samenleving. Door draagvlak te creëren zou de bevolking kunnen worden bewogen en meegenomen kunnen worden om actief mee te doen met duurzame energieprojecten in de omgeving.

Identiteit

Ook identiteit is een gebieds-specifieke factor, identiteit kan niches helpen ontwikkelen door ze te verbinden aan de fysieke en sociaal economische domeinen (de Boer & Zuidema, 2013). Door gebruik te maken van de unieke omstandigheden in het gebied kan een identiteit voor een gebied gecreëerd worden. Deze identiteit kan bijdragen aan het vormen van synergie maar ook bij het verkrijgen van draagvlak, het creëren van vertrouwen of het vinden van investeerders (Kalkbrenner & Roosen, 2015). Identiteit creëren is gebiedsgericht omdat niet in elke gebied dezelfde identiteit gecreëerd kan worden. Zo is identiteit afhankelijk van de omstandigheden in het gebied (Broersma et al., 2011). In Nederland is het bijvoorbeeld lastig om grote waterkrachtcentrales op te zetten maar in andere landen is dit eenvoudig te realiseren (de Boer & Zuidema, 2013). Omdat duurzame energieprojecten vaak fysiek sterk aanwezig zijn in het landschap vraagt elk landschap om een andere aanpak, een andere inbedding en soms zelfs een andere vorm van energieopwekking (Broersma et al., 2011). Door de unieke omstandigheden van een gebied te gebruiken om identiteit te creëren of te versterken kan een sociaal economisch en fysiek goed ingebed plan ontstaan. Identiteit is gebiedsgericht omdat elk gebied anders is en elk gebied een andere behoefte heeft.

2.6. CONCEPTUEEL ANALYTISCH MODEL

Deze paragraaf bevat het conceptueel analytisch model. Deze is ontstaan door middel van de factoren uit paragraaf 2.5. In dit conceptueel analytisch model staat links de gebieds-specifieke factor en rechts het belangrijkste element van deze factor. Deze elementen zijn onderdeel van de gebieds-specifieke factor en geven aan welke onderdelen van de factor belangrijk worden geacht. De cases van dit onderzoek worden onderzocht aan de hand van dit conceptueel analytisch model.

Factor	Belangrijkste elementen van deze factor
Synergie	<ul style="list-style-type: none">✚ Belangen koppelen✚ Niet alleen behalen van een geïsoleerd doel✚ Institutioneel, fysiek, economisch en sociaal moet er een link gelegd worden
Draagvlak	<ul style="list-style-type: none">✚ Burgers en bedrijven laten participeren✚ Eventueel compenseren voor overlast✚ Gebruik maken van lokale media/stakeholders/politiek✚ Duidelijke communicatie, inlichten over gebruik, opbrengsten, kosten etc.
Identiteit	<ul style="list-style-type: none">✚ Gebruik maken van de unieke omstandigheden in het gebied
Investeringen	<ul style="list-style-type: none">✚ Lokaal proberen te investeren✚ Positief saldo het gebied in laten vloeien
Innovatie	<ul style="list-style-type: none">✚ Geef ruimte aan innovatieve ideeën✚ Projecten koppelen aan meer dan alleen het energiedoel
Instituten	<ul style="list-style-type: none">✚ Opbouwen van institutioneel kapitaal

Tabel 1: Checklist verschillende gebieds-specifieke factoren die een positieve invloed hebben op de gebiedsgerichte aanpak

3. METHODOLOGIE

In dit hoofdstuk wordt de methodologie behandeld. Hierin komt naar voren hoe de data verzameld en geanalyseerd is en op welke theorieën deze methoden berusten. In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 1 de kwalitatieve aard van het onderzoek beschreven, in paragraaf 2 wordt besproken welke methoden en technieken hiervoor gebruikt zijn en tenslotte wordt in paragraaf 3 behandeld hoe de data geanalyseerd is.

3.1. KWALITATIEF ONDERZOEK

Wetenschappelijk onderzoek is globaal onder te verdelen in 2 soorten onderzoek: kwantitatief wetenschappelijk onderzoek en kwalitatief wetenschappelijk onderzoek. Bij kwantitatief onderzoek wordt gebruik gemaakt van wiskundige modellen en concepten (Clifford et al., 2010) en gaat men op zoek naar mogelijke objectieve waarheden (Morse & Richards, 2002) of bepaalde numeriek (O’Leary, 2004). Het doel van kwantitatief wetenschappelijk onderzoek betreft objectieve waarheidsvinding door middel van het verzamelen van grote hoeveelheden gestructureerde, objectieve data welke geanalyseerd wordt op basis van wiskundige modellen en conclusies getrokken worden door middel van deductie.

Dataverzameling gebeurt typisch door middel van gestructureerde questionnaires waar stellingen op een bepaalde schaal beoordeeld dienen te worden of het extraheren van gestructureerde data uit databases. Hierbij is het van belang dat a) alle data dezelfde structuur heeft en b) dat er voldoende data geanalyseerd wordt. Het onderzochte sample moet groot genoeg zijn ten opzichte van de gehele populatie zodat deze een representatieve afspiegeling van de waarheid voorstelt en er zodoende relevante conclusies getrokken kunnen worden. Kwantitatief wetenschappelijk onderzoek onderzoekt doorgaans fenomenen welke nog niet eerder onderzocht zijn of waarvan de bestaande onderzoeken inmiddels gedateerd zijn.

Het doel van kwalitatief wetenschappelijk onderzoek is eveneens objectieve waarheidsvinding echter wordt hier gebruikt gemaakt van ongestructureerde data. Bij kwalitatief onderzoek wordt gezocht naar intenties en waarden door middel van in-depth cases (O’Leary, 2010) en wordt geprobeerd data te begrijpen en/of uitleg te krijgen over bepaalde data (Morse & Richards, 2002). Deze data wordt gewoonlijk verkregen door interviews met ‘Subject Matter Experts’ (SME’s). Deze ongestructureerde data wordt vervolgens geanalyseerd op basis van het datamodel en vergeleken met de bestaande ‘body’ van wetenschappelijk onderzoek om hieraan toe te voegen of te corrigeren.

De keuze bij dit onderzoek voor een kwalitatief onderzoek is tot stand gekomen door de keuze om op zoek te gaan naar de invloed van gebieds-specifieke factoren op ontwikkelingen en implementatie bij casestudies. Er wordt gezocht naar uitleg over bepaalde data namelijk de gebiedsgerichte factoren en welke invloed zij hebben. Door te kiezen voor een kwalitatief onderzoek kan er diep worden ingegaan op twee specifieke cases waardoor er inzicht wordt gecreëerd over wat deze gebieds-specifieke factoren voor rol hadden bij de twee cases. Bij een kwantitatief onderzoek wordt er gezocht naar een representatieve afspiegeling van de waarheid. Voor het vinden van een representatieve afspiegeling van de waarheid bij gebieds-specifieke factoren is een veel groter onderzoek nodig en tevens is dan de vraag of dit mogelijk is. Gebied-specifieke factoren zijn niet numeriek en kunnen om deze reden ook niet

aangemerkt worden voor kwantitatief onderzoek. Met kwalitatief onderzoek kan een goed beeld worden gecreëerd in hoe de gebieds-specifieke factoren van invloed zijn geweest op de implementatie en ontwikkelingen bij de twee gekozen cases. Er kan daardoor een breder beeld gecreëerd worden van deze eventuele invloed op de ontwikkelingen en implementatie van de gebieds-specifieke factoren.

Het onderzoek dat voor u ligt behandelt de gebiedsgerichte aanpak van duurzame energieprojecten en de daarbij horende omstandigheden van de betreffende gebieden. Data met betrekking tot dit onderwerp is voor dit onderzoek verkregen door middel van diepte-interviews met betrokken experts (SME's), analyse van casestudies en literatuuronderzoek. Omdat de data voor dit onderzoek op 3 verschillende manieren is verzameld kan de totale hoeveelheid data gebruikt in dit onderzoek gekwalificeerd worden als ongestructureerde data. De aard van de voor dit onderzoek verzamelde data gecombineerd met het doel van het onderzoek om een fenomeen te onderzoeken dat nog niet uitvoerig is beschreven in de bestaande wetenschappelijke literatuur maakt een kwalitatieve analyse de meest toepasselijke methode (Bless, Higson-Smith & Kagee 2006, Rubin & Babbie, 2010)

3.2. DATAVERZAMELING EN ONDERZOEKSMETHODEN

Dit onderzoek is gebaseerd op drie verschillende onderzoeksmethoden: literatuurstudie, casestudies en diepte-interviews. Voor de casestudies zijn twee cases gekozen namelijk Bio-NOF en Greenport Venlo. Deze krijgen later in de tekst meer uitleg. Hieronder worden de methodes besproken en uitgelegd.

Literatuurstudie

Voor dit onderzoek is een uitgebreide literatuurstudie uitgevoerd waarbij gebruik gemaakt is van digitale wetenschappelijke tijdschriften, overheidsinstellingen (alsmede hun website) en wetenschappelijke boeken. Bij het zoeken naar literatuur is voornamelijk de website SmartCat (Worldcat) gebruikt waarbij verschillende combinaties van steekwoorden en begrippen zijn gebruikt, waaronder maar niet uitsluitend: "Gebiedsgerichte aanpak", "Area-based approach", "Complexity", "Energy Transition", "Sustainable energy", "Local acceptance" & "renewable energy". Bij het zoeken wordt rekening gehouden met de relevantie van de informatie en de academische kwaliteit hiervan. Verder wordt er gekeken of de artikelen bruikbaar zijn in verband met de tijdsgebondenheid en cultuurgebondenheid van de literatuur (Bryman, 2008). De resulterende documentatie van deze zoekacties is vervolgens geanalyseerd waarbij gekeken is naar verduidelijkende en vernieuwende inzichten met betrekking tot de relevante problemen bij de gebiedsgerichte aanpak². Deze tabel is geen overzicht van alle literatuur maar is een selectie van de belangrijkste artikelen en documenten bij dit onderzoek. Literatuurstudie is belangrijk bij dit onderzoek omdat deze literatuurstudie bepalend is voor de hoofdvraag. Tijdens de literatuurstudie is gezocht naar de gebieds-specifieke factoren die aanwezig zijn bij de gebiedsgerichte aanpak en waarom deze van belang zijn. Met de literatuurstudie wordt antwoord gegeven op twee deelvragen namelijk: "Wat houdt de gebiedsgerichte aanpak in" en "Wat zijn de gebieds-specifieke factoren". Dit zijn belangrijke vragen voor de rest van het onderzoek. Het verkregen inzicht uit de literatuurstudie met betrekking tot de relevante gebieds-specifieke factoren is gebruikt om een gefundeerde afbakening van het onderzoek te maken en zo gericht mogelijk wetenschappelijk onderzoek mogelijk te maken. Daarnaast zijn de gebieds-

² Voor dit onderzoek zijn een aantal bronnen erg belangrijk geweest. De Boer & Zuidema (2013 & 2014) vormen een belangrijk raamwerk voor dit onderzoek evenals Rotmans (2009 & 2011). Daarnaast zijn de volgende artikelen ook van invloed geweest op het theoretisch kader: Loorbach (2010), Broersma et al. (2011), Klijn en Koppenjan (2000), Castells (2010), Wüstenhagen et al. (2007), Bigerna & Plinori (2015), Kalkbrenner & Roosen (2016), van Musall & Kuik (2011), Walker & Devine-Wright (2008), Attema & Rijken (2013) en Wolsink (2007).

specifieke factoren uit de literatuurstudie gebruikt om een conceptueel analytisch model te maken in de vorm van een tabel. Aan de hand van deze tabel zijn de interviews gehouden en de resultaten opgebouwd. Deze tabel fungeert als basis voor dit onderzoek en aan de hand van het conceptuele analytische model zullen de bevindingen uit het onderzoek verklaard worden.

Casestudies

Volgens Thomas (2011) zijn casestudies specifiek geschikt om een dieptebeeld van het onderzochte onderwerp of fenomeen te verkrijgen. Het onderwerp van een casestudy is volgens Thomas (2011) een specifiek fenomeen, dat de vorm kan aannemen van een persoon, een plaats of gebeurtenis, welke een analytisch kader biedt. Babbie (2013) voegt hieraan toe dat het er bij casestudies voornamelijk om gaat de aandacht te richten op één specifiek onderwerp of fenomeen waarbij de study voornamelijk beschrijvend is om meer inzicht in het respectievelijke onderwerp of fenomeen te verkrijgen. Het feit dat er weinig tot geen wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar het onderwerp van deze thesis gecombineerd met de hierboven beschreven theoretische eigenschappen van casestudies rechtvaardigt de keuze om voor dit onderzoek casestudies te gebruiken om meer inzicht te verkrijgen. Hierbij dient er wel rekening gehouden te worden met het feit dat bevindingen uit een casestudy niet direct gegeneraliseerd kunnen worden. Zoals Thomas (2011) ook beweerd kunnen resultaten uit een casestudy alleen gegeneraliseerd worden indien deze gebruikt worden om patronen en verbindingen te beschrijven en deze te toetsen aan andere casestudies om zo een brug te vormen tussen ideeën.

Cohen en Manion (1995) zeggen het volgende over casestudies: *“the case study researcher typically observes the characteristics of an individual unit. The purpose of such observation is to probe deeply and to analyse intensely the multifarious phenomena that constitute the life cycle of the unit (p. 106)”* In dit onderzoek zijn twee cases onderzocht: ‘Greenport Venlo’ en ‘Bio-NOF. De keuze voor het gebruik van een tweetal onderling zeer verschillende casestudies voor dit onderzoek is tweeledig. Ten eerste maakt een case het proces van een project inzichtelijk en ten tweede kan op deze manier een gedegen toetsing aan het geformuleerde conceptueel model gedaan worden.

De selectie van deze casestudies heeft plaatsgevonden in samenwerking met Ekwadraat. De cases zijn geselecteerd op basis van hun gebiedsgerichte aanpak en op de contrasten tussen deze twee cases. Het grootste contrast is dat de case van *Bio-NOF* niet gerealiseerd is en dat de case van *Greenport Venlo* opgestart is. Door deze twee cases te analyseren kan dieper worden ingegaan op de gebieds-specifieke factoren en hoe deze in de tijd zijn weggezet. Door te kiezen voor casestudies kunnen de gebieds-specifieke factoren beter naar voren worden gehaald dan bij een andere methode. Er is door te kiezen voor twee cases specifiek voor diepte gekozen. Eén project wat niet gerealiseerd is en van een project dat al opgestart is. Door een case te doorgronden kan er gekeken worden hoe de gebieds-specifieke factoren zich hebben geuit en kan er veel meer over deze gebieds-specifieke factoren gezegd worden dan wanneer er veel cases oppervlakkig waren bestudeerd. De keuze voor enkel twee cases is tot stand gekomen omdat dit past bij de grootte van het onderzoek, voor meer cases zal een groter onderzoek gedaan moeten worden.

Tijdens de casestudy is gekeken naar hoe de cases tot stand zijn gekomen en in hoeverre de gebieds-specifieke factoren van invloed zijn geweest op de implementatie en ontwikkelingen van de case. Door middel van interviews die besproken worden in 3.2.3. is geprobeerd een duidelijk beeld te krijgen van deze projecten en wat er allemaal speelde/speelt op het gebiedsgerichte niveau. Ook is er een korte analyse uitgevoerd over de projecten, dit beslaat vooral algemene informatie over de projecten. Deze informatie is gevonden door het doorzoeken van websites, publicaties (rapporten, media etcetera) en overheidsnotities. Hierbij is gekeken naar algemene factoren die er speelden. Wat waren de doelen, wat speelt er binnen het project en wat is er allemaal al bekend zonder de interviews, waren vragen waar een antwoord op is gezocht tijdens deze analyse.

Diepte-interviews

Voor dit onderzoek zijn diverse interviews afgelegd met verschillende experts. Er zijn voor de cases experts gesproken die betrokken waren bij deze cases en daarnaast is er een groepsinterview gehouden met experts uit de consultancy. Een lijst met alle geïnterviewden is terug te vinden in tabel 2. Een expert is in dit onderzoek iemand die in zijn dagelijks werk te maken heeft met de onderdelen uit het onderzoek of dit gedaan heeft en daarover relevante kennis heeft.

De interviews betreffen kwalitatieve semi-ongestructureerde diepte-interviews waarbij voornamelijk open vragen gesteld worden. Dit om de geïnterviewde de kans en ruimte te geven een eigen antwoord te geven (Babbie, 2013). Hiervoor is gekozen omdat het hierbij gaat om de persoonlijke ervaringen van de geïnterviewde. Hierbij krijgt hij of zij de mogelijkheid zelf iets in te brengen omdat de interviewer niet van alles op de hoogte is. Tevens zorgen semi-ongestructureerde interviews volgens Clifford & Valentine (2003) ervoor dat de geïnterviewde gedetailleerde antwoorden geeft. Voor dit onderzoek is het hebben van gedetailleerde antwoorden van belang omdat deze wijzen op de invloeden die de gebieds-specifieke factoren gehad kunnen hebben.

Zoals in "The practice of social research" (Babbie, 2013) wordt genoemd is een semi-ongestructureerd interview erg geschikt voor veldonderzoek. In dit boek wordt beschreven dat een kwalitatief interviewontwerp flexibel, stapsgewijs en doorlopend is in plaats van voorbereid en gesloten. Het gaat hierbij om de interactie met de geïnterviewde. Wel moet er aan gedacht worden om een algemene richting aan te houden om niet van het onderwerp af te wijken (Babbie, 2013). Hiervoor is per interview een checklist gemaakt om de hoofdlijnen in beeld te houden³.

Bij de case-interviews is gekozen om te spreken met experts van de betreffende case. De keuze voor experts op het gebied van de betreffende case is gemaakt omdat deze experts weten hoe de projecten verlopen zijn en zij een blik hebben op de gebieds-specifieke factoren en hun invloed op de projecten. Ook is er een groepsinterview gehouden met experts vanuit Ekwadraat die niet vanuit de cases kijken (Ekwadraat is het bedrijf waarbij stage is gelopen en die gespecialiseerd is in duurzaamheid). Dit om een algemeen beeld te vormen van het besluitvormingsproces rondom duurzame energieprojecten maar ook om inzicht te krijgen in hun ideeën bij een gebiedsgerichte aanpak en gebieds-specifieke factoren.

De insteek van dit groepsinterview was verschillend van de case-interviews. Het groepsinterview had als insteek een overzicht te creëren van de gebieds-specifieke factoren en om erachter te komen of deze experts de invloed van de gebieds-specifieke factoren herkennen. De experts van het groepsinterview hebben collectief veel projecten meegemaakt en weten veel over de besluitvormingen bij deze projecten en processen. Zij hebben daardoor een overzicht van wat er gebeurt bij duurzame energieprojecten en hebben daardoor ook inzicht of de gebiedsgerichte aanpak van toegevoegde waarde is bij duurzame energieprojecten. De reden dat het groepsinterview gehouden werd is om naar het geheel te kunnen kijken. De casestudy interviews zijn gehouden om een goed beeld te krijgen van de gebieds-specifieke factoren bij een case. Het groepsinterview is gehouden als aanvulling hierop om te onderzoeken of de gebieds-specifieke factoren die worden benoemd in de thesis aansluiten bij wat de experts ervaren en of zij deze onderschrijven. Hiermee wordt geprobeerd een breed beeld te realiseren.

³ Woorden die op de checklist voorkwamen waren: synergie, draagvlak, identiteit, investeringen, instituties, innovatie, het proces, integratie, gebiedsgerichte aanpak, betrekken omgeving, moeilijkheden, ontwikkelingen, doelstellingen en gebiedsgericht. Dit waren worden om eraan te herinneren dat alle onderdelen van het conceptueel analytische model besproken werden en om extra onderdelen ook benoemd te hebben zodat de data ook beoordeeld kan worden op andere factoren.

<i>Bedrijf/instantie</i>	<i>Case- of groepsinterview</i>	<i>geïnterviewde</i>
<i>DCGV</i>	Greenport Venlo	Anton Bos
<i>Etriplus</i>	Greenport Venlo	Frank Brandsen
<i>Alliander</i>	Greenport Venlo	Nico Buskens
<i>Arcadis</i>	Greenport Venlo	Niels van Geenhuizen
<i>Ekwadraat</i>	Bio-NOF	Gerke Draaistra
<i>Essent</i>	Bio-NOF	Xander van Mechelen
<i>Provincie Friesland</i>	Bio-NOF	Harm-Jan Brouwers
<i>Ekwadraat</i>	Groepsinterview	Hielke Westra
<i>Ekwadraat</i>	Groepsinterview	Thomas Kokshoorn
<i>Ekwadraat</i>	Groepsinterview	Iris Kolkman
<i>Ekwadraat</i>	Groepsinterview	Gerke Draaistra
<i>Ekwadraat</i>	Groepsinterview	Raymond Roeffel

Tabel 2: lijst met geïnterviewden

3.3. DATA-ANALYSE

De case-interviews zijn getranscribeerd omdat transcriberen een vertegenwoordiging is van het onderzoek wat is uitgevoerd (Oliver et al., 2005 in Hennink, Hutter & Bailey, 2011). De focus moet liggen op wat er is gezegd en niet hoe het is gezegd. Wanneer de resultaten op papier komen verdwijnt de manier waarop iets is gezegd. Daarnaast zorgt transcriberen ook voor meer details die essentieel zijn bij een kwalitatief onderzoek (Hennink, Hutter & Bailey, 2008). Doordat de case-interviews semi-ongestructureerd waren en vrij van aard zijn de transcripten van de interviews niet gecodeerd omdat dit weinig zou vertellen over de achterliggende gedachten van deze gesprekken. Daarom zijn alle interviews geanalyseerd door de belangrijkste kenmerken hieruit te halen aan de hand van het conceptueel analytisch model. Het conceptueel analytisch model vormt namelijk het raamwerk voor het analyseren van de cases en de interviews. De interviews zijn naast het conceptueel model gelegd en op deze manier is er gezocht naar overeenkomsten en verschillen om zo een goed beeld te krijgen van de situatie. Naderhand zijn de belangrijkste quotes verwerkt in de resultaten om zo recht te doen aan wat de respondenten van de interviews daadwerkelijk gezegd hebben.

Naast de case-interviews heeft ook een groepsinterview plaatsgevonden. Deze is niet zoals de hierboven beschreven case-interviews getranscribeerd maar is kort samengevat. Het interview is wel opgenomen maar niet getranscribeerd. Bij het groepsinterview is voornamelijk gezocht naar aansluiting van wat de experts ondervonden bij duurzame energieprojecten. Het groepsinterview was bedoeld om een breder beeld te kunnen trekken bij het onderzoek. Doordat de cases diepgaand waren is het groepsinterview bedoeld om het onderzoek iets breder te trekken. Het groepsinterview is naderhand terug geluisterd en de belangrijkste kenmerken die naar voren kwamen uit het groepsinterview zijn in een samenvatting samengevoegd. Hierdoor is het mogelijk een korte inkijk te krijgen in de belangrijkste aspecten van het groepsinterview. Naderhand is dit groepsinterview opgenomen in de resultaten en wordt het groepsinterview ook naast de casestudies gelegd. Dit om een beeld te krijgen van de overeenkomsten en verschillen die gevonden zijn.

4. CASESTUDIES

Voor dit onderzoek zijn casestudies uitgevoerd. Hiervoor zijn twee cases gekozen waarbij bij de realisatie specifiek voor de gebiedsgerichte aanpak is gekozen. De gekozen cases zijn Greenport Venlo in Venlo en Bio-Noordoost Friesland (hierna: Bio-NOF) in Friesland. Bij de case Greenport Venlo lopen de projecten inmiddels en deze lopen redelijk tot goed. Bio-NOF is een voorbeeld van een project dat op het einde is afgeblazen. Door interviews te houden met de betrokkenen van deze projecten wordt geprobeerd te achterhalen welke factoren van de gebiedsgerichte aanpak een rol hebben gespeeld en waar bij toekomstige gebiedsgerichte projecten op gelet kan worden. Na elke inleiding van de case zal aan de hand van het conceptuele analytische model de case geanalyseerd worden. De informatie in de inleidingen komt voornamelijk van de websites van de bedrijven en de bij Ekwadraat ontvangen documenten. De informatie van de resultaten komen voornamelijk uit de gehouden interviews met verschillende stakeholders van de projecten.

4.1. GREENPORT VENLO

Inleiding

Nederland telt in totaal zes Greenports waar Greenport Venlo er één is. Een greenport is een groot tuinbouwcluster waar veel glastuinbouw plaatsvindt. Het tuinbouwcluster Greenport Venlo is 5400 hectare groot en vormt voor Venlo een belangrijk logistiek knooppunt. In een straal van 80 kilometer rondom Venlo zijn zo'n 20.000 klein- en middelgrote bedrijven in verschillende branches gevestigd zoals: tuinbouw, akkerbouw, veehouderij, vollegrond teelt, voedselverwerkings-bedrijven, voedsel marketing bedrijven en logistieke (vers) bedrijven (DCGV, n.d.A).

De gebiedsontwikkelaar op dit gebied is Development Company Greenport Venlo (hierna: DCGV). Zij is eind 2009 opgericht door haar aandeelhouders, gemeenten en de provincie. DCGV voert in het gebied de integrale gebiedsontwikkeling uit. Dit gebeurt binnen het Master- en Businessplan dat opgesteld is. De visie voor het gebied luidt als volgt:

“De visie van Greenport Venlo is het faciliteren van een duurzame ontwikkeling, met de focus op het gericht verbindingen leggen en innovaties opzoeken. Door een centrale organisatie wordt een optimale toegevoegde waarde gecreëerd.” (DCGV, n.d.B)

Voor dit gebied was een aanbesteding nodig om de energievoorziening duurzaam in te gaan richten, hier is in 2013 Etriplus voor aangesteld (Etriplus, 2010). Etriplus is een verzameling van verschillende bedrijven/organisaties. Onderdeel van Etriplus zijn: DCGV, Alliander, Arcadis Nederland, Greenchoice en Ekwadraat. DCGV zit er als gebiedsontwikkelaar in, Alliander als investeerder, Greenchoice als productiemanager, Arcadis Nederland voor de kennis en Ekwadraat voor de kennis en duurzame ontwikkelingen. Deze bedrijven/organisaties zijn een Publiek-Private Samenwerking (hierna: PPS) aangegaan onder de naam Etriplus. Er is bij deze keuze expliciet gekozen geen bouwbedrijf aan te nemen omdat een bouwbedrijf teveel nadruk zou kunnen leggen op de snelheid van het proces (wat in beginsel

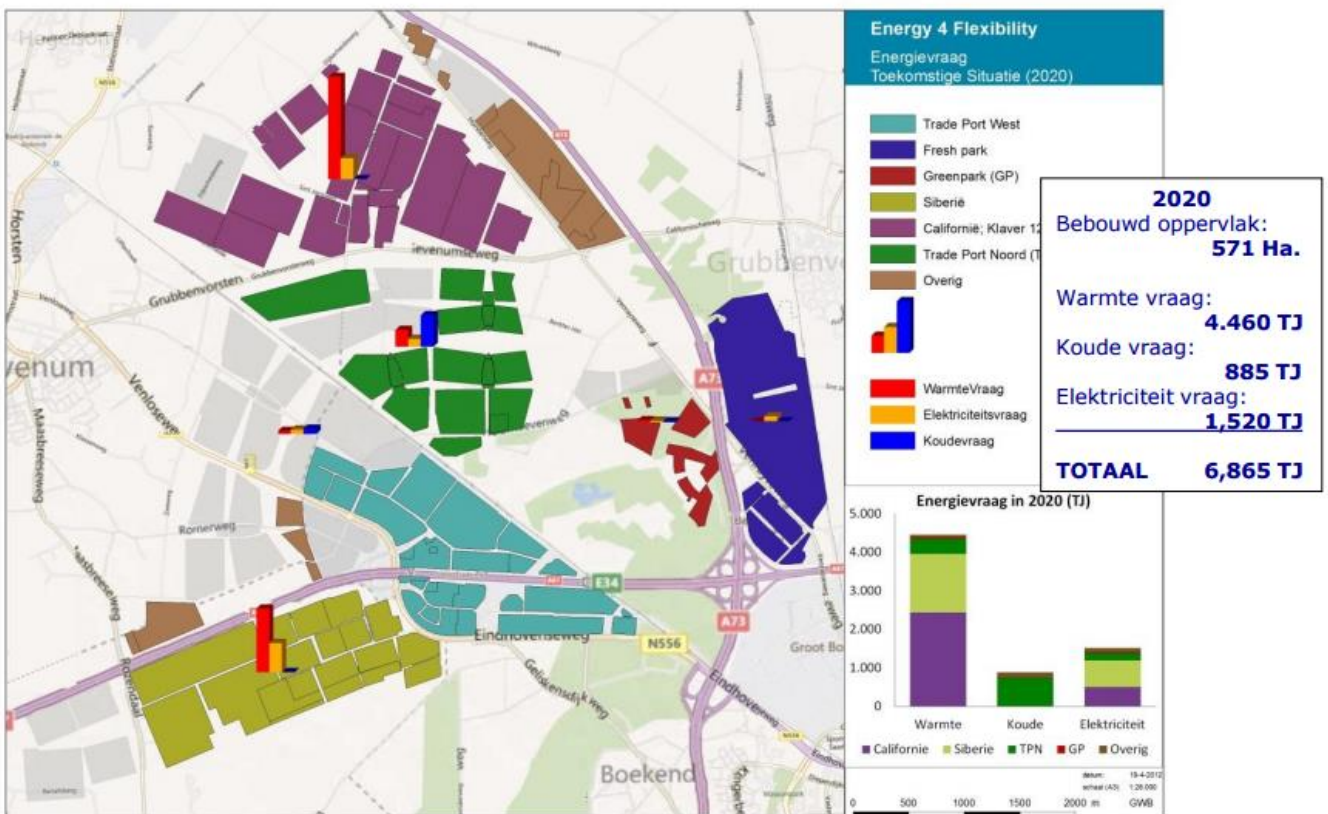
niet de gedachtegang is van Etriplus). Bouwbedrijven staan er om bekend conservatief te zijn en hun focus op de snelheid te hebben, iets wat Etriplus niet kon gebruiken in het proces (Etriplus, 2010).

Etriplus heeft nu de eerste projecten lopen; een project waarbij warmte van de tuinders wordt getransporteerd naar de industrie, een project met zonnepanelen waarbij inwoners van de omgeving de kans krijgen mee te investeren in zonnepanelen en een windproject. Alle projecten hebben een gebiedsgerichte aanpak.

Energievraag

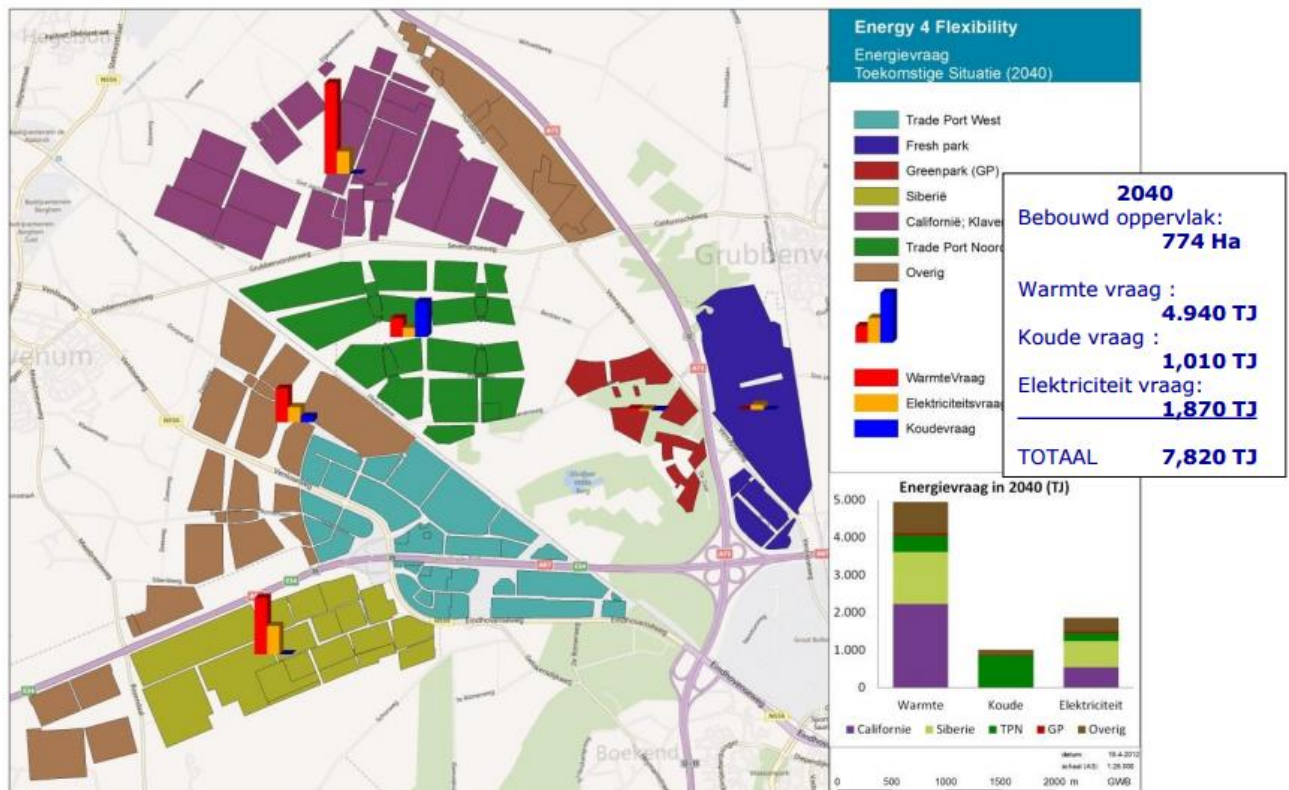
Om een kloppend en een reëel plan op te kunnen stellen is de energievraag van het gebied nodig. Er is onderzoek gedaan naar de warmte, koude en elektriciteitsvraag in 2020 en 2040, deze zijn te vinden in figuur 4 & figuur 5.

Situatie 2020

Figuur 3 Energievraag Greenport Venlo in 2020 uit het masterplan (Etriplus, 2010)

Situatie 2040

Figuur 4 Energievraag Greenport Venlo in 2040 uit het masterplan (Etriplus, 2010)

Met deze energievraag is verder gewerkt om te bepalen hoe aan deze vraag kan worden voldaan op basis van duurzame energie. De verwachting is dat voor 40 procent aan deze energievraag in 2040 kan worden voldaan op basis van duurzame energie (Etriplus, 2010). Dit is verre van een energieneutraal beeld maar de verwachtingen zijn dat technieken nog veranderen en er efficiëntere manieren van energie opwekken komen in de toekomst.

4.2. RESULTATEN GREENPORT VENLO

Voor het project Greenport Venlo zijn vier interviews gehouden. De gesproken personen zijn Anton Bos, Nico Buskens, Frank Brandsen en Niels van Geenhuizen. Anton Bos is betrokken bij Greenport Venlo vanuit de Development Company Greenport Venlo (DCGV), Nico Buskens vanuit Alliander, Frank Brandsen vanuit Etriplus en Niels van Geenhuizen vanuit Arcadis. Aan de hand van deze interviews wordt hieronder verteld hoe het proces van Greenport Venlo verlopen is en welke gebieds-specifieke factoren daarbij een rol hebben gespeeld. Daarbij zijn de interviews als voornaamste bron gebruikt.

-
- + *Belangen koppelen*
 - + *Niet alleen behalen van een geïsoleerd doel*
 - + *Institutioneel, fysiek en sociaal economisch moet er een link gelegd worden*
-

Buren, Buijs en Teisman (2010) benadrukken de essentie van het creëren van synergie. Zij stellen dat een goed kwalitatief project niet het resultaat is van een project op zich of van meerdere geïsoleerde projecten maar dat de kwaliteit behaald kan worden door synergie te creëren.

+ *Belangen koppelen*

Uit de interviews kwam naar voren dat bij Greenport Venlo is gekeken naar de verschillende belangen van de meewerkende partijen, bedrijven en overheden. De ambitie om Greenport Venlo een duurzaam project te maken bouwt voort op de ambitie van de drie overheden die samenkomen in Greenport Venlo. Volgens Anton Bos: *“vanuit die gezamenlijke overheden (is) die ambitie (..) stevig neergezet, en vervolgens hebben ze met elkaar geconstateerd, dat moeten we dan ook echt waarmaken (..) Er is in feite een partner gezocht die in staat is om die duurzame ambitie (..) waar te maken”*. De overheden (gemeente Horst aan de Maas, Peel aan de Maas en Venlo) hebben aangegeven te willen helpen met voorfinancieringen wanneer een aangevraagde subsidie nog niet is ontvangen. Daarnaast hebben de gemeentes aangegeven soepel met de regelgeving om te gaan en te zoeken naar een juiste inpassing van de plannen. De overheid is in feite gekoppeld aan Greenport Venlo en wordt nauw betrokken bij de ontwikkelingen. De gemeentes zelf hebben hier ook een belang in omdat zij graag groei zien in duurzame ontwikkelingen en door deze samenwerking zullen zij die doelen waarschijnlijk sneller behalen. Voor zowel de overheid als Greenport Venlo is er evenveel belang dat de projecten slagen en beide partijen zullen hieraan meewerken.

Er is niet alleen gesproken over het belang van de gemeente te koppelen. Alle bedrijven die zich willen vestigen in het gebied, krijgen een gesprek met Etriplus waarin Etriplus met de bedrijven wil sparren over hoe hun project(en) duurzaam(er) gemaakt kan worden. Deze gesprekken gaan niet alleen vanuit de duurzaamheidsgedachte van Etriplus maar ook vanuit de gedachte dat duurzame maatregelen voordelen kan opleveren voor een bedrijf. Beide belangen worden meegenomen in dit proces om te komen tot een goed werkbaar plan voor alle partijen. Dit betekent niet dat daarmee altijd het belang van het bedrijf gekoppeld is aan Etriplus of andersom, deze koppeling verschilt per bedrijf en de koppeling is geen gegeven. Wel wordt er duidelijk een poging gewaagd om deze koppeling tot stand te laten komen, waardoor synergie gecreëerd kan worden. Uit de interviews kwam naar voren dat niet alle bedrijven altijd mee wilden doen en ook niet altijd het belang ervan zagen. Zonder het koppelen van de bedrijven aan Greenport Venlo en haar duurzaamheidsambities wordt het voor Greenport Venlo een stuk lastiger haar doelstellingen te behalen. Gesteld kan dan ook worden dat de koppeling van Etriplus aan de bedrijven van herkenbare invloed is voor de implementatie van de energieprojecten bij Greenport Venlo.

+ *Niet alleen behalen van een geïsoleerd doel*

Het behalen van de duurzaamheidsambities was bij Greenport Venlo volgens Anton Bos niet een geïsoleerd doel. Zoals Anton Bos zei: *“Het doel is niet duurzame energie, het doel is een duurzame gebiedsontwikkeling”*. Frank Brandsen noemt de volgende doelstellingen: *“heel belangrijk bij de doelstellingen van dit gebied was, (..) onderscheidend, concurrerend en duurzaam”*. Duurzaamheid was dus

wel een hoofddoel maar niet het enige doel. Het project was een gebiedsontwikkelingsproject waardoor het niet om alleen duurzaamheid maar ook om factoren als concurrerend en onderscheidend ging. Hiermee is afgestapt van het hebben van één doel maar is er nog niet eenduidig rekening met de omgeving gehouden. Onderscheidend zou nog opgevat kunnen worden op het gebied en de omgeving maar vormt daarin niet een specifieke gebiedsgerichte verbinding. De link met de omgeving is hiermee nog niet gemaakt. Gesteld zou kunnen worden dat ondanks het hebben van meerdere doelen, er wel een doel mist namelijk de lokale omgeving te betrekken. Het doel van Greenport Venlo lijkt hier wel gespreid te zijn maar komt telkens terug naar hetzelfde doel en dat is gebiedsontwikkeling. De vraag is wanneer de link met de lokale omgeving wel gemaakt was, deze er ook voor zou zorgen dat deze invloed had op de implementatie van Greenport Venlo en of deze bepalend was geweest. Waarschijnlijk had het betrekken van de lokale omgeving invloed kunnen hebben op de duurzaamheidsdoelstellingen. Dit omdat uit de interviews blijkt dat het moeilijk was om bepaalde projecten van de grond te krijgen en hierin duidelijk naar voren kwam dat dit ideeën vanuit Greenport Venlo zelf waren. Uit deze case blijkt dat het hebben van meerdere doelen essentieel is om het duurzaamheidsdoel te behalen. Het meenemen van de lokale omgeving is hierin relevant. Bij Greenport Venlo is geprobeerd meerdere doelen te behalen maar de focus lag op één doel en dat was gebiedsontwikkeling. Door de focus op één doel te leggen is er geen link gelegd met de omgeving, waardoor de implementatie van sommige projecten binnen Greenport Venlo niet gedragen werden vanuit de omgeving.

Institutioneel, fysiek en sociaal economisch linken leggen

Institutioneel is er bij Greenport Venlo veel gebeurd. Met name met de lokale overheden zijn er veel afspraken gemaakt en bijeenkomsten geweest. De drie gemeenten waar Greenport Venlo in ligt hebben besloten een samenwerkingsverband met Greenport Venlo aan te gaan. Hierin zijn afspraken gemaakt over wat de overheid voor Greenport Venlo kan betekenen. Zo zorgen de gemeenten ervoor dat wanneer de aangevraagde subsidies nog niet binnen zijn, zij deze voorfinancieren. Ook helpen zij mee door middel van het soepel omgaan met de regelgeving met betrekking tot de ontwikkelingen in het gebied. Naast de overheden is er ook geprobeerd om de link met de bedrijven te leggen en ze mee te laten participeren in de duurzaamheidsambities. Door bijeenkomsten is geprobeerd het netwerk groter te maken maar dit is niet volledig gelukt. Er is veel contact gelegd met de bedrijven die daar wilden bouwen maar er is niet gezocht naar bedrijven die passen bij de duurzaamheidsambities van Greenport Venlo, dit was een goede aanvulling geweest. Wel is er een link met het onderwijs gelegd. Greenport Venlo heeft een campus genaamd: "Brightland Greenport Venlo" waar meerdere onderzoeken worden gedaan naar voedselontwikkelingen. In hoeverre Greenport Venlo zelf contact heeft met deze campus komt uit de interviews niet naar voren. Er kan daardoor niets gezegd worden of deze link iets bijdraagt aan de synergie en aan de gebiedsgerichte aanpak.

Het fysieke en sociaal economische landschap vervult een conditionerende rol bij de levensvatbaarheid van energie initiatieven. Uit het onderzoek van De Boer & Zuidema (2013 in 2014) blijkt dat een energie initiatief minder kwetsbaar en meer levensvatbaar is wanneer deze geïntegreerd is in het fysieke en sociaal economische landschap. Op sociaal economisch vlak kon Greenport Venlo beter ingebed worden. Zo vertelt Anton Bos: *"We proberen de bedrijven dus vooral te verleiden en dat zouden we in die zin nog sterker kunnen doen door die bedrijven vanaf het begin bewust te maken van het feit dat wij hier aan het bouwen zijn aan de regio die duurzaamheid hoog in het vaandel heeft staan"*. Er is geprobeerd om verschillende projecten in te bedden in de omgeving zoals het warmtenet en Limburgzon (een project waarbij bewoners uit de omgeving kunnen mee-investeren in zonnepanelen) maar verder

zijn er nog niet veel projecten die een link leggen met de omgeving en dat is ook erg lastig om voor elkaar te krijgen volgens Anton Bos. Zo willen ze bij Greenport Venlo een warmtenet aanleggen. Dit warmtenet moet ervoor zorgen dat er goedkoop warmte kan worden geleverd aan de omliggende bedrijven en dit is met name interessant voor de glastuinbouw. Probleem bij het aanleggen van dit warmtenet is dat de businesscase moeilijk rond te krijgen is. Niels van Geenhuizen zegt hier het volgende over: *“we vinden het heel erg lastig om die eindgebruiker te vinden en die eindgebruiker ook echt gaan overtuigen. Dus het idee is: er komt warmte aan en die warmte wordt verspreid over het eindterrein en individueel aangeboden aan één ondernemer of meerdere ondernemers”*. De eindgebruikers zijn dus moeilijk te vinden en ook moeilijk vast te leggen. Dit had ook te maken met het feit dat ze met meerjarige contracten wilden werken waarbij een bedrijf kon deelnemen wanneer het een contract voor enkele jaren zou tekenen. Bedrijven weten echter niet hoe lang zij op een bepaalde locatie blijven dus investeren in een project van een dergelijke omvang en tijdsplan is lastig voor de eindgebruiker. De eindgebruiker wil uiteindelijk goedkoop in dat netwerk zitten en niet alle problemen ervan hebben. Het eventueel aanleggen van een warmtenet is daarom volgens Anton Bos moeilijk omdat je de eindgebruiker niet kan binden en daarom het financiële plaatje niet op orde kunt krijgen voor de komende tien jaar. De gedachte dat een bedrijf zich voor meerdere jaren zou binden is niet logisch omdat, zoals hierboven genoemd, een bedrijf niet weet hoe lang hij op een bepaalde plek blijft met het bedrijf. Als gebiedsontwikkelaar zou je niet afhankelijk moeten zijn van bedrijven die er zitten maar de kracht van het project moeten zien (en dus niet moeten hopen op de bedrijven die er (maar tijdelijk) zitten). Een bedrijf voor langere tijd binden is onhaalbaar en er had een andere vorm van financiering gezocht moeten worden waardoor de bedrijven gewoon kunnen aansluiten zoals ze dat op een normaal netwerk ook doen. Het project zelf had veel kracht maar door de gedachtengang dat de bedrijven hierin moesten voorfinancieren is het project niet gerealiseerd omdat dit onhaalbaar is. Er was geen gebrek aan enthousiasme alleen een financieel probleem en een verkeerde gedachtengang waardoor dit warmtenet er destijds niet gekomen is.

Gebiedsgericht is er institutioneel, fysiek en sociaal economisch een link gelegd. Lokale overheden en lokale bedrijven zijn betrokken geweest bij het warmtenet. Ook is geprobeerd dit financieel in het gebied in te bedden zodat het gedragen kon worden door de lokale ondernemers. Echter is er bij deze poging tot inbedding een verkeerde keuze gemaakt op welke wijze dit moest plaatsvinden. De inbedding met de omgeving is er wel geweest maar was niet haalbaar op het financiële vlak. Uit de interviews bleek dat de institutionele, fysieke en sociaal economische linken wel gelegd zijn en dat deze linken een positief effect hebben gehad maar dat door verkeerde keuzes het warmtenet er niet gekomen is.

Conclusie synergie

Het hebben van meerdere doelen is bij Greenport Venlo van invloed geweest op de ontwikkelingen en implementatie van de duurzame energieprojecten. Er waren bij Greenport Venlo meerdere doelen aanwezig maar juist door de aanwezigheid van meerdere doelen heeft het doel gebiedsontwikkeling de overhand gekregen. Hierdoor kwam de focus minder op duurzaamheid te liggen en leek dit niet meer één van de hoofddoelen te zijn. Hierdoor heeft het hebben van meerdere doelen bij Greenport Venlo een negatieve invloed gehad op de implementatie en ontwikkelingen van duurzame energieprojecten bij Greenport Venlo.

Het hebben van een fysieke, sociaal economische en institutionele link is van invloed geweest op de gebiedsgerichte aanpak. Uit de interviews kwam naar voren dat bij een project als het warmtenet de

institutionele, fysieke en sociaal economische link wel gelegd is maar dat door de manier van implementatie hiervan het warmtenet niet gerealiseerd is. De links waren er wel en de omgeving was enthousiast maar het warmtenet is er om andere redenen niet gekomen.

Het koppelen van belangen is van invloed geweest op de gebiedsgerichte aanpak. Doordat bijvoorbeeld de lokale politiek betrokken was bij het project en enthousiast is over Greenport Venlo vindt er in het gebied een goede inbedding plaats. Wanneer de politiek er niet enthousiast over was geweest was het aannemelijk geweest dat Greenport Venlo veel moeilijker van de grond had kunnen komen. De politiek heeft haar duurzaamheidsdoelen en door die te koppelen aan Greenport Venlo ontstaat er positieve invloed op de ontwikkelingen. Het is daarom aannemelijk te zeggen dat het koppelen van belangen van invloed is geweest op de duurzame ontwikkelingen bij Greenport Venlo.

Draagvlak

-
- ✚ *Burgers en bedrijven laten participeren*
 - ✚ *Eventueel compenseren voor overlast*
 - ✚ *Gebruik maken van lokale media/stakeholders/politiek*
 - ✚ *Duidelijke communicatie, inlichten over gebruik, opbrengsten, kosten etc.*
-

✚ Burgers en bedrijven laten participeren

Om de omwonenden bij de duurzaamheidsprojecten te betrekken is Limburgzon opgericht. Met dit project krijgen omwonenden een kans om mee te investeren in zonnepanelen. Omwonenden kunnen via Limburgzon meebetalen aan zonnepanelen (en mee profiteren) die op andere daken komen maar kunnen dus ook zonnepanelen voor hun eigen dak collectief inkopen. Op deze manier is geprobeerd om begrip bij de bewoners te creëren maar ook om te laten zien dat ze kunnen profiteren van duurzame maatregelen en niet alleen de lasten hebben (denk aan windmolens). Doordat er een initiatief is opgestart waarbij bewoners kunnen participeren laat Etriplus zien dat zij zich er bewust van zijn dat bewoners ook een kans moeten hebben te participeren in het project. Anton Bos zegt hierover: *“Dus in die zin wordt ook heel erg gekeken hoe de mensen in de regio en bedrijven in de regio participant kunnen zijn van die duurzaamheid”*. Bedrijven worden zodra zij zich in dit gebied willen vestigen gelijk meegenomen in de mogelijke duurzame opties in het gebied, zij krijgen alle kansen om te participeren. Voor de omwonenden geldt echter dat zij naast Limburgzon niet veel inbreng hebben in de projecten van Greenport Venlo. Door het niet mee laten participeren van omwonenden bij de overige projecten kan een gevoel van eigenaarschap ontbreken bij de omwonenden. Door de omwonende meer te laten participeren kan dit gevoel van eigenaarschap wel ontstaan, wat erg waardevol kan zijn voor Greenport Venlo.

De drie gemeentes (Horst aan de Maas, Peel aan de Maas en Venlo) zijn nauw betrokken bij Greenport Venlo. Deze samenwerking is erg waardevol omdat deze bijdraagt aan het creëren van draagvlak. Wel kan er kritisch gekeken worden naar en kan de vraag worden gesteld of het gemeentelijke niveau de juiste schaalgrootte is voor draagvlak bij grote projecten zoals het eerder benoemde warmtenet. Het warmtenet is namelijk dusdanig groot dat afgevraagd kan worden of de schaalgrootte

van drie gemeentes voldoende is om een groot project van de grond te krijgen. De financiering is dusdanig hoog dat wellicht een grotere schaalgrootte gekozen kan worden voor de grotere projecten omdat drie gemeentes waarschijnlijk niet voldoende financieel draagvlak hebben voor zulke projecten.

Compenseren voor overlast

Bij Greenport Venlo is voor zover bekend geen sprake geweest van overlast en daardoor is er niets bekend over het compenseren voor overlast. Omdat Greenport Venlo voornamelijk bedrijven huisvest is de kans op overlast niet erg groot. Wanneer men besluit om windenergie op te wekken met grote turbines dan kan er wel degelijk sprake zijn van overlast. Anton Bos voorspelt dit al in zijn interview als een lastig punt. Hij geeft daarin aan dat hij verwacht hier weerstand van te gaan krijgen. Wanneer men de kans krijgt om te participeren of wanneer men gecompenseerd wordt voor de overlast van de molen zou een mogelijk NIMBY-effect voorkomen kunnen worden. In het interview kwam niet naar voren dat hier dergelijke plannen voor zijn maar is daarmee ook niet uitgesloten. Te voorspellen valt dat een grote windmolen geen positieve reacties zal krijgen van de omwonenden en daar moet vooraf goed over nagedacht worden om een NIMBY-effect tegen te gaan. Geconcludeerd kan worden dat zorgvuldigheid bij mogelijke overlast gewenst is en dat compenseren een optie kan bieden om een mogelijk NIMBY-effect tegen te gaan.

Gebruik maken van lokale media/stakeholders/politiek

Het gebruik maken van lokale media, stakeholders en politiek kan zorgen voor draagvlak. Bij Greenport Venlo vond Nico Buskens dat er te weinig gebruik werd gemaakt van de lokale mogelijkheden. Het feit dat de directeurs van Etriplus en DCGV niet uit Limburg komen is volgens Nico Buskens een issue. Nico Buskens zegt hier het volgende over: *“Ik denk dat de directeurs die er nu zitten uiteindelijk te ver van de bedrijven zelf en de lokale cultuur afzitten. Het moet uiteindelijk toch ergens een Limburger zijn die daar zijn ‘roots’ heeft en in ieder geval makkelijk kan schakelen met de mensen en die ook fysiek dichterbij aanwezig zijn. Want de ene directeur woont ergens in het midden van het land en bij Frank is dat nog een slag erger want die woont in Noord-Holland”.*

Een directeur moet volgens hem uit de omgeving komen en borrels bij langs gaan. Om zo de binding met de Limburgers zelf te krijgen. Dit kan vanwege de mentaliteit van de Limburgers het beste door fysiek dichterbij te wonen als directeur. Dit is een goed voorbeeld van draagvlak creëren door lokale bestuurders. Lokale bestuurders begrijpen de mentaliteit en de gewoontes van de omgeving en kunnen hierop inspelen. Ook hebben zij lokaal vaak een breder netwerk wat ook voor draagvlak kan zorgen. Ondanks dat de directeur niet uit de omgeving komt is er wel gebruik gemaakt van de lokale politiek. De gemeenten waarin Greenport Venlo ligt zijn nauw betrokken bij Greenport Venlo en spelen een belangrijke rol. Lokale politiek is belangrijk voor lokaal draagvlak. Politiek is een afspiegeling van wat de bevolking wil waardoor dit een belangrijke factor is die invloed heeft op de implementatie van Greenport Venlo. Uit de interviews komt weinig naar voren over het meenemen van de lokale media, een scan op internet (18 augustus 2017) leert dat er wel geschreven wordt over Greenport Venlo maar niet dat de media nauw betrokken is bij het project.

Duidelijke communicatie, inlichten over gebruik, opbrengsten, kosten etc.

Communicatie over gebruik, opbrengsten en kosten wordt niet gedaan. Wanneer dit wel zou gebeuren dan zou het voor de omwonenden en bedrijven inzichtelijk maken wat er gebeurt en hoe de geldstromen gaan. Op de website van Greenport Venlo worden enkel persberichten geplaatst over investeringen maar behalve de investeringen is er geen enkel inzicht te vinden over gebruik, opbrengsten en kosten. Er is dus

geen duidelijke communicatie over het gebruik, de opbrengsten en de kosten van Greenport Venlo. Hierdoor kan aannemelijk worden gemaakt dat deze factor niet van invloed was bij de gebiedsgerichte ontwikkelingen bij Greenport Venlo omdat er geen duidelijke communicatie is geweest maar Greenport Venlo wel vol in ontwikkeling is.

Conclusie draagvlak

Het laten participeren van burgers en bedrijven bij Greenport Venlo is van invloed geweest op de gebiedsgerichte aanpak. Zowel de burgers als de bedrijven hebben op verschillende momenten de mogelijkheid gehad te participeren bij Greenport Venlo. Aannemelijk kan worden gemaakt dat zonder participatie van de bedrijven Greenport Venlo moeilijk hun duurzaamheidsprojecten hadden kunnen realiseren. De betrokkenheid van de burgers bij het project had waarschijnlijk in mindere mate invloed op de gebiedsgerichte aanpak maar heeft wel positieve aandacht voor Greenport Venlo opgeleverd. Beide factoren hebben een positieve bijdrage geleverd aan de duurzame ontwikkelingen bij Greenport Venlo.

Of compenseren voor overlast van invloed zou zijn geweest op de ontwikkelingen of implementatie van de energieprojecten is lastig te concluderen. Het is uit de interviews niet duidelijk geworden of er gecompenseerd is dus hierover concluderen is lastig. Wel ging het bij Greenport Venlo over niet visuele duurzaamheidsaspecten waardoor compenseren ook minder aan de orde was dan wanneer er bijvoorbeeld grote windmolens zouden worden geplaatst.

Het gebruik maken van lokale media, stakeholders en politiek zijn factoren geweest die invloed hebben gehad op de gebiedsgerichte aanpak. Het betrekken van lokale politiek kwam naar voren als een belangrijk aspect voor lokaal draagvlak. Deze factor zorgt ervoor dat projecten politiek gezien goed liggen en door goede contacten sneller gestart kunnen worden maar ook draagvlak kennen. Lokale politiek heeft vaak zijn eigen duurzaamheidsambities waardoor het linken van de politiek met dit project een positieve bijdrage heeft geleverd. Het betrekken van lokale media kwam uit de interviews niet naar voren als een factor die meegespeeld heeft. Er zijn wel zaken geschreven over de duurzaamheidsdoelen en de ontwikkelingen van Greenport Venlo. Concluderen dat de lokale media van invloed is geweest op de implementatie of ontwikkelingen van duurzame energieprojecten is lastig uit de interviews op te maken.

Als laatste kwam het duidelijke communiceren, inlichten over gebruik, opbrengsten en kosten naar voren. Dit is bij Greenport Venlo niet aan de orde geweest en is uit de interviews niet naar voren gekomen als een factor die van invloed is geweest op het ontwikkelen of implementeren van de duurzame energieprojecten.

Identiteit

Gebruik maken van de unieke omstandigheden in het gebied

Greenport Venlo ligt op de plek waar in 2012 de Floriade heeft plaatsgevonden en ligt gunstig voor bedrijven omdat het een goede verbinding heeft met zowel het binnenland van Nederland als met België en Duitsland. De doelstelling van het gebied was volgens Anton Bos: *“U krijgt niet alleen een nieuw bedrijventerrein maar ook een nieuw landschap”*. Hieruit kan worden opgemaakt dat er geprobeerd is een nieuw landschap te creëren wat niet duidt op het gebruiken van de huidige unieke omstandigheden die het gebied biedt. Wel vertelt Anton Bos: *“Wat wel cruciaal geweest is volgens mij*

bij deze regio is het feit dat in (...) 2004 is dat gebeurd, is dat de floriade 2012 hier een plek zou krijgen. Dus dat heeft heel erg als katalysator gewerkt. Maar op deze hele grote kaart (wijst op een kaart die daar aan de muur hangt) is dit het floriade terrein, dus dat is relatief klein. Dat is in feite wel de katalysator geweest want er is een soort van trots vanuit de regio ontstaan “. Hieruit kan worden opgemaakt dat de Floriade wel degelijk het gebied kenmerkt en dat deze wel voor identiteit voor het gebied heeft gezorgd en dat de Floriade een unieke omstandigheid in het gebied is die veel trots met zich meebrengt. Tevens kenmerkt het gebied zich al doordat het een greenport is en de nadruk op tuinbouw ligt. Dit geeft een uitgesproken identiteit aan het gebied.

De komst van de Floriade heeft het gebied veel positieve aandacht gegeven wat goed is voor het gebied en waarmee het een naam kan opbouwen. Maar daarna is geprobeerd om duurzaamheid ook nog aan het gebied te koppelen. Dit bleek nog niet zo gemakkelijk te zijn omdat de focus veel gelegd is op gebiedsontwikkeling en daarmee niet gelijk duurzaamheid wordt uitgestraald. Met het plan voor een warmtenet zijn veel tuinders uit de omgeving gevraagd mee te doen, het warmtenet zou een ‘unique selling point’ zijn geworden voor het gebied wanneer deze gerealiseerd was. Deze is niet gerealiseerd en daardoor kan er niet geconcludeerd worden of dit warmtenet de duurzame projecten naar zich toe had kunnen brengen. Wel blijkt uit de interviews dat er vrij weinig wordt gedaan om een duurzame identiteit te creëren. Er is veel ruimte in de omgeving maar daar zijn nog geen concrete zichtbare duurzame energieprojecten. Wel werd in de interviews gesproken over de mogelijke komst van windmolens in de toekomst maar naast de genoemde windmolens zijn er geen fysieke duurzame projecten in het gebied.

Uit het interview met Franks Brandsen kwam naar voren dat bedrijven niet uit zichzelf aankloppen en dat er wel acquisitie nodig is om de bedrijven duurzaam te laten ontwikkelen. De meeste bedrijven vestigen zich vanwege de locatie omdat Duitsland en België dichtbij zijn of omdat er veel tuinbouw in de buurt zit. Dit heeft wel invloed op de ontwikkelingen van de energieprojecten omdat wanneer bedrijven om duurzaamheidsredenen zich vestigen of vanwege de locatie met hele andere intrinsieke waarde het gebied betreedt.

Er is door Anton Bos gesproken over een integraal duurzaam plan maar deze was er destijds nog niet en is op dit moment ook nog niet vindbaar (scan op het internet 18 augustus, 2017). Dit duurzame integrale plan zou ervoor moeten zorgen dat er een duurzame structuur ligt voor de bedrijven om zich te vestigen, dit zou een goede manier van een duurzame identiteit creëren zijn geweest.

Conclusie identiteit

Bij Greenport Venlo is weinig wat een unieke identiteit geeft aan de duurzame energieprojecten. De duurzame projecten zijn aanwezig maar er speelt meer in dit gebied (zoals de glastuinbouw, het is een greenport, de Floriade is er geweest) waardoor duurzaamheid hier niet een specifieke rol in speelt. Duurzaamheid zorgt bij Greenport Venlo niet voor een specifieke identiteit op dit moment, dit zou wellicht met meer uitgesproken duurzame energieprojecten wel kunnen plaatsvinden. Uit deze case blijkt dat het hebben van duurzame energieprojecten in het gebied wel invloed heeft op de ontwikkelingen van duurzame energieprojecten. Bedrijven komen nu niet naar Greenport Venlo vanwege de duurzaamheidsdoelen maar vanwege de identiteit die het gebied wel kent. Hieruit blijkt dat de identiteit van het gebied wel invloed heeft op welke bedrijven er naar Greenport Venlo komen maar dat bij Greenport Venlo de duurzaamheidsidentiteit niet aanwezig is.

Investeringsen

-
- ✚ *Lokaal proberen te investeren*
 - ✚ *Positief saldo het gebied in laten vloeien*
-

✚ Lokaal proberen te investeren

Investeringsen bij Greenport Venlo gingen niet allemaal even succesvol. Een goed voorbeeld hiervan is het warmtenet wat Greenport Venlo wou aanleggen. Bij dit warmtenet zouden veel bedrijven in het gebied profiteren van de voordelen alleen bleek het niet eenvoudig te zijn dit warmtenet te realiseren. Dit had voornamelijk te maken met de financiën van dit warmtenet en de aanpak die hierbij gekozen is. De gedachte was dat alle bedrijven een bedrag zouden investeren en dat daarmee het warmtenet gerealiseerd kon worden. Deze gedachte van gedeelde eigenaarschap was in beginsel goed maar had niet de gewenste uitwerking. Bedrijven wilden niet investeren in dit warmtenet omdat het ontzettend duur was en zij helemaal niet zeker wisten hoe lang zij hun bedrijf daar op het terrein zouden hebben, zij konden daardoor die investering niet dekken voor zichzelf. Niels van Geenhuizen zegt hier het volgende over; *“Iemand moet zich 20 jaar binden maar iemand gaat zich niet 20 jaar binden want die weet echt niet wat er over 3 jaar gebeurt met zijn bedrijf. Misschien heeft hij nu koude nodig en over 3 jaar warmte. Geen idee!”* Hij geeft aan dat een investering van bedrijven best zou kunnen maar dat zij zich nooit voor een lange periode aan een project zullen binden vanwege te veel onzekerheden. Zij bereiden zich al voor op ‘unknown unknowns’ zoals besproken in paragraaf 2.1. Je weet niet wat de toekomst brengt en dus is lokaal investeren vooral mogelijk voor kortere termijnen, vooral wanneer het om enorme investeringsbedragen gaat. Ook kwam uit het interview naar voren dat de schaal van dit warmtenet niet haalbaar was. Het warmtenet was proportioneel zo duur dat het voor de lokale bedrijven maar ook eventueel lokale investeerders een te hoog bedrag was om te investeren. De financiën gebiedsgericht houden bij het warmtenet was daarom heel moeilijk. Dit had veel invloed op de implementatie en de ontwikkeling van het warmtenet.

Ook is er volgens Niels van Geenhuizen te weinig tijd geïnvesteerd om het project te realiseren, hij zegt hier het volgende over; *“die businesscase lijkt nog steeds haalbaar, wel lastig maar wel haalbaar en wat je daarin ziet is dat het heel erg lastig is, of we vinden het heel erg lastig om die eindgebruiker te vinden en die eindgebruiker ook echt gaan overtuigen (...) Ik zit heel erg op de lijn ik moet gewoon met die mensen om tafel en een deal gaan sluiten dat ze warmte of koude krijgen. De directie van Etriplus zit meer op de lijn: we geven ze nog 2 keer een informatieavond en dan moeten ze maar beslissen. Ik geloof niet in die eerste, zij niet in mijn variant dus daar zit een soort van discussie.”* De gekozen methode is niet overtuigend genoeg voor de bedrijven. Informatieavonden is een goed instrument om te gebruiken bij informatie geven maar wanneer er mensen overtuigd moeten worden is een meer persoonlijke aanpak gewenst. Wanneer mensen moeten investeren is het goed om ze een eigenaarschap te laten voelen. Zij moeten gezamenlijk eigenaar worden van het initiatief, hierdoor voelen ze zich verbonden met het initiatief. Doordat dit niet gebeurt is ontbrak deze eigenaarschap en is het project toen stilgezet. Wanneer een meer proactieve wijze was gekozen waarbij de bedrijven ook het gevoel hadden gekregen dat zij eigenaar van het probleem en de oplossing waren dan was de kans van slagen meerdere malen groot geweest.

Positief saldo het gebied in laten vloeien

Een goed voorbeeld waarbij er bij Greenport Venlo is nagedacht over hoe het saldo van een investering het gebied invloet zijn de zonnepanelen. Greenport Venlo wou graag zonnepanelen op daken van de bedrijven in het gebied. Omdat er toen nog veel aansluitkosten waren heeft Greenport Venlo dat met de overheden afgedekt. Anton Bos hierover: *“Bijvoorbeeld dus weer die zonnepanelen op de logistieke bedrijven dat is vaak een extra investering in de aansluiting. Dat is een voorinvestering die je moet doen terwijl je nog niet zeker weet dat de subsidie af komt. Maar wij hebben dan bedacht dat de overheid garant staat voor die investering, op het moment dat er dan subsidie komt, is dat geen probleem want dan rendeert de investering. Mocht het dan onverhoopt zo zijn dat die subsidie niet afkomt dan betalen de overheden die extra aansluiting, dat doen we dan samen met bedrijfsleiding, daar hebben we ook een verdeelsleutel over afgesproken. Dus we hebben er met elkaar voor gezorgd dat we in de eerste termijn wanneer dingen nog niet zeker zijn, de mogelijkheid openlaten om die zonne-energie daarop te leggen. (..) Hierdoor dekken we het af waardoor het bedrijf niet als enige risico loopt. Dat is vooral het aan elkaar knopen van die belangen van die partijen, met elkaar een deeltje sluiten, dus daar zijn we in die zin meer een makelaar.”* Dit is een goed voorbeeld van een kleinschaliger probleem welke via lokale overheden opgelost kon worden met een relatief kleine investering. De overheden moesten wel risico's dragen maar hadden daardoor wel veel meer investeringen in zonne-energie wat bijdraagt aan een duurzame gemeente. Tevens is hiermee lokaal een investering gedaan waarvan het positieve saldo het gebied in is gevloeid.

Conclusie investeringen

Geconcludeerd kan worden dat lokaal investeren absoluut van belang is bij de gebiedsgerichte aanpak en de ontwikkelingen en implementatie van duurzame energieprojecten. Niet alleen de bedrijven maar ook de politiek kunnen hierin een rol spelen waardoor het project beter verankerd ligt in het gebied. Bij Greenport Venlo heeft de politiek deze rol opgepakt door te helpen met de voorfinancieringen. De vraag blijft wanneer er een andere partij van buitenaf betaald had of dit een positieve of negatieve invloed gehad zou hebben op de implementatie of ontwikkeling van duurzame energieprojecten. Tevens moeten lokale investering wel passen bij de schaal van een project. Wanneer de schaal van een project te groot is voor de omgeving (door bijvoorbeeld hoge kosten) dan is dit lokaal niet meer draagbaar en zal er hulp van een grotere schaal moeten komen (denk bijvoorbeeld aan de centrale overheid). Een te grote investering vraagt anders een te lange binding van een bedrijf of instantie aan het project, iets wat bedrijven vaak niet aan durven te gaan vanwege onzekerheden (unknown unknowns) waarbij de investering gewoonweg teveel risico met zich meebrengt. In dit soort gevallen kan er geprobeerd worden een deel van de investering lokaal te houden en het overige deel desondanks op een grotere schaal te laten investeren.

-
- ✚ *Geef ruimte aan innovatieve ideeën*
 - ✚ *Projecten koppelen aan meer dan alleen het energiedoel*
-

✚ Ruimte geven aan innovatieve ideeën

Binnen Greenport Venlo krijgen alle bedrijven die zich daar willen vestigen een gesprek over duurzame maatregelen die getroffen zouden kunnen worden. Uit de interviews kwam niet duidelijk naar voren dat zij de mogelijkheid kregen om innovatieve ideeën te bespreken maar wel komt naar voren wat er voor de bedrijven gedaan wordt en wat er allemaal gebeurt binnen het gebied. Hieruit kan opgemaakt worden dat de bedrijven wel een stem hebben gehad en ruimte hebben gehad voor hun (innovatieve) ideeën. Greenport Venlo is erop gericht om het gebied te ontwikkelen en innovatie ideeën zijn hier een onderdeel van. Tevens is er op Greenport Venlo een campus opgericht waar meerdere innovatieve onderzoeken gedaan worden. De ruimte voor innovatieve ideeën is er dus wel voor de bedrijven en de onderzoekers aan de campus van Greenport Venlo maar in mindere mate voor de omwonenden. Zij krijgen weinig mogelijkheden te participeren en nergens kwam naar voren dat de inwoners (innovatieve) ideeën kunnen aandragen en hier ook de ruimte voor krijgen. Ook komt er weinig naar voren of de politiek hier een grote rol in heeft gehad. Doordat deze factoren niet expliciet in de interviews naar voren zijn gekomen is het niet reëel hier een harde conclusie uit te trekken en kan er enkel een verwachting worden geschetst. De verwachting is dan ook dat er wel ruimte is voor innovatieve ideeën binnen Greenport Venlo voor de bedrijven en de onderzoekers maar dat deze ruimte er in mindere mate is voor omwonenden. De politiek heeft naar verwachting zeker de ruimte voor innovatieve ideeën omdat deze verbonden is aan het project als partner.

✚ Projecten koppelen aan meer dan alleen het energiedoel

De besproken projecten zoals het aanleggen van een warmtenet ging voornamelijk om het behalen van een energiedoel maar wel één waar de meeste bedrijven behoefte aan hadden. Tevens is het hele terrein bedoeld voor gebiedsontwikkeling en is duurzaamheid één van de doelen maar niet het enige doel. Zonder gebiedsontwikkeling vinden er ook geen duurzaamheidsmaatregelen plaats. Deze verscheidende doelen kwamen meerdere keren in de interviews naar voren (concurrerend, onderscheidend en duurzaam). Dit heeft een positief effect op de projecten omdat projecten veel sterker zijn wanneer deze gekoppeld zijn aan meerdere onderdelen waardoor duurzaamheid niet een op zichzelf staand project is. Die inbedding met andere doelen zorgt er ook voor dat de verschillende actoren de essentie zien van het project.

In het interview met Frank Brandsen vertelde hij het volgende: *“Duurzaamheid is naar mijn mening niet iets waar je heel specifiek op in moet gaan maar altijd in combinatie met andere dingen. Dat heeft een heel belangrijke economische factor en we merken dat het ook heel erg in het voordeel kan werken van een gebied als je ook vanuit duurzame energie een concurrerende propositie neer kan leggen. We zitten al heel erg sterk in de glastuinbouw in die gebieden waar zij die geothermiebron hebben ontwikkeld en bijvoorbeeld het private elektranetwerk die hebben echt voordelen. Hele duidelijke*

energievoordelen ten opzichte van andere gebieden. Je kan je dus voorstellen dat dat ook bedrijven aantrekt". Hier laat Frank Brandsen merken dat ze bij Etriplus er bewust van zijn dat duurzaamheid niet een doel op zich is maar dat deze gekoppeld moet worden aan de omgeving. De bewustwording is daarbij erg belangrijk, wat bij Etriplus aanwezig is.

Conclusie innovatie

Geconcludeerd kan worden dat Greenport Venlo voldoende ruimte heeft gegeven voor innovatie. Projecten worden aan meerdere doelen gekoppeld, bedrijven krijgen de vrijheid mee te denken. Welke invloed het hebben van ruimte voor innovatie op de ontwikkelingen of implementatie van duurzame energieprojecten hebben is lastig te duiden uit deze case. De invloed van het koppelen aan meerdere doelen komt uit deze case wel naar voren. Uit de interviews blijkt dat projecten die alleen gericht zijn op duurzaamheid vaak niet van de grond komen en dat de combinatie op meerdere vlakken (bijvoorbeeld financieel) voordelen oplevert. Het rekening houden met de koppeling aan andere doelen heeft een positieve invloed op de ontwikkeling van duurzame energieprojecten omdat er daardoor meer mogelijkheden en kansen ontstaan voor bedrijven om iets met duurzaamheid te doen.

Instituten

Opbouwen van institutioneel kapitaal

Bij de bedrijven is een poging gewaagd om institutioneel kapitaal op te bouwen. Een van de voorbeelden is het warmtenet, waarbij de bedrijven bij elkaar zijn gebracht om gezamenlijk een warmtenet aan te leggen. Het warmtenet is er niet gekomen maar mensen weten elkaar nu wel te vinden. Er is nu weet van wie wat nodig heeft en of een ander dat eventueel kan leveren. Uit de interviews kwam naar voren dat er zelfs een bedrijf was die eerst dacht geen energie nodig te hebben van anderen en het onzin vond. Dit bedrijf is van mening veranderd door de informatieavonden omdat het bedrijf zich realiseerde wat het allemaal kon opleveren. Dit is een voorbeeld waarbij er lokaal institutioneel kapitaal is opgebouwd. Lokaal weten bedrijven nu wat andere bedrijven doen en is er bewustzijn gecreëerd over het gebruik van warmte en energie.

Ditselfde geldt eigenlijk ook voor de overheden. Er is contact gezocht met de lokale overheden en die hebben de handen ineengeslagen en besloten om Greenport Venlo te helpen bij hun ambities. Zij kunnen door deze aanpak elkaar helpen de bestuurlijke ambities te behalen. Ook weten zij nu een link te leggen met de ondernemers wat als overheid niet altijd eenvoudig is. Doordat de politiek nauw betrokken is bij de ontwikkelingen in Greenport Venlo zit er ook een stimulans achter vanuit de lokale overheid om het gebied duurzaam te maken en om hierin te faciliteren. Dit faciliteren kan ervoor zorgen dat normen, waarden en beleid worden aangepast. Of dit concreet gebeurd is kwam niet naar voren uit de interviews maar wel dat de lokale overheid soepel met de regels omgaat bij Greenport Venlo wat al een stap is in het opbouwen van institutioneel kapitaal bij duurzame energieprojecten.

Wat minder goed ging bij Greenport Venlo was de keuze voor een directeur die niet uit de omgeving kwam. Hierdoor is een link met de omgeving gemist. Volgens Niels van Geenhuizen is een directeur die uit de buurt komt een betere manier om een link te leggen met de lokale bevolking. Volgens Niels van Geenhuizen is het noodzakelijk dat een directeur meedoet met sociale evenementen in de

buurt. De directeur had daarom ook beter uit de buurt kunnen komen volgens Niels van Geenhuizen. Hiermee had meer sociale context gecreëerd kunnen worden en daarmee institutioneel kapitaal opgebouwd worden.

Conclusie instituties

Geconcludeerd kan worden dat de opbouw van institutioneel kapitaal bij Greenport Venlo invloed had op de implementatie en ontwikkelingen van de duurzame energieprojecten. De overheid speelt hierin een voorname rol omdat zij nauw betrokken zijn bij de projecten en aangeven soepel om te gaan met regelgeving. Dit is een goed begin voor de opbouw van institutioneel kapitaal in het gebied. Ook zijn de bedrijven institutioneel kapitaal aan het opbouwen omdat zij andere bedrijven uit de omgeving leren kennen en kennis met elkaar delen. Waar eerder geen sprake was van “ik heb duurzame maatregelen nodig” zijn er nu bedrijven die inzicht hebben gekregen in het feit dat ze er veel baat bij hebben. Hierdoor ontstaan weer kleine duurzaamheidsprojecten die er zonder het institutionele kapitaal in het gebied niet waren geweest.

4.3. CONCLUSIE RESULTATEN GREENPORT VENLO

Na de analyse van de verschillende gebieds-specifieke factoren bij de case Greenport Venlo kunnen een aantal zaken geconcludeerd worden.

Synergie is een gebieds-specifieke factor die van invloed is geweest (positief als negatief) op de implementatie en ontwikkelingen van de duurzame energieprojecten bij Greenport Venlo. Het hebben van meerdere doelen had een negatieve invloed doordat de focus op het verkeerde doel kwam te liggen. Deze doelen waren voor het gebied bepaald en waren gebied specifiek. De case laat blijken dat het aannemelijk is dat het koppelen van meerdere belangen en het hebben van een fysiek, sociaal economisch en institutioneel link een positieve invloed heeft gehad bij de duurzame energieprojecten van Greenport Venlo. Bediscussieerd kan worden of het hebben van meerdere doelen bij de gebiedsgerichte aanpak altijd een negatieve invloed zou hebben. Bij deze case had het een negatieve invloed maar dat betekent niet meteen dat dit voor alle cases geldt. Als het doel duurzaamheid de overhand had gekregen dan had het hebben van meerdere doelen bij Greenport Venlo misschien wel een positieve invloed gehad op de ontwikkeling en implementatie van duurzame energieprojecten.

Draagvlak is ook een gebieds-specifieke factor die van invloed is geweest op de implementatie en ontwikkelingen van duurzame energieprojecten bij Greenport Venlo. Voornamelijk het betrekken van de lokale politiek, bedrijven en inwoners had een positieve uitwerking op de gebiedsgerichte aanpak. Uit de cases kwam niet duidelijk naar voren of duidelijke communicatie, inlichten over gebruik, opbrengsten en kosten een duidelijke rol heeft gespeeld bij de ontwikkeling en implementatie van Greenport Venlo, hetzelfde geldt voor het compenseren voor overlast.

Identiteit is een factor die bij Greenport Venlo hoogstwaarschijnlijk invloed heeft gehad op de implementatie en ontwikkelingen van duurzame energieprojecten. De identiteit die het gebied kent is niet zozeer duurzaamheid waardoor bedrijven zich om andere redenen vestigen dan om de duurzaamheidsredenen. Deze gebiedsspecifieke factor heeft echter voor de te behalen duurzame energieprojecten de verkeerde identiteit gekregen.

Lokaal investeren bleek uit de case van belang te zijn bij het ontwikkelen en implementeren van duurzame energieprojecten. Wanneer er lokaal geïnvesteerd wordt ontstaat er eigenaarschap over het duurzame energieproject waardoor er veel draagvlak gecreëerd wordt. Wel kan de discussie worden

aangegaan of projecten die om een grote investering vragen wel passen bij de lokale schaal wat bij de gebiedsgerichte aanpak past. Grote investeringen zijn lastig in een klein gebied onder te brengen waardoor het soms verstandig is om af te stappen van de lokale investering en het op grotere schaal te zoeken.

Innovatie is een factor die een positieve invloed heeft gehad op de gebiedsgerichte aanpak bij Greenport Venlo. Het koppelen van projecten aan meer dan één doel komt naar voren als een factor die van invloed is op de ontwikkeling en implementatie van duurzame energieprojecten. De ruimte geven aan innovatie zorgt voor meer mogelijkheden om te ontwikkelen en mogelijkheden om te koppelen op een lokale schaal.

Het opbouwen van instituten heeft een positieve invloed gehad op de implementatie en ontwikkeling van de duurzame energieprojecten. Voornamelijk de overheid heeft hier een rol in omdat zij op lokale schaal het beleid bepalen. De lokale politiek kent het gebied en kan op deze manier meedenken in wat het beste is voor de lokale omgeving. Tevens helpt het opbouwen van institutioneel kapitaal bij bedrijven voor kennisdeling en toekomstige projecten.

4.4. BIO-NOF

Inleiding

Bio-NOF staat voor Biogasleiding Noordoost Friesland. Het doel van dit project was om meerdere vergistingsinstallaties in Noordoost Friesland hun biogas in het lokale netwerk te kunnen laten voeren. Toen dit niet mogelijk bleek werd er geprobeerd om het biogas naar één centraal punt te brengen en daar het biogas in het landelijke gasnetwerk te voeren. Uiteindelijk zou er 35 kilometer aan gasleidingen komen die uiteindelijk 15.000 huishoudens had moeten voorzien van gas (Ekwadraat, n.d). Het project was een samenwerking tussen de provincie Friesland, de gemeente Leeuwarden, Ekwadraat, Essent, Enexis, Stedin, Gasunie en de stichting Energy Valley (Essent, 2010).

Energievraag

Voor biogas productie is een inschatting gemaakt dat er in 2020 ongeveer 1,2 miljard m³ biogas geproduceerd kan worden in Nederland, hiervan zou ongeveer 75% gas gemaakt kunnen worden dat kan worden gebruikt op het gasnet. Berekend is dat het totaal aan biogas in Nederland 5-7% van de energiedoelstelling van Nederland kan vervullen. Voor 2030 is de verwachting dat dit nog verder oploopt (Rijksdienst voor ondernemen Nederland, n.d.C). De bijdrage van het Bio-NOF project aan de doelstellingen van Nederland is relevant omdat bij het Bio-NOF project ineens een groot deel van dit biogas vrijkomt voor gebruik. Er werd geschat dat Bio-NOF ongeveer 40 miljoen kuub gas zou kunnen leveren wat voldoende is om 25.000 huishoudens van gas te voorzien.

Het proces

Het project werd in eerste instantie bedacht om de boeren af te helpen van hun biogas omdat deze boeren toen nog niet veel mogelijkheden hadden iets met hun biogas te doen. Het plan was om al deze boeren met elkaar te verbinden en om hun biogas in het lokale netwerk te voeren. Dit zou gebeuren via de vergistingsinstallaties van de boeren. Vergistingsinstallaties zijn installaties waar organisch materiaal (bijvoorbeeld mest) wordt afgebroken met behulp van micro-organismen, hierdoor ontstaat methaan en koolstofdioxide (Groengas Nederland, n.d.A). Dit alles gebeurt in een zuurstofloze of zuurstofarme omgeving. In die tijd zorgden deze installaties ervoor dat stroom (door middel van biovergisting) aan het net geleverd werd en werd er verder niet veel met de vrijgekomen warmte gedaan. Deze warmte moest worden afgekoeld en daarna mocht deze pas afgevoerd worden. Inmiddels kan door nieuwe ontwikkelingen wel meer met de biovergisting gebeuren.

Toen bleek dat voeding aan het lokale netwerk in Friesland niet mogelijk was omdat gasleidingen eenrichtingsverkeer is waarbij het netwerk alleen het gebruik van dat moment levert. Hierdoor is het moeilijk voor lokale boeren om hun biogas kwijt te kunnen aan het lokale netwerk. Wat wel zou kunnen is het gas leveren aan het landelijke transportnet. Toen werd er bedacht dat er dan maar ingevoerd moest worden op de Regionale Transport Leiding (RTL) van de Gasunie, dit is het landelijke netwerk. Echter een verbinding maken met dit netwerk is erg duur waardoor een lokale boer alleen dit niet zou kunnen betalen (Groengas Nederland, n.d.B). Verder kan Biogas zelf niet aan het aardgasnet worden toegevoegd, dat moet eerst bewerkt worden naar zogenaamde "groen gas" (Groengas Nederland, n.d.B). Gas moet namelijk voor 90% uit methaan bestaan voor deze toegevoegd mag worden aan het gasnet en biogas bevat 40-60% methaan (Groengas Nederland, n.d.C). Doordat deze kosten niet voor een individuele boer te betalen zijn is er een plan uitgezet om al deze boeren te verbinden en zo een duurzame energievoorziening te hebben.

4.5. RESULTATEN BIO-NOF

Voor het Bio-NOF project zijn drie interviews afgelegd. De gesproken personen zijn Xander van Mechelen, Gerke Draaistra en Harm-Jan Bouwers. Xander van Mechelen was betrokken bij het Bio-NOF proces vanuit Essent, Gerke Draaistra vanuit Ekwadraat en Harm-Jan Bouwers vanuit de provincie Friesland. Aan de hand van deze interviews wordt hieronder verteld hoe het Bio-NOF project verlopen is en welke gebieds-specifieke factoren daarbij een rol hebben gespeeld. Tevens is ter aanvulling het onderzoek "To PPS or not to PPS? (Publiek-)private samenwerking rond groen gas toegevoegd (Sanders & Heldeweg, 2014) Dit onderzoek gaat niet specifiek in op gebieds-specifieke factoren maar heeft wel een uitgebreid onderzoek gedaan naar de case Bio-NOF waar veel informatie over dit project gedeeld wordt.

Synergie

-
- + Belangen koppelen
 - + Niet alleen behalen van een geïsoleerd doel
 - + Institutioneel, fysiek en sociaal economisch moet er een link gelegd worden
-

+ Belangen koppelen

Met het Bio-NOF project zijn verschillende belangen aan elkaar gekoppeld. Ten eerste zou dit project ervoor zorgen dat boeren van hun biogas af konden waardoor zij dit biogas niet meer zouden hoeven verbranden (Sanders & Heldeweg, 2014). Ten tweede zou een levering van dit biogas aan het lokale netwerk ervoor zorgen dat de omwonenden konden profiteren van dit biogas. De boeren waren daarmee af van een product wat op dat moment voor hun een last was en de omwonenden konden hiervan meeprofiteren. Ten derde was het project goed voor de gemeenten en provincie, zij hadden hiermee gelijk een deel van hun gebieden duurzamer gemaakt (Sanders & Heldeweg, 2014). Zoals Harm-Jan Brouwer van de provincie Friesland uitlegde; *"wij hadden ook belangen, ons belang was politiek goede sier te maken, ons belang was om te kijken of we inderdaad, daar geloofden we toen echt nog in, de productie van biogas via koolmestvergisting een stuk verder zouden kunnen helpen."* Eveneens zouden de bedrijven in de omgeving kunnen profiteren van dit biogas, bij voldoende levering van biogas zouden ook bedrijven kunnen aansluiten bij het biogasnetwerk.

Later in het proces veranderden de belangen toen de keuze gemaakt moest worden tussen een geregleerde of een ongeregleerde biogasleiding. Een ongeregleerde biogasleiding zou ongeveer anderhalve ton in euro's kosten en zou dan via een lokaal bedrijf aangelegd kunnen worden. Ekwadraat zag dat destijds wel zitten maar Essent had hierbij zijn twijfels. Xander van Mechelen zei hier het volgende over; *"Dat (een biogasleiding aanleggen) mag je niet zomaar doen als commercieel bedrijf dus dat is gewoon geregleerde business, het komt in een netwerk en dat biogas stond in de wetgeving nog niets over in, dus eigenlijk was het ongeregleerde business dus zou je het met een commercieel bedrijf moeten kunnen doen maar er waren ook wat veiligheidsrisico's aan, want biogas is geurloos en aardgas daar wordt een stofje ingespoten zodat je gas ruikt(..) Dus dat Biogas was geurloos dus als je een lekkage in de ongeregleerde pijp hebt en iemand gaat dood of weet ik veel wat, (..) dan is het een enorm afbreukrisico voor Essent, dat kan Essent zich gewoon niet permitteren"*. Essent was bang dat wanneer er een ongeluk zou gebeuren zij als bedrijf een enorm afbreukrisico houden. Dit was voor het bedrijf Essent niet acceptabel waardoor zij hebben aangedrongen op een geregleerde biogasleiding. Gerke zei hierover het

volgende: “we hadden bij die keuze beter moeten kijken naar de consequenties, achteraf is dit het punt geweest waar alles op stuk gelopen is. Als we toen gewoon voor ongereguleerd hadden gekozen was later waarschijnlijk door de overheid wel ingegrepen en waren we misschien wel geholpen en lag er nu een fantastisch netwerk” Hieruit kwam naar voren dat de belangen hierbij verschilden. Essent wilde veilig een biogasleiding aanleggen en Ekwadraat wou snel en duurzaam te werk gaan. Op dit punt liepen de belangen uiteen maar is uiteindelijk wel voor een gezamenlijke weg gekozen namelijk een gereguleerde biogasleiding. Gerke Draaistra: “we wilden heel graag met Hak verder omdat dan met ongeveer 2 ton de gasleiding er had gelegen en we dan snel naar de realisatiefase konden, achteraf gezien hadden we hier misschien onze poot stijf moeten houden” ook vertelt Gerke Draaistra dat ze toch voor een gereguleerde gasleiding kozen omdat Essent een belangrijke speler was in het proces en ze graag gezamenlijk verder wilden.

Toen de keuze voor een gereguleerde biogasleiding werd gemaakt kwamen de bedrijven erachter dat deze biogasleiding wel erg duur zou worden. Xander van Mechelen: “bij een commercieel bedrijf een engineeringopdracht uit van anderhalf ton om de pijpen door te rekenen. En daar waar eigenlijk Hak er bijna al had liggen voor dat bedrag, (...) ik geloof dat het DHV hadden gevraagd maar dat weet ik niet precies, hadden ingeschakeld voor anderhalve ton allemaal berekeningen te doen op die pijpen”. De biogasleiding bleek veel te duur (ongeveer 30 miljoen) waardoor dit voor de schaal van het project niet te betalen was op gebiedsgericht niveau. De bedrijven waren niet in staat dit risico te dragen terwijl het project rendabel bleek te zijn. Gerke Draaistra vertelt dat aan dit gedeelte van het proces het belang van de Nationale overheid gekoppeld had moeten worden. Nationaal zijn er duurzaamheidsdoelen te behalen en met dit project had Nederland een mooi voorbeeldproject gehad ook voor de rest van de wereld. Xander van Mechelen hierover: “Wie gaat dan het risico nemen en als je daar niet uitkomt dan hadden we meteen naar de, los van de SDE, naar de overheid moeten gaan en gewoon kijken van joh wie doet wat, jullie 80 procent wij 20, 50/50”.

Waarbij in het project voortdurend alle belangen gekoppeld bleven bleek achteraf dat er toch meer samenhang met de nationale overheid gezocht had moeten worden of dat er gekozen had moeten worden voor de ongereguleerde biogasleiding. Wanneer er gekozen zou zijn voor de ongereguleerde biogasleiding dan was het project lokaal gebleven. Hierdoor zou het project overzichtelijker zijn. Bij de keuze die gemaakt is voor de gereguleerde biogasleiding had gekozen moeten worden de nationale overheid erbij te betrekken. Bij een gereguleerde biogasleiding wordt het project groot en komen er grotere partijen om tafel. Met allemaal grotere spelers aan tafel en een biogasleiding die ineens 30 miljoen kost werd de schaal van het project te groot voor de bedrijven die dit moesten dragen. Het project had of bij een kleine schaal moeten blijven door voor een ongereguleerde biogasleiding te kiezen of moeten opschalen met een gereguleerde biogasleiding. Er is gekozen om het project lokaal te houden maar toch voor een gereguleerde biogasleiding te kiezen waardoor schaal en omvang niet meer bij elkaar pasten.

Niet alleen behalen van een geïsoleerd doel

Het doel van het Bio-NOF project was een duurzaamheidsdoel en een doel om boeren van een probleem af te helpen. Gerke Draaistra meldt dat door de boeren van hun biogas af te helpen (in die tijd was biogas iets wat boeren moesten verbranden) en ze daarmee wat geld te laten verdienen zou de omgeving kunnen profiteren van goedkoop en duurzaam biogas. Ook zou met het aanleggen van de biogasleiding duurzaamheidsdoelen van de gemeenten en provincie behaald kunnen worden (Sanders & Heldeweg, 2014). Een ander meespelend doel was om Friesland op de kaart te zetten. Friesland zou de eerste biogasleiding van Nederland krijgen en daarmee een voorbeeld zijn voor de rest van het land. Er was bij het Bio-NOF project geen sprake van een geïsoleerd doel. Meerdere doelen werden met dit project bediend en ook meerdere belangen speelden hierbij een rol. Het behalen van niet alleen een geïsoleerd doel had een positieve invloed op de implementatie en de ontwikkelingen van Bio-NOF omdat er

voornamelijk alleen geprofiteerd werd en er duurzaam gas geleverd werd wat anders nutteloos was. Ook de politiek had baat bij het Bio-NOF project om de duurzaamheidsdoelen te halen (Sanders & Heldeweg, 2014).

Institutioneel, fysiek en sociaal economisch linken leggen

Institutioneel zijn er veel linken gelegd met zowel bedrijven als inwoners als overheden. De boeren zijn allemaal bij elkaar gebracht om de biogasleiding te bespreken en toen bleek dat zij enthousiast waren is er media bijgehaald en zijn omwonenden ook betrokken geraakt. De provincie Friesland heeft meebetaald omdat zij zich erg betrokken voelden bij het project. Harm-Jan zegt hierover: *“Dus we hebben het in het begin heel enthousiast omarmd. We zijn er ook zelf mee de boer op gegaan, we hebben er ook behoorlijk in de landen goede sier mee gemaakt. Van nou kijk wat hier gaat gebeuren en dit is toch wel prachtig! En dan ga je dat verzamelen en het idee was ook goed we vonden het een goed idee, we hebben er goed in geloofd en het de ruimte gegeven.”* Hieruit blijkt dat het project een enorme gunfactor had en als een grote kans voor de Provincie Friesland werd gezien. Ook fysiek is het project goed met de omgeving verbonden, het plan sprak voor zichzelf. De boeren waren reeds aanwezig in het gebied en de biogasleiding zou deze boeren fysiek met elkaar verbinden en ook binden aan de naaste omgeving. Dit spreekt erg tot de verbeelding en de omwonenden waren daarom voor het grootste gedeelte ook enthousiast over dit plan. Ook sociaal economisch liep dit plan in eerste instantie goed. De opbrengsten zou iedereen van profiteren, de boeren, de overheid, Enexis en de omwonenden. Toen het plan later werd gewijzigd in de aanleg van een gereguleerde biogasleiding werd dit anders. De biogasleiding zou zo duur worden dat het niet meer zo voordelig uit zou pakken als in eerste instantie werd gedacht. Dit is tevens het punt geweest waar het project op vastgelopen is.

Conclusie synergie

Geconcludeerd kan worden dat het creëren van synergie bij het Bio-NOF een positieve bijdrage heeft gegeven aan de implementatie en ontwikkelingen van Bio-NOF. De boeren, de overheid, de omwonenden en bedrijven zijn bij elkaar gebracht en hebben hun ideeën met elkaar kunnen uitwisselen (de boeren moesten van hun biogas af en konden hieraan geld verdienen, de provincie kon pronken met het behalen van duurzame energie doelen, omwonenden konden duurzaam gas krijgen en de investeerders konden pronken met een voorlopend innovatief project) waardoor er synergie gecreëerd werd. Institutioneel is er een link gelegd tussen alle boeren, de Friese overheden en de bedrijven in Friesland. Ook sociaal werd er een link gelegd, er zijn meerdere bijeenkomsten geweest voor zowel boeren, bedrijven als omwonenden om mee te denken en mee te participeren in het proces. Wel had achteraf gezien bij de keuze voor een gereguleerde of een ongereguleerde biogasleiding gelijk een juiste keuze gemaakt moeten worden over de schaal. Of lokaal blijven en voor een ongereguleerde biogasleiding te gaan of het op nationaal niveau spelen en een gereguleerde biogasleiding realiseren. De schaal paste bij de gereguleerde pijp niet meer bij de bedrijven en boeren waardoor het project te ver van de bedrijven en boeren afstand waardoor het uiteindelijk ook niet gerealiseerd is.

Draagvlak

-
- ✚ *Burgers en bedrijven laten participeren*
 - ✚ *Eventueel compenseren voor overlast*
 - ✚ *Gebruik maken van lokale media/stakeholders/politiek*
 - ✚ *Duidelijke communicatie, inlichten over gebruik, opbrengsten, kosten etc.*
-

✚ Burgers en bedrijven laten participeren

Ook het onderzoek van Sanders & Heldeweg (2014) bevestigt dat bij het Bio-NOF project veel draagvlak gecreëerd is door middel van het betrekken van de boeren in de omgeving. Het onderzoek beschrijft ook dat het noodzakelijk is om de lokale boeren te betrekken bij dit project. De boeren die eventueel biogas aan het biogasnetwerk konden leveren zijn vroeg geïnformeerd. Xander van Mechelen: *“Dus zo snel mogelijk allemaal samen (...) Volgens mij hebben we toen die informatieavond in Stiens gehad (...), in een vrij vroeg stadium. En toen hebben we met zijn allen (...) het plan gelanceerd en ja Friezen zijn wel Friezen, ‘what you see is what you get’. Er zat wel een hele serieuze intentie van die mensen achter om dit echt tot een succes te maken (...).”* Alle boeren die biogas produceerden hebben een kans gekregen om mee te doen in het project waardoor veel draagvlak gecreëerd werd. Ook is in een later stadium, toen levering op het net niet mogelijk bleek te zijn, gezocht naar een link met de grotere bedrijven in de omgeving zoals Friesland Campina. Nadat bleek dat levering van biogas aan het net niet mogelijk was is er gekeken waar dit biogas eventueel wel heen zou kunnen gaan in plaats van naar de omwonenden. Toen kwam Friesland Campina als een van de mogelijkheden naar voren. Gerke Draaistra vertelt dat Friesland Campina enthousiast was maar omdat er geen constante levering kon plaatsvinden ging dit uiteindelijk niet door. In eerste instantie is alleen een link gezocht met de boeren voor het eventueel leveren van biogas aan de omwonenden, overige bedrijven zijn toen niet betrokken bij het project. Later zijn er bedrijven bij gekomen om te kijken of levering aan die bedrijven ook mogelijk was. De omwonenden zijn ook betrokken geweest maar wel in mindere mate omdat zij het gas geleverd krijgen maar verder niet voor de productie van biogas zorgen. Zij hadden wel voordeel aan het project maar hoefden hiervoor niet nauw betrokken te zijn. Participeren als omwonende was in dit project niet aan de orde. Wanneer het project de ongereguleerde biogasleiding had gekozen was dit misschien wel mogelijk geworden maar met de uiteindelijke gereguleerde biogasleiding is het project niet meer zover gekomen dat de burgers hierin konden mee participeren.

De provincie Friesland was ook nauw betrokken bij het proces, zij hebben meerdere malen meebetaald aan het proces. Zij zagen het als een mooie kans om Friesland op de kaart te zetten en een voorbeeld te zijn voor Nederland.

✚ Compenseren voor overlast

Uiteindelijk is het project niet gerealiseerd, er is dus ook geen sprake geweest van overlast voor de omgeving en om deze redenen is hier dan ook niet voor gecompenseerd. Wanneer deze biogasleiding wel gelegd was had de aanleg wel veel overlast met zich kunnen meebrengen. De vraag is hoe daar mee

omgegaan zou zijn op het moment dat deze biogasleiding wel gelegd was. Omdat gekozen werd voor een gereguleerde biogasleiding is de kans aanwezig dat dit al gedekt was. Er kunnen hieruit geen conclusies getrokken worden omdat dit niet expliciet aan de orde is gekomen vanwege het niet realiseren van dit project.

Gebruik maken van lokale media/stakeholders/politiek

Bij dit project is geprobeerd zoveel mogelijk lokaal te opereren. De provincie Friesland deed mee, alle boeren waren lokaal, afnemers zouden lokaal zijn en de leveranciers zouden lokaal zijn. Gekozen werd om waar mogelijk het project zoveel mogelijk binnen Friesland te houden. Toen de keuze gemaakt moest worden tussen een gereguleerde of een niet gereguleerde biogasleiding heeft Ekwadraat geprobeerd ook de biogasleiding lokaal te houden door dit aan te willen laten leggen door een lokaal bedrijf. Toen toch om veiligheidsredenen voor een gereguleerde biogasleiding werd gekozen kwam het project op een hoger niveau en zaten er grote bedrijven aan tafel. Hierdoor werd het project heel duur maar ook veel minder lokaal. Vanaf het punt dat er gekozen werd voor een gereguleerde biogasleiding is het project veel minder lokaal geworden doordat de kosten niet meer lokaal te dragen waren en er grotere bedrijven bij de gesprekken aansloten. Uiteindelijk is het project vastgelopen. Wanneer gekozen was voor een niet gereguleerde biogasleiding dan had de leiding er waarschijnlijk wel gelegen omdat deze betaalbaar was en het project daarmee lokaal bleef. Xander van Mechelen; *“Achteraf gezien hadden we toch op Douwe de ondernemer moeten afgaan en toch dat commerciële stuk moeten doen en de risico’s uiteindelijk als het dan 80/20 op de stip ligt had de overheid echt wel gezegd ja maar hoe zit het met de veiligheid en dan laten wij dat en dan nemen we een paar specialisten van Kema of weet ik veel wat. En dan was het, ik denk achteraf was het dan wel gebeurd.”* Hieruit blijkt dat ook Xander van Mechelen van Essent achteraf denkt dat ze de foute keuze hebben gemaakt om voor een gereguleerde biogasleiding te gaan. Ook geeft Xander van Mechelen aan dat door de snelheid van het project de stakeholders afvielen of afhaakten. Xander van Mechelen: *“Achteraf hadden we het heel anders kunnen doen maar ik denk dat de snelheid een van de uiteindelijke bottlenecks is de doorlooptijd van het project geweest waardoor er mensen failliet gingen en afhaakten en stakeholders wisselden van plek en om die doorlooptijd heb ik achteraf kunnen verkorten door veel sneller met een commercieel bedrijf de infrastructuur kunnen plannen. Dan hadden we in ieder geval al een eerste indicatie gehad en dan was het misschien, misschien was het toen ook al 35 miljoen geweest, dan hadden we wel gewoon kunnen zeggen dan hebben we een innovatiefonds nodig en de discussie had je dus ook niet met Alliander of Enexis die half overheid zijn of helemaal maar die had je dan rechtstreeks met een commerciële partij op hoog niveau kunnen voeren met CEO's en de chief van economische zaken. Had je misschien sneller tot een deal gekomen. Ik vermoed dat dat wel een route was geweest die kansrijker was geweest dan de route die we nu hebben gekozen met het oog op het reguliere domein.”* Er is zoveel mogelijk geprobeerd om het project lokaal te houden maar doordat het om lokale bedrijven ging is de afhaakkans ook groter. Door lokaal te blijven is het project uiteindelijk ook moeilijker geworden om te realiseren omdat de tijd veel met kleine bedrijven doet en één van de grootste leveranciers voor biogas failliet ging wat niet gunstig was voor de businesscase. Dit geeft ook aan hoe kwetsbaar een lokaal project van deze omvang kan zijn. Gerke Draaistra: *“op een gegeven moment ging een van de grootste leveranciers failliet en werd de kans steeds kleiner dat Bio-NOF nog door zou gaan”* Zoals bij Greenport Venlo al naar voren kwam weet je nooit hoe lang een bedrijf zich ergens vestigt en hoe lang zij blijven doen wat zij op dat moment doen. De tijd kan een hoop veranderen bij bedrijven wat ervoor zorgt dat wanneer je afhankelijk bent van bedrijven bij een project dit voor moeilijkheden kan zorgen. Wel zorgde de keuze voor lokale bedrijven voor veel draagvlak, het werd een breed gedragen project.

De lokale media speelde gelijk in op het project en heeft een positieve bijdrage geleverd aan het draagvlak voor het Bio-NOF project. Het project werd lokaal breed gedragen en de positieve aandacht die

de lokale media hieraan gegeven heeft was een meespelende factor.

Ook de lokale politiek was nauw betrokken bij het Bio-NOF project (Sanders & Heldeweg, 2014) Harm-Jan Brouwers van de Provincie Friesland zegt hierover: *“Net als wij trouwens, wij hadden ook belangen, ons belang was politiek een goede sier maken ons belang was om te kijken of we inderdaad, daar geloofden we toen echt nog in, de productie van biogas via koolmestvergisting een stuk verder zouden kunnen helpen.”* Door het belang wat de Provincie Friesland in het Bio-NOF project had waren zij erg betrokken bij het proces en hoopten zij dat het project van de grond zou komen. Dat de provincie achter dit project stond heeft zeker voor veel draagvlak gezorgd, de provincie vertegenwoordigt de inwoners van de Provincie Friesland en zodra zij hier niet achter hadden gestaan had de Provincie Friesland hier ook niet veel geld en tijd ingestoken.

Duidelijke communicatie, inlichten over gebruik, opbrengsten, kosten etc.

Essent had van begin af aan voor iedereen duidelijk inzichtelijk wat Essent zou verdienen etcetera. Xander van Mechelen: *“Uiteindelijk moest er een infrastructuur komen want je kan je voorstellen, (...) Essent zou de handel van de inkoop van de biogas, verkopen van het gas, zorgen dat het op het netwerk komen van de Gasunie of het normale net, dat zouden wij allemaal regelen. Wij zouden gewoon een eerlijk, dat was meteen het idee, 50/50 marge of in ieder geval helemaal transparant wat wij erop zouden verdienen, op zo een publiek-privaat kan je er niet heel commercieel inzitten want dat kan gewoon niet, daarvoor is het te inzichtelijk en lopen mensen risico's en afhankelijkheden, dus we hadden meteen zoiets van: helemaal transparant businessmodel.”* Met het duidelijk inzichtelijk maken van de kosten en de opbrengsten van het project is geprobeerd het draagvlak te vergroten. Omdat Essent geen lokaal bedrijf is vonden zij het noodzakelijk dit te doen omdat anders de verwachting was geweest dat Essent als groot bedrijf met een groot deel van de winst er vandoor zou gaan. Om dit te voorkomen hebben zij dit van tevoren ingedekt. Door dit duidelijk te communiceren is er meer vertrouwen gekomen omdat bedrijven Essent als groot en stabiel bedrijf zagen, de boeren dachten dat wanneer een groot bedrijf als Essent meedoet, dan moet het wel goed zitten. Uit de interviews kwam ook naar voren dat de boeren in dit geval niet afgeschrikt waren door een groot bedrijf maar er daardoor meer vertrouwen in kregen. Gerke Draaistra vertelde dat de boeren in het begin sceptisch waren over de komst van een bedrijf als Essent maar dat zij er uiteindelijk juist blij mee waren omdat het voor de boeren een stabiel bedrijf is. Door open en eerlijk over de kosten te zijn kon dit geen argument meer zijn om een groter bedrijf niet aan het project te laten deelnemen.

Conclusie draagvlak

Geconcludeerd kan worden dat draagvlak invloed heeft gehad op de implementatie en de ontwikkelingen bij het Bio-NOF project. Burgers en bedrijven laten participeren is bij Bio-NOF belangrijk gebleken. Zonder de boeren was het project er niet geweest maar ook de omgeving was enthousiast over Bio-NOF waardoor er geen tegenbewegingen waren om het project tegen te houden. Over het compenseren voor eventuele overlast is geen conclusie te trekken omdat het project niet gerealiseerd is en er nog geen overlast heeft plaatsgevonden. Het betrekken van de lokale media, stakeholders en politiek heeft ook een positieve bijdrage gehad aan de implementatie en ontwikkelingen van het Bio-NOF project. De politiek stond achter het project en heeft hier financieel in bijgedragen maar ook meegedacht met het hele proces. De lokale media heeft veel positieve berichtgeving uitgebracht en heeft voor een positieve bijdrage gezorgd bij de lokale bevolking. Tevens hebben de lokale stakeholders het project gedragen. De betrekking van de lokale politiek, media en stakeholders is positief geweest voor de ontwikkelingen binnen Bio-NOF omdat het hoogstwaarschijnlijk ervoor gezorgd heeft dat lokaal geen weerstand ontstond. Duidelijke communicatie, inlichten over gebruik, opbrengst en kosten is van belang geweest om een groot bedrijf als Essent aan het project te kunnen koppelen zodat het duidelijk was dat zij niet in het

project zaten om het geld binnen te halen. Dit kwam ook expliciet terug uit de interviews. De situatie van Bio-NOF was erna om het delen van het gebruik, opbrengsten en kosten essentieel was. Dit heeft een positieve bijdrage geleverd aan de ontwikkelingen van Bio-NOF.

Identiteit

Gebruik maken van de unieke omstandigheden in het gebied

Dit project is een perfect voorbeeld van gebruik maken van de unieke omstandigheden in het gebied. Het idee van het Bio-NOF project is begonnen bij Xander van Mechelen, hij vertelt als volgt: *“ik geloof van anderhalf A4'tje van: volgens mij zou het heel leuk zijn als je nu gewoon een grote pijp graaft, volgens mij ging dat toen nog om Assen, en als je daar een aantal van die ondernemers op aansluit en dan (de pijpleiding) zo dik maakt dat je in de toekomst nog andere boeren of melkveehouders erop aansluit. Dat was toen dus een ideetje van mij en toen ging Mark van Seventer zei van: he dat vind ik wel een gaaf idee mag ik dat stuk van jou gebruiken? En ik zei: Prima! En toen is op een gegeven moment Douwe Faber weer naar mij toegekomen van joh, we hebben dat concept gebruikt voor eigenlijk in “mijn achtertuin”, want Douwe woont midden in dat gebied, in Noordoost Friesland en zei Douwe dus we willen die ringleiding niet meer leggen van daarnaar daar (.) want dat was het eerste idee, maar we hebben een plannetje voor Noordoost Friesland. Nou daar zaten een heel aantal ondernemers blijkt. Dus zo is het eigenlijk begonnen. Van een conceptje tot een praktischere toepassing van Douwe in zijn eigen gebied.”* Hieruit blijkt dat er is gezocht naar een gebied wat past bij het idee wat Xander van Mechelen had aangedragen. Het bleek dat een groot aandeel biogas in Friesland zat en toen is met dit project geprobeerd dit gebied te versterken. Wat ook een unieke omstandigheid was is dat alle boeren en de lokale overheid mee wilden werken aan dit project en hier hard voor hebben gewerkt. Dit is niet vanzelfsprekend en daarom is het zo uniek dat dit project door iedereen gedragen werd in het gebied. Ook zou dit project iets unieks toevoegen aan het gebied namelijk het eerste biogasnetwerk van Nederland. Het zou typerend zijn geweest voor de provincie Friesland om daar de eerste mee te zijn en dan ook nog voor het grootste deel met lokale bedrijven gerealiseerd. Het Bio-NOF project had een stuk identiteit aan het gebied kunnen toevoegen.

Conclusie identiteit

Geconcludeerd kan worden dat juist doordat dit project zo uniek was voor de omgeving, de omgeving dit met open armen ontving. Het project zou uiteindelijk identiteit hebben toegevoegd aan het gebied. Door deze unieke omstandigheden waren veel boeren maar ook de overheid, Ekwadraat en Essent bereid er veel tijd en energie in te steken. Het project zou een toevoeging hebben betekend aan de identiteit van de provincie Friesland.

Investerings

+ Lokaal proberen te investeren

+ Positief saldo het gebied in laten vloeien

+ Lokaal investeren

Geprobeerd is te investeren vanuit het gebied en dus om de biogasproducenten mee te laten betalen aan het project. Xander van Mechelen: *“Dus zo snel mogelijk allemaal samen en bij voorkeur laat je die boeren ook toen duizend euro, of 5 duizend euro of al is het maar duizend, symbolisch mee te laten betalen. Want als iemand zijn portemonnee niet trekt dan is het gewoon een gemakkelijk avondje en dan lijkt het alsof er iets is maar dan is er niets. Dus dat hebben we toen geprobeerd en volgens mij is het nooit zover gekomen dat die ondernemers echt geld op tafel hebben gelegd, dit weet ik niet zeker”*. Hieruit komt naar voren dat vanuit het begin geprobeerd is de boeren mee te laten betalen in het project omdat zij hier zelf ook baat bij zouden hebben. Uiteindelijk is dit niet gebeurd omdat de biogasleiding er niet gekomen is. Ook een reden waarom het niet gebeurd is, is dat de biogasleiding te duur werd. Het ging om een bedrag van ongeveer 30 miljoen euro, een bedrag wat niet op te brengen is voor de boeren en ook een te lange termijn investering vraagt.

Gerke Draaistra vertelt dat er nog een poging is gewaagd de investering van de biogasleiding lokaal te houden door de biogasleiding ongereguleerd door Hak aan te laten leggen. Dit was een veel kleinere investering dan de gereguleerde biogasleiding en deze zou dan wel door de boeren eventueel betaald kunnen worden omdat het project financieel uit kon.

+ Positief saldo het gebied in laten vloeien

Dit hangt redelijk samen met lokaal investeren, namelijk wanneer lokaal geïnvesteerd wordt zullen vaak de opbrengsten ook het gebied ingaan. Omdat bij het Bio-NOF project de lokale boeren het biogas leverden verdienden zij ook aan levering van die biogas, de omwonenden konden mee profiteren door goedkoop biogas te kunnen kopen en daardoor ook duurzamer konden worden. De Provincie Friesland profiteerde van het feit dat zij met de biogasleiding duurzaamheidsdoelen konden behalen en politiek gezien goede sier konden maken. Ekwadraat als lokaal bedrijf zou hier ook geld aan verdienen doordat zij de opdracht uitvoerde en alle onderzoeken begeleidde (Sanders & Heldeweg, 2014). Tot de keuze voor een gereguleerde biogasleiding gemaakt werd zou er veel van het positieve saldo het gebied invloeien, hetgeen positief was voor de omgeving en ook zeker voor draagvlak heeft gezorgd. Toen toch gekozen werd voor een gereguleerde biogasleiding waren er mindere positieve saldo's waardoor er minder te verdienen bleek voor het gebied.

Conclusie investeringen

Geconcludeerd kan worden dat met het plan voor een ongereguleerde biogasleiding er veel van de positieve saldo's het gebied in zouden vloeien wat een positieve uitwerking op het draagvlak had. Wel had het veel positieve invloeden dat het Bio-NOF project lokaal werd geïnvesteerd en geprobeerd werd dit project lokaal te dragen. Het positieve saldo het gebied in laten vloeien en het lokaal investeren had een positieve bijdrage op de implementatie en ontwikkeling van Bio-NOF. Toen gekozen werd voor een gereguleerde biogasleiding was lokaal investeren niet meer haalbaar en het positieve saldo in het gebied

laten vloeien erg lastig. Dit had dan ook een negatieve invloed op de implementatie en ontwikkeling van Bio-NOF.

Innovatie

-
- *Geef ruimte aan innovatieve ideeën*
 - *Projecten koppelen aan meer dan alleen het energiedoel*
-

Geef ruimte aan innovatieve ideeën

Het project Bio-NOF begon als een innovatief idee van Xander van Mechelen zoals al eerder benoemd. Hiermee is Ekwadraat aan de slag gegaan en dat resulteerde in het Bio-NOF project. Doordat de realisatie van de biogasleiding telkens nieuwe problemen met zich meebracht is er constant een zoektocht geweest naar nieuwe manieren om tot een realisatie van het project te komen. Hiermee is er ruimte gegeven om met innovatieve ideeën te komen. Naast dat er constant nieuwe oplossingen gezocht moesten worden was het al snel duidelijk hoe het project eruit zou moeten komen te zien. Gerke Draaistra geeft aan dat er constant een zoektocht was om de nieuwe problemen op te lossen en dat er veel onderzoeken gedaan zijn om maar weer tot een oplossing te komen. Gerke Draaistra was erg begaan met het project en vertelt dat hij alle kansen aangreep om tot realisatie te komen. Hieruit valt op te maken dat er mogelijkheden waren om met oplossingen te komen en dat elke innovatief idee die aangedragen werd ook serieus werd bekeken.

Het project koppelen aan meer dan alleen het energiedoel

Bio-NOF is gekoppeld aan meer dan alleen het energiedoel, de boeren konden van hun biogas af, de omwonenden konden goedkope duurzame energie krijgen, de lokale overheid kon duurzaamheidsdoelen halen en het was een goed voorbeeldproject voor Europa geweest en tevens kan het worden gezien als innovatief project. De doelen van Bio-NOF waren goed ingebed en vele actoren waren blij geweest met de realisatie. Ondanks alle goede koppelingen aan doelen was het project door de keuze voor een gereguleerde biogasleiding te duur voor de lokale omgeving en uiteindelijk ook niet financieel haalbaar op een hoger schaalniveau.

Conclusie innovatie

Geconcludeerd kan worden dat het koppelen van Bio-NOF aan meer dan alleen een energiedoel een positieve bijdrage heeft geleverd aan de implementatie en ontwikkelingen van Bio-NOF. Er werden veel doelen bediend met dit project waardoor er veel draagvlak gecreëerd werd. Tevens had de ruimte die er was voor innovatie een positieve bijdrage aan de ontwikkelingen bij Bio-NOF. Door deze mogelijkheden tot innovatieve ideeën heeft het project meerdere kansen gehad zich te ontwikkelen. Wanneer Bio-NOF gerealiseerd was geweest was deze innovatie op een specifiek gebied gericht geweest. Deze biogasleiding zou innovatief geweest zijn en niet op elke plaats toepasbaar.

Instituties

Opbouwen van institutioneel kapitaal

Bij het Bio-NOF project is veel institutioneel kapitaal opgebouwd. De boeren hebben bij verschillende sessies elkaar leren kennen en daarbij ook de Provincie Friesland, Essent, Ekwadraat en overige stakeholders. Door deze bijeenkomsten weten de boeren nu elkaar maar ook de andere partijen te vinden. Voor de Provincie Friesland was dit traject ook leerzaam en zij hebben er veel connecties aan overgehouden en weten de boeren nu ook te vinden. Ook Ekwadraat heeft veel van het Bio-NOF project geleerd en heeft connecties overgehouden die ze weer kan helpen in volgende projecten of ideeën. Daarnaast hebben alle instituties van elkaar kunnen leren tijdens dit project. Ze weten nu wat de kansen en mogelijkheden zijn en wanneer er weer een project plaatsvindt in de provincie Friesland waarbij bijvoorbeeld de boeren belangrijk zijn dan kunnen die boeren makkelijk gecontacteerd worden. Dit is belangrijk voor volgende projecten omdat een robuust institutioneel kapitaal ervoor kan zorgen dat de gebiedsgerichte aanpak een volgende keer beter werkt en deze connecties elkaar sneller weten te vinden. Daarnaast kan dit ervoor zorgen dat projecten makkelijker lokaal uitgevoerd kunnen worden omdat de instituties weten wat zij aan elkaar hebben.

Conclusie instituties

Geconcludeerd kan worden dat instituties bij het Bio-NOF project van invloed zijn geweest op de ontwikkelingen en implementatie van Bio-NOF. De lokale overheid was betrokken bij Bio-NOF en heeft meegeholpen om Bio-NOF te realiseren. Ook zijn er tijdens de gesprekken en bijeenkomsten over Bio-NOF veel connecties opgebouwd die ervoor gezorgd hebben dat bedrijven, boeren en de omgeving met elkaar in verbinding staan. Deze verbindingen hebben voor een hecht plan gezorgd waarbij hard gewerkt is voor realisatie. Wel heeft bij de keuze voor een gereguleerde biogasleiding de instituties een negatieve invloed gehad. Bij die keuze had ingegrepen moeten worden en had er vanuit de overheid gekozen moeten worden voor een niet-gereguleerde biogasleiding. Wanneer dat was gebeurd hadden de instituties de gebiedsgerichte invloed op de implementatie van Bio-NOF die invloedrijk was geweest.

4.6. CONCLUSIE RESULTATEN BIO-NOF

Na de analyse van de verschillende gebieds-specifieke factoren bij de case Bio-NOF kunnen een aantal zaken geconcludeerd worden.

Synergie is een gebieds-specifieke factor die een positieve invloed heeft gehad op Bio-NOF. Doordat de belangen van meerdere groepen gekoppeld waren aan het project en er meer dan alleen een geïsoleerd doel behaald probeerde te worden was er veel synergie en waren er veel voorstanders van het Bio-NOF project en veel belanghebbenden. Net als bij Greenport Venlo is hier de vraag naar voren gekomen of het project met een gereguleerde leiding wel aansloot bij de schaalgrootte van het project en of bij die keuze voor een gereguleerde pijp het gebiedsgerichte van het project niet werd weggedaan.

Draagvlak is een gebieds-specifieke factor geweest die veel invloed heeft gehad in op de implementatie en ontwikkeling van Bio-NOF. Zonder de boeren was er in eerste instantie niet eens een project geweest dus de bedrijven laten participeren was een belangrijk gebiedsgericht aspect voor Bio-

NOF. Net als bij Greenport Venlo is er bij Bio-NOF ook weinig bekend over compenseren voor overlast omdat het project uiteindelijk niet gerealiseerd is. Het betrekken van de lokale politiek, media en stakeholders heeft in het gebied veel positieve aandacht gegeven aan het Bio-NOF project. Doordat de politiek sterk achter het plan stond heeft dit erg geholpen met de eerste financieringsvraagstukken. Zonder de lokale stakeholders was het project niet eens begonnen met ontwikkelen, deze factor heeft dus veel invloed gehad op de ontwikkelingen en implementatie van Bio-NOF. Wat ook een belangrijk aspect is geweest bij de ontwikkelingen van Bio-NOF is inzichten geven over opbrengsten, kosten en verbruik. Hierdoor kwam er bij de lokale stakeholders vertrouwen in het project.

Identiteit heeft bij Bio-NOF een grote rol gespeeld. Het project was uniek voor de omgeving en ging uit van de kracht van de omgeving. Het plan sterkte de identiteit van het gebied maar zou ook identiteit hebben toegevoegd. Identiteit heeft een grote invloed gehad op de implementatie en ontwikkelingen van Bio-NOF.

Investerings hadden in het eerste plan van een ongereguleerde biogasleiding een positieve invloed op de implementatie en ontwikkelingen van Bio-NOF. Het biogas zou goedkoop beschikbaar zijn voor de omgeving en de boeren zouden profiteren. Het positieve saldo wat het gebied in zou vloeien zorgde voor veel draagvlak. Toen de keuze op een gereguleerde biogasleiding kwam en er weinig meer te verdienen viel en er veel subsidiegeld opgehaald moest worden werd Bio-NOF minder gedragen vanuit de omgeving. De schaal paste toen niet meer bij de lokale investeringen waardoor lokaal afgehaakt werd om mee te investeren. Op grotere schaal ontwikkelen had een negatieve invloed op de implementatie en ontwikkelingen van Bio-NOF.

Innovatie heeft een positieve rol gespeeld bij de ontwikkelingen en implementatie van Bio-NOF. Door de ruimte voor innovatieve ideeën zijn er meerdere plannen ontwikkeld om met Bio-NOF verder te gaan. Tevens is het project aan meer gekoppeld dan alleen een energiedoel zoals bij de paragraaf synergie ook al benoemd werd. Hierdoor was het project goed ingebed in de omgeving en was er een unieke situatie.

Instituten hebben ook een positieve bijdrage geleverd aan de ontwikkelingen en implementatie van Bio-NOF. De lokale overheid was betrokken en er zijn veel nieuwe connecties opgedaan die elkaar allemaal versterkten. Maar instituten hebben niet alleen een positieve invloed gehad. Bij de keuze voor de gereguleerde biogasleiding hadden de instituten moeten sturen op een ongereguleerde biogasleiding.

Uiteindelijk bleek het project te duur en ging er te veel tijd overheen om alle bedrijven aan het project verbonden te houden. Een aantal boeren haakten af en één van de belangrijkste boeren die één derde van de biogasmassa had ging failliet. Hieruit kan worden opgemaakt dat afhankelijkheid van boeren bij dit project geen positief effect had op de businesscase en de realisatie van het project. Wanneer bij het project een boer afhankelijk is voor één derde van de biogasmassa dan is de afhankelijkheid wel erg groot en het afbreukrisico wanneer dat bedrijf failliet ook erg groot. Dit heeft er op het einde van het Bio-NOF project tevens voor gezorgd dat het project daarna niet meer doorging.

4.7. ANALYSE GROEPSINTERVIEW

Bij Ekwadraat is een groepsinterview gehouden. Deze was onder andere met: Hielke Westra, Thomas Kokshoorn, Iris Kolkman, Gerke Draaistra en Raymond Roeffel. Het interview is gehouden om een beeld te krijgen wat er volgens de professionals bij Ekwadraat speelt bij dit onderwerp. Dit groepsinterview is gehouden om het onderzoek te verbreden. De insteek van het groepsinterview verschilt van die van de casusinterviews. Aan de ene kant wordt de diepte gezocht door middel van de casussen en aan de andere kant wordt de verbreding gezocht door experts te interviewen met de vraag of zij herkennen wat de

invloed is van de gebieds-specifieke factoren. Hierin wordt gezocht of de experts de invloed herkennen van deze gebieds-specifieke factoren. De experts zijn gekozen omdat zij gezamenlijk veel duurzame energieprojecten hebben meegemaakt en daardoor ook vaak de besluitvorming hebben doorlopen. Hierdoor hebben zij een breed inzicht in de gebieds-specifieke factoren en de invloed van de gebieds-specifieke factoren. Hieronder volgt de uitkomst van het groepsinterview.

Synergie wordt door de experts duidelijk onderschreven als een onderdeel dat van belang is bij de gebiedsgerichte aanpak. Uit het interview blijkt dat het koppelen van belangen als belangrijk wordt aanschouwt. Doordat stakeholders vaak voor hun eigen belang willen gaan lopen projecten vast. Wanneer deze belangen aan elkaar gekoppeld zouden kunnen worden zou dit een winst opleveren bij het ontwikkelen en implementeren van duurzame energieprojecten. Verder wordt er veel gesproken over de koppeling met de centrale overheid en dat de instituties moeten veranderen om mee te gaan in de energietransitie. Zij geven aan dat de overheid meer risico moet afdekken en zich probleemeigenaar moet gaan voelen. Er zijn volgens de experts nog teveel onzekerheden die door de centrale overheid maar ook door kleinere overheden afgedekt zouden kunnen worden. Wat minder naar voren kwam is het behalen van meer dan alleen een geïsoleerd doel. Het hebben van meerdere doelen werd niet voldoende herkend door de experts.

Het hebben van draagvlak wordt door de experts onderschreven als belangrijk. Omdat duurzame energie steeds meer zichtbaar wordt in het landschap is de kans op een NIMBY-effect steeds meer aanwezig waardoor draagvlak volgens de experts essentieel is. Voornamelijk het laten participeren van bedrijven en omwonenden kwam naar voren in het interview.

Identiteit kwam uit het groepsinterview naar voren als een belangrijk aspect als het aankomt op landschapstypen. Elk landschap heeft zijn eigen identiteit en niet elke vorm van duurzaam energie opwekken past bij elk type landschap. Het meenemen van de juiste energieopgave bij het juiste landschap wordt dan ook onderschreven als belangrijk.

Investeringen kwam veel aan bod in het groepsinterview. Het bleek lastig te zijn financieel rendement te behalen met duurzame energieprojecten en subsidies werden ook onderschreven als te onzeker. De experts vertellen dat het lokaal investeren het meest ideaal is maar in veel gevallen nog lastig is om voor elkaar te krijgen doordat stakeholders hun eigen belangen hebben en de projecten vaak nog duur zijn. Ook het positieve saldo het gebied in laten vloeien zal helpen bij het creëren van draagvlak maar daar hadden zij nog weinig ervaring mee.

Innovatie werd benoemd als een factor die meer gestimuleerd zou moeten worden. Innovatie wordt door de experts als essentieel gezien in de energietransitie maar ook bij de gebiedsgerichte aanpak en dan voornamelijk de ruimte geven aan innovatieve ideeën. Daarentegen kwam ook uit het groepsinterview naar voren dat het meenemen van innovaties naast de hierboven genoemde positieve aspecten ook negatieve aspecten kent. Innovatie kan onzekerheden met zich meebrengen waardoor projecten soms lastiger gerealiseerd worden. Zij geven aan dat kritisch kijken naar de innovatie van belang is maar dat innovatie wel een kans moet krijgen.

Instituties worden onderschreven als belangrijk vooral bij duurzame energieprojecten. De experts vertellen dat het belangrijk is om de instituties te veranderen en dat het meenemen van de overheden hierin een belangrijke rol speelt. Zij geven aan dat de overheden kunnen bepalen of bepaalde zaken eenvoudig of moeizaam gaan en dat zij een hele belangrijke rol spelen in de ontwikkelingen en implementatie van duurzame energieprojecten.

Geconcludeerd kan worden dat veel van de onderzochte gebieds-specifieke factoren worden onderschreven door de experts. Alleen identiteit aan een duurzaam energieproject geven werd door de experts minder onderschreven. Dit groepsinterview geeft een goed beeld van wat er speelt op een breder

vlak bij de gebiedsgerichte aanpak en bij duurzame energieprojecten.

Wanneer dit groepsinterview wordt vergeleken met de cases zijn er een aantal zaken die opvallen. Synergie kwam bij zowel de cases als bij het groepsinterview naar voren als een belangrijke gebieds-specifieke factor die van invloed is op de ontwikkeling en implementatie van duurzame energieprojecten. In het groepsinterview komt het behalen van alleen een geïsoleerd doel niet concreet naar voren en ook bij Greenport Venlo worden hier een aantal vraagtekens bij gezet. Er kan dan ook worden gesteld dat het behalen van niet alleen een geïsoleerd doel wellicht toch niet voldoende herkend wordt als een gebieds-specifieke factor die veel invloed heeft op de ontwikkelingen en implementatie van duurzame energieprojecten. Wanneer er gekeken wordt naar draagvlak valt op te merken dat zowel bij de cases als bij het groepsinterview dit als belangrijk wordt onderschreven. Zonder draagvlak, komt bij zowel de cases als het groepsinterview naar voren, is het ontwikkelen en implementeren van duurzame energieprojecten erg lastig. Vooral met het NIMBY-effect wat steeds vaker optreedt. Participatie van omwonenden en bedrijven worden bij zowel de cases als het groepsinterview als een belangrijke invloedrijke factor gezien. Waar bij de cases identiteit als belangrijk aspect werd gezien voor de ontwikkeling en implementatie van projecten komt dit uit het groepsinterview opvallend minder sterk naar voren. Wel werd er de nadruk gelegd op het landschapstype en de daarbij behorende identiteit. De experts onderschrijven voornamelijk dat dit landschapstype en het rekening houden met dit landschapstype een belangrijke factor is voor de ontwikkelingen en implementatie van duurzame energieprojecten. Over lokaal investeren bleek uit de cases dat dit van invloed is en dat deze gebieds-specifieke factor zorgt voor eigenaarschap en draagvlak. De experts bleken nog niet vaak te hebben meegemaakt dat dit daadwerkelijk het geval zou zijn maar schatte wel in dat dit een positieve bijdrage kan leveren aan de ontwikkelingen en implementatie van duurzame energieprojecten. De experts konden ook deze gebieds-specifieke factor onvoldoende herkennen als een gebieds-specifieke factor die van invloed is ook al gingen zij er vanuit dat dit wel het geval zou zijn. Zowel bij de cases als bij het groepsinterview kwam duidelijk naar voren dat innovatie een belangrijke gebieds-specifieke factor is die van invloed is op de implementatie en ontwikkelingen van duurzame energieprojecten. In zowel het groepsinterview als de cases wordt het belang van innovaties aangegeven. Innovaties zorgen voor ontwikkelingen en mogelijkheden die er zonder innovaties niet zouden zijn. Wel wordt bij het groepsinterview nog de kritische noot gegeven dat innovaties onzekerheden met zich meebrengen en dat bij innovaties altijd kritisch gekeken moet worden of het verstandig is deze mee te nemen. Als laatste worden de instituten bij zowel het groepsinterview als de cases als belangrijk gebieds-specifieke factor aangemerkt. Instituten opbouwen maar ook het veranderen van instituten wordt onderschreven als een belangrijk onderdeel bij het ontwikkelen en implementeren van duurzame energieprojecten.

5. CONCLUSIE, REFLECTIE & NADER ONDERZOEK

5.1. DE CONCLUSIE VAN HET ONDERZOEK

In deze masterscriptie is onderzocht hoe gebieds-specifieke factoren kunnen worden meegenomen in het ontwikkelen en implementeren van lokale energieprojecten en welke invloed het meenemen van deze gebieds-specifieke factoren heeft op de ontwikkeling en implementatie van deze energieprojecten.

Over de gebiedsgerichte aanpak is veel geschreven. De Boer & Zuidema (2014) stellen dat een duurzaam energieproject kan worden gezien als een gebiedsgericht niche. De innovatie die hierbij nodig is, een gebiedsgerichte innovatie, is innovatie die verbonden wordt aan de omgeving. Het implementeren van een duurzaam energie initiatief is gericht op sociaal economische, fysieke en ruimtelijke aspecten. De gebiedsgerichte aanpak is hierbij volgens de theorie een middel om duurzame energieprojecten operationeel te maken. Volgens de Boer & Zuidema (2013 in 2014) vervult het fysieke en sociaal economische landschap bij een duurzaam energie initiatief een conditionerende rol voor de levensvatbaarheid van een het project. Ook blijkt uit hun onderzoek dat een energie initiatief minder kwetsbaar is wanneer deze is geïntegreerd in het fysieke en sociaal economische landschap. Daarnaast wordt er in de theorie besproken dat voor het financieel haalbaar maken van een duurzaam energie initiatief gekeken moet worden naar lokale investeerders omdat dit van toegevoegde waarde is voor het project (Attema & Rijken, 2013). Daarnaast onderschrijven De Boer & Zuidema (2014) dat het van belang is om de gebiedsgerichte aanpak toe te voegen aan het beleid in Nederland omdat deze toegevoegde waarde zou geven aan het beleid en de strategieën van de Nederlandse overheid. Hiermee zou opschaling van energie initiatieven eenvoudiger zijn.

In de onderzochte cases zijn alle factoren uit het conceptuele analytische model onderzocht en gekeken hoe deze zijn meegenomen en welke invloed ze hadden op de ontwikkeling en implementatie van de energieprojecten. Deze cases zijn vervolgens naar een groepsinterview gelegd met experts uit de consultancy. Om op deze manier een diep en breed beeld te krijgen van de gebieds-specifieke factoren en de invloed van deze gebieds-specifieke factoren.

Zowel bij Greenport Venlo als bij Bio-NOF werd synergie toegepast als een factor die van positieve invloed was op de ontwikkeling en implementatie van de energieprojecten. Het koppelen van belangen en het hebben van een fysieke, sociaal economische en institutionele link is bij beide cases van positieve invloed gekeken. Door het niet alleen hebben van een geïsoleerd doel kon bij beide cases een positieve invloed gerealiseerd worden. Zowel bij Bio-NOF als Greenport Venlo hielp het hebben van meerdere doelen aan het creëren van meer draagvlak. Aandachtspunt hierbij was wel dat bij het hebben van meerdere doelen, in het geval van duurzame energie initiatieven, dat het voornaamste doel duurzaamheid blijft. Bij Greenport Venlo is er meer aandacht gegaan naar gebiedsontwikkeling waardoor duurzaamheid minder aandacht kreeg wat een negatieve invloed had op de duurzame ontwikkelingen bij Greenport Venlo. Uit het groepsinterview kwam tevens naar voren dat bij het creëren van synergie het wegnemen van

onzekerheden erg belangrijk werd geacht. Dit zou de kans van slagen van een project kunnen vergroten.

Draagvlak kwam bij beide projecten naar voren als een factor die een positieve invloed heeft op de implementatie en ontwikkelingen van de energieprojecten. Door het betrekken van de lokale bevolking, overheid en bedrijven kan een plan beter gedragen worden. Vooral het meenemen van de lokale politiek is bij beide projecten van groot belang gebleken en ook het groepsinterview onderschreef dit. De lokale politiek bepaalt in grote lijnen wat er gebeurt in een gebied waardoor steun van deze lokale politiek veel voordelen op kan leveren zoals procedures die sneller verlopen, regels waar soepel mee om wordt gegaan of eventuele financiële steun. Ook spelen de lokale stakeholders een belangrijke rol bij de gebiedsgerichte aanpak. Door lokale stakeholders mee te laten denken, investeren en participeren wordt veel draagvlak gecreëerd en wordt er een eigenaarschap gecreëerd. Dit eigenaarschap heeft een positieve invloed op de gebiedsgerichte aanpak omdat wanneer stakeholders zich eigenaar voelen van een project, zij hier meer steun aan zullen geven.

Identiteit heeft bij het Bio-NOF een enorme positieve bijdrage geleverd aan de ontwikkelingen en implementatie van Bio-NOF. Doordat het project uniek was en paste bij de toenmalige ontwikkelingen binnen de provincie Friesland was de identiteit een unieke factor voor dat project. Greenport Venlo had ook een eigen identiteit maar deze was niet gebaseerd op duurzaamheid maar op andere aspecten van Greenport Venlo. Uit de analyse van Greenport Venlo is gebleken dat bedrijven zich vooral om andere redenen dan duurzaamheid zich in het gebied vestigen. Wanneer de nadruk meer op duurzaamheid was gelegd zou dit anders kunnen zijn geweest. Duurzaamheid kan een kenmerkende identiteit geven aan projecten en daarmee kunnen bepaalde bedrijven of projecten aangetrokken worden. Ook kan een project met een duidelijke duurzame identiteit zichzelf vermoedelijk beter verkopen. Uit het groepsinterview kwam naar voren dat vooral de landschapstypen bepalen welke vorm van duurzame energie er opgewekt kan worden en dat dit per landschap verschilt. Het meenemen van de juiste energieopgave bij het juiste landschap is volgens het groepsinterview een goede manier om identiteit mee te nemen.

Lokaal investeren bleek bij beide cases van belang te zijn bij de ontwikkeling en implementatie van de projecten. Bij Greenport Venlo werd door het meenemen van lokaal investeren een vorm van eigenaarschap gecreëerd. Hieruit bleek ook dat lokaal investeren een goede manier is om bedrijven of omwonenden aan je project te binden maar dat de investering wel in verhouding moet staan met omvang van het project. Wanneer projecten duur worden is het noodzakelijk de investeringen op een hoger schaalniveau te realiseren omdat anders de financiering lastig rond te krijgen is. Hierbij valt te denken aan het betrekken van de landelijke overheid of grote bedrijven om zo de kosten te kunnen dekken.

Innovatie komt bij beide cases en bij het groepsinterview naar voren als een factor die een positieve invloed heeft op de gebiedsgerichte aanpak. Door ruimte te geven aan innovatieve ideeën en het koppelen van een duurzaam energieproject aan meerdere doelen kan een uniek project ontstaan. Zo zijn bij Bio-NOF de boeren van hun probleem van een overschot aan biogas afgeholpen, de omwonenden konden duurzame energie geleverd krijgen en de provincie kon haar duurzaamheidsdoelstellingen halen. Deze factoren zorgen voor een goede inbedding en voor enthousiasme voor het project. Door innovatie een kans te geven in duurzame energieprojecten kan een uniek en goed ingebed project ontstaan. Uit het groepsinterview kwam daarentegen naar voren dat het meenemen van innovaties naast positieve aspecten ook onzekerheden mee kan brengen waardoor projecten juist lastiger gerealiseerd kunnen worden. Het verdient aanbeveling om innovatieve ideeën kritisch te beoordelen en daarbij te kijken naar de mogelijke onzekerheden die de innovatie met zich meebrengt.

Het opbouwen van instituten heeft ook bij beide projecten een positieve bijdrage geleverd aan de implementatie en ontwikkeling van de energieprojecten. Vooral de lokale politiek wordt bij beide cases als een belangrijk onderdeel gezien van de opbouw van instituten. Ook het groepsinterview onderschrijft wat uit de cases naar voren is gekomen over instituten.

Buiten de factoren die naar voren kwamen in de conceptuele analytische model vielen nog een tweetal onderdelen op in de cases. Eén daarvan is de schaal van het project. Bij beide projecten is geprobeerd iets voor elkaar te krijgen (bij Greenport Venlo een warmtenet en bij Bio-NOF een gereguleerde biogasleiding) wat niet paste bij de omvang en schaal van het project. Dit waren zulke grote en dure opgaven dat deze niet meer pasten bij de lokale aanpak die gekozen was. Dit bleek uit het feit dat bij beide casestudies naar voren kwam dat de opgaven te duur waren om op lokale schaal uit te voeren. Dit is een factor die meegenomen moet worden wanneer men met een gebiedsgerichte aanpak werkt om de levensvatbaarheid van het project te vergroten. Er moet nauwlettend in de gaten worden gehouden of er nog wel op de juiste schaal geopereerd wordt en de investeringen niet op een ander schaalniveau moet plaatsvinden. Het tweede wat nog opviel is dat er bij beide cases geleund werd op bedrijven, bij Greenport Venlo om het warmtenet te betalen en bij Bio-NOF voor de afname van biogas. Het teveel leunen op bedrijfsinvesteringen vergroot het risico van dit soort projecten omdat bedrijven geen zekerheden kunnen bieden. Het verdient aanbeveling om het project niet afhankelijk te laten zijn van één of een klein aantal bedrijven maar om meer spreiding in risico's na te streven. Op deze manier is het project minder afhankelijk van externe factoren. Bij Bio-NOF kwam bijvoorbeeld een derde van het te leveren biogas bij één leverancier vandaan die uiteindelijk failliet ging. Hierdoor werd de levensvatbaarheid van het project verminderd. Constructies waarbij er teveel geleund wordt op één bedrijf zou eigenlijk voorkomen moeten worden om een gebiedsgerichte aanpak nog effectiever en minder risicovol te maken.

Op de vraag: *“Hoe kunnen gebieds-specifieke factoren worden meegenomen in het ontwikkelen en implementeren van lokale energieprojecten en welke invloed heeft het meenemen van gebieds-specifieke factoren op de ontwikkeling en implementatie?”* is hierboven per factor te lezen welke factoren op welke wijze kunnen worden meegenomen en welke invloed deze gehad heeft bij de cases. Uit het onderzoek blijkt dat bijna alle factoren uit het conceptuele analytische model van invloed zijn geweest bij de implementatie en ontwikkelingen binnen de cases. De in dit onderzoek behandelde factoren kunnen niet gegeneraliseerd worden maar geven wel inzicht in hoe deze factoren van invloed zijn geweest bij de twee cases. Dit kan een les zijn voor toekomstige projecten of voor toekomstig onderzoek. Het conceptuele analytische model kan als handvat dienen om te bevatten wat de gebiedsgerichte aanpak voor factoren kent en voor eventueel vervolgonderzoek.

5.2. VERDER ONDERZOEK

Dit onderzoek roept meer vragen op omtrent de gebiedsgerichte aanpak en de invloed van de gebieds-specifieke factoren. Er zou er verder onderzoek gedaan kunnen worden waarbij er meer cases geanalyseerd worden. Er ontstaat dan meer data waardoor er duidelijker en concreter verteld kan worden over de invloed die de gebieds-specifieke factoren hebben bij de gebiedsgerichte aanpak. Een ander logisch vervolg is wanneer onderzoek wordt gedaan naar één van de gebieds-specifieke factoren om deze nog beter te kunnen analyseren. Dit is voor verder onderzoek ook relevant omdat de tijden snel veranderen. Financieringen van duurzame energieprojecten veranderen snel, rendementen zijn aan veel veranderingen onderhevig en investeerders veranderen ook snel vanwege de economische ontwikkelingen. Deze veranderingen hebben veel invloed op de uitkomsten van de relevantie van de gebieds-specifieke factoren. Een nieuw onderzoek naar deze factoren die aan veranderingen onderhevig zijn is daarom ook een goede keuze. Naast bovengenoemde vervolgonderzoeken zou er ook onderzoek gedaan kunnen worden waarbij er meer nadruk wordt gelegd op interviews met experts als consultants, projectontwikkelaars of energiebedrijven. In combinatie met het betrekken van meerdere projecten zou een diepgaander beeld gegeven kunnen worden van de mogelijke invloeden van de gebieds-specifieke

factoren op duurzame energieprojecten. Naast het werken met cases zou ook onderzoek gedaan kunnen worden in de vorm van survey's onder professionals maar bijvoorbeeld ook onder inwoners of bedrijven om te achterhalen hoe zij deze gebieds-specifieke factoren ervaren en waar de knelpunten en de succesfactoren schuilen. Een vervolgonderzoek zou ook inzicht kunnen geven in de veranderingen die gaande zijn omtrent duurzame energieprojecten en de gebieds-specifieke factoren. Dit zou een interessant licht kunnen werpen op de ontwikkelingen binnen de duurzame energieprojecten.

5.3. DE REFLECTIE

Terugkijkend op dit onderzoek zijn er een aantal zaken die gereflecteerd kunnen worden.

Als eerste is dit onderzoek gebaseerd op slechts twee cases wat niet voldoende informatie geeft om te kunnen stellen dat het onderzochte voor meerdere projecten in Nederland geldt. Deze keuze is daarentegen wel bewust gemaakt. De keuze op twee cases is gemaakt om de diepte op te kunnen zoeken. Door de diepte in te gaan kon de samenhang van de factoren bij de projecten in beeld gebracht worden. Dit is niet voldoende om te generaliseren maar wel om inzicht te krijgen in wat er bij projecten op die niveaus speelt.

Het onderzoek heeft langer geduurd dan gedacht waardoor de data tegen het einde van de scriptie voor een deel minder accuraat is. De cases zijn inmiddels ook al een tijd geleden waardoor de factoren die toen speelden misschien nu wel veranderd zijn omdat de duurzame sector in Nederland hard aan het schuiven is. Het voordeel wat met de tijd komt is dat ik inmiddels werkervaring heb en zelf ervaren heb hoe het gaat met duurzame energie initiatieven. Uit die ervaring is het eenvoudiger te begrijpen waar je exact over schrijft en hoe bepaalde zaken bedoeld worden.

Tevens moet benoemd worden dat de cases gekozen zijn op basis van beschikbare informatie die ik kon krijgen via de stage bij Ekwadraat. Dit was voor mij een goede methode omdat ik op deze manier aan voldoende informatie kon komen. Wetenschappelijk gezien had ik moeten selecteren op basis van een aantal factoren in plaats van beschikbare informatie. Dit heeft zeker wel een afbreuk gedaan aan het onderzoek omdat uiteindelijk bleek dat de cases niet altijd even perfect aansloten bij wat ik wou weten over de gebiedsgerichte aanpak. Greenport Venlo bijvoorbeeld is meer gericht op gebiedsontwikkeling dan duurzaam energie opwekken. Het omgooien hiervan was lastig omdat de meeste interviews inmiddels al waren afgelegd. Dit is niet positief geweest voor het onderzoek maar uiteindelijk is de informatie er redelijk uitgekomen.

Ook hadden er meer mensen van het Bio-NOF project geïnterviewd moeten worden om een beter beeld te krijgen van die case. Dit had zeker invloed op het onderzoek omdat de case Greenport Venlo een goede dataset had en bij Bio-NOF alleen maar de informatie van twee personen. De data was daardoor niet divers genoeg.

Daarnaast moet gemeld worden dat de definitieve versie van het conceptueel analytisch model later af was dan dat de interviews werden gehouden. Hierdoor zijn de vragen van de interviews niet gekoppeld aan het laatste conceptuele analytische model waardoor niet alles uit dit conceptuele analytische model gevraagd kon worden. Hierdoor heb ik iets minder informatie uit de interviews kunnen halen dan gehoopt. Dit had geen grote negatieve gevolgen maar maakte het voltooiën van mijn scriptie af en toe lastig.

Ook bleek het lastig om de interviews te transcriberen. De opnamen waren niet altijd even duidelijk waardoor niet alle stukken goed overgenomen konden worden. Hierdoor zijn de interviews in de bijlagen niet altijd makkelijk te lezen.

Naast het vorige kan er ook kritisch gekeken worden naar de methodiek. De methodiek is zorgvuldig gekozen maar achteraf gezien had er toch meer data bij moeten. Ook had de vraagstelling stelliger kunnen zijn geweest waardoor concreter antwoorden op de hoofdvraag eenvoudiger en

eenduidiger was geworden.

Ook kan er nog kritisch naar de theorie gekeken worden. Er is veel literatuur beschikbaar over het onderwerp en de abstractie maken van de artikelen die gebruikt gaan worden voor het onderzoek is dan nog niet eenvoudig. Ook is er een keuze gemaakt om de onderwerpen te gebruiken die aan de orde zijn gekomen tijdens de master. Hierdoor is er in zekere zin al een kleine voorselectie gemaakt van onderwerpen die besproken worden omdat deze nu eenmaal bekend zijn.

Aan het einde van dit onderzoek zou ook bepaald moeten worden wat de waarde is van de gebiedsgerichte aanpak. Na dit onderzoek denk ik dat vele bedrijven niet weten wat de gebiedsgerichte aanpak betekent en denk ik dat dit onderzoek een goed houvast kan bieden. De gebiedsgerichte aanpak is een aanpak die door iedereen anders geïmplementeerd kan worden maar wel waardevolle instrumenten biedt om een lokaal project te realiseren. Het houdt rekening met een aantal basisprincipes die geen kwaad kunnen bij het ontwikkelen van duurzaamheidsprojecten. Dit betekent niet dat de gebiedsgerichte aanpak alle problemen omtrent duurzame energieprojecten kan oplossen maar het is wel een goed instrument om te gebruiken bij duurzame energieprojecten.

Een kritische noot die geplaatst kan worden is het opvoeren van het interview met Gerke Draaistra die niet terug te vinden is in de bijlage. Er zijn enkel 2 directe interviews uitgevoerd en getranscribeerd voor het Bio-NOF project. Echter is er tijdens mijn stage veel gesproken met Gerke Draaistra en zijn sommige quotes van hem opgeschreven in notities uit die tijd. Het opvoeren van de gesprekken met Gerke Draaistra is niet de juiste manier voor wetenschappelijk onderzoek maar door het gebrek aan meerdere respondenten is deze keuze wel gemaakt. Hierdoor is er meer informatie beschikbaar en Gerke Draaistra kan wel als expert worden aangemerkt. Hij heeft het project vanuit Ekwadraat begeleid en weet hier veel over te vertellen. Hier zijn dan ook veel gesprekken over gevoerd.

Na het doen van dit onderzoek kan er gekeken worden wat de waarde is die dit onderzoek toevoegt aan de planningstheorie. Met dit onderzoek wordt geprobeerd inzicht te creëren in wat de gebiedsgerichte aanpak nou voor invloed heeft op duurzame energieprojecten. Er wordt geprobeerd een inzicht te creëren die een handvat kan bieden bij duurzame energieprojecten. Door dit onderzoek is de gebiedsgerichte aanpak verder in de diepte uitgezocht en zijn een aantal factoren vanuit de diepte benaderd in plaats vanuit de oppervlakte. Dit betekent voor de planningstheorie dat de gebiedsgerichte aanpak kritisch bekeken is en dat er een evaluatie ligt van twee cases die verder uitgebreid kan worden. Er is hierdoor inzicht in hoe om te gaan met de gebieds-specifieke factoren en welke vermoedelijke invloed deze kunnen hebben op toekomstige projecten. Voor de planningspraktijk betekent dit dat er een conceptueel analytisch model ligt waar factoren instaan die vermoedelijk van invloed zijn op de ontwikkeling en implementatie van duurzame energieprojecten met de gebiedsgerichte aanpak. Dit model kan een handvat bieden bij nieuwe projecten om te analyseren welke factoren behandeld worden en of deze van invloed kunnen zijn op het duurzame energieproject.

6. LITERATUUR

Attema, R. & Rijken, M. (2013). *Succesfactoren voor lokale duurzame energie-initiatieven - Learning Histories van vier cases*. TNO, R11720.

Babbie, E. (2013). *The Practice of Social Research*. Cengage Learning, Wadsworth.

Bigerna, S., Polinori, P. (2015). *Assessing the Determinants of Renewable Electricity Acceptance Integrating Meta-Analysis Regression and a Local Comprehensive Survey*. Sustainability, 7, blz. 11909-11932.

Bomberg, E. & McEwen, N., (2012). *Mobilizing community energy*. Energy Policy, 51, 435-444. In Attema, R. & Rijken, M. (2013) *Succesfactoren voor lokale duurzame energie-initiatieven - Learning Histories van vier cases*. TNO, R11720.

Buuren, A. van, Buijs, J., & Teisman, G. (2010). *Program management and the creative art of cooptation: Dealing with potential tensions and synergies between spatial development projects*. International Journal of Project Management, 28 (7), blz. 672-682.

Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*, London: Sage Publications. In Termeer, C.J.A.M. & Brink, M.A. van der (2012). *Organizational Conditions for Dealing with The Unknown Unknown*. Public Management Review, 15 (1), blz. 43-62.

Bless, C., Higson-Smith, C., Kagee, A. (2006) *Fundamentals of Social Research Methods, Volume 4*. Juta and Company Ltd, Cape Town.

Boer, J. der & Zuidema, C. (2013). *Towards an integrated energy landscape*. AESOP-ACSP Joint Congress, Dublin.

Boer, J. der & Zuidema, C. (2014). *How the co-evolutionary behavior of integrated energy landscapes informs planning to adapt its strategies*.

Broersma, S., Fremouw, M., Dobbelsteen, A., vanden, Gommans, L., Stremke, S., Leduc, W., Krogt, R., vander. (2011). *Synergie tussen regionale planning en energie: SREX*. Delft: Technische Universiteit Delft.

Bryman, A. (2008). *Social Research Methods*. Derde Editie. New York: Oxford University Press Inc.

Burch, S. (2010). In pursuit of resilient, low carbon communities: An examination of barriers to action in three canadian cities. Energy Policy, 38(12), 7575-7585. doi:10.1016/j.enpol.2009.06.070 in Boer, J. der &

- Zuidema, C. (2013). *Towards an integrated energy landscape*. AESOP-ACSP Joint Congress, Dublin.
- Cameron, J., Odendaal, N. & Todes, A., (2004). *Integrated area development projects: Working towards innovation and sustainability*. Urban Forum, vol. 15, no. 4, pp. 311-339. In Boer, J. der & Zuidema, C. (2013). *Towards an integrated energy landscape*. AESOP-ACSP Joint Congress, Dublin.
- Castells, M. (2010). *Conclusion : the Network Society*. he Rise of the Network Society, 2, blz. 500-509.
- Cohen, I. & Manion, L. (1995) *Research Methods in Education*. Routledge, London, blz.106.
- CPB, PBL & SCP (2014). *Monitor Duurzaam Nederland 2014: Verkenning. Uitdagingen voor adaptief energie- innovatiebeleid*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).
- Clifford, N., French, S. & Valentine, G. (2010). *Key Methods in Geography*. Sage, London.
- DCGV (n.d. A). *Historie*. Beschikbaar op: <<http://www.dcgv.nl/nl/organisatie/ontstaan>> [Bekeken op 12 mei 2015].
- DCGV (n.d. B). *Visie, missie en Strategie*. Beschikbaar op: < <http://www.dcgv.nl/nl/organisatie/visie-missie-strategie> > [Bekeken op 12 mei 2015].
- Devine-Wright, P. (2009) *Rethinking NIMBYism: The role of place attachment and place identity in explaining place-protective action*. Journal of community and applied social psychology, 19, blz. 426-441.
- Ekwadraat (n.d.). *Bio-NOF*. Beschikbaar op: <<http://www.ekwadraat.com/kennisbank/landbouw/bionof/>> [Bekeken op 12 mei 2015].
- Essent (2010). *Biogasleiding Friesland van Start*. Beschikbaar op: <https://www.gasunie.nl/uploads/bestanden/93fd0a6f-85e8-4217-b953-625fe593de88> > [Bekeken op 12 mei 2015].
- Etriplus (2010). *Masterplan Energie Greenport Venlo*. Beschikbaar op: <[http://www.etriplus.nl/ download/Energie-Masterplan-2012.pdf](http://www.etriplus.nl/download/Energie-Masterplan-2012.pdf) > [Bekeken op 12 mei 2015].
- Groengas Nederland (n.d.A). *Vergisting*. Beschikbaar op < <http://groengas.nl/wat-is-groen-gas/vergisting/> > [Bekeken op 12 mei, 2015].
- Groengas Nederland (n.d.B). *Bio-NOF een biogasleiding met gevolgen*. Beschikbaar op < <http://groengas.nl/wp-content/uploads/2012/01/BioNoF-een-biogasleiding-met-gevolgen.pdf> > [Bekeken op 12 mei, 2015].
- Groengas Nederland (n.d.C). *Biogas opwaarderen*. Beschikbaar op <<http://groengas.nl/toepassingen/biogas-opwaarderen/>> [Bekeken op 12 mei, 2015].
- Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2011). *Qualitative Research Methods*. SAGE publications, Cornwall.

Jabareen, Y. (2011). *Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk*. *Cities*, 31, blz. 220-229.

Kalkbrenner, B.J., Roosen, J. (2016) *Citizens willingness to participate in local renewable energy projects: The role of community and trust in Germany*. *Energy research and social science*, 13, blz. 60-70.

Kemp, R. (2010). *The Dutch energy transition approach*. *International Economics and Economic Policy*, 7 (2), blz. 291-316.

Klijn, E.H. & Koppenjan, J.F.M. (2000). *Politicians and interactive decision making: institutional spoilsports or playmakers*. *Public Administration*, 78 (2), blz. 365-387.

Lever-Tracy, C. (2011). *Confronting climate change*. Routledge, Abingon, blz.2-8.

Longstaff, P. H. (2005). *Security, Resilience and Communication in the Unpredictable Environments such as Terrorism, Natural Disasters and Complex Technology*, Boston, MA: Harvard University Program on Information Resources, Policy Research Report. In Talbot, D. (2007). *Saving Holland. Technology review*, 110 (4), blz. 50-56.

Loorbach, D. (2010). *Transition Management for Sustainable Development: A Prescriptive, Complexity-Based Governance Framework*. *Governance*, 23 (1), blz. 161-183.

Meadowcroft, J.(2009). *What about the politics? Sustainable development, transition management, and long term energy transitions*. *Policy sciences*, 42 (4), blz. 323-340.

Morse, J.M., & Richards, L. (2002). *Readme first for a user's guide to qualitative methods*. SAGE publications, California.

Musall, F.D., Kuik, O. (2011) *Local acceptance of renewable energy – a case study from southeast Germany*. *Energy policy* 39, blz. 3252-3260.

Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, R. L. & Pfefferbaum, R. L. (2008). *Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategies for Disaster Readiness*. *American Journal of Community Psychology*, 41 pp127–50. In Termeer, C.J.A.M. & Brink, M.A. van der (2012). *Organizational Conditions for Dealing with The Unknown Unknown*. *Public Management Review*, 15 (1), blz. 43-62.

O'Leary, Z. (2010). *The Essential Guide To Doing Your Research Project*. SAGE, Thousand Oaks.

Olivier, D., Serovich, J., & Mason, T. (2005). *Constraints and opportunities with interview transcription: towards reflection in qualitative research*. *Social forces*, 84 (2), 1273-89. In Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2011). *Qualitative Research Methods*. SAGE publications, Cornwall.

Pasqualetti, M. J., Schwartz, C. (2011). *Siting solar power in Arizona: A public value failure*. Renewable Energy and the Public: From NIMBY to Participation, 167.

Padt, M.J.G., Boonstra, F.G., & Reudink, M.A. (2008). *De betekenis van duurzaamheid in gebiedsgericht beleid*. Rapport 88. Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

Perrow, C. (1994). *The Limits of Safety: The Enhancement of a Theory of Accidents*. Journal of Contingencies and Crisis Management, 2:4 pp212–20. In Termeer, C.J.A.M. & Brink, M.A. van der (2012). *Organizational Conditions for Dealing with The Unknown Unknown*. Public Management Review, 15 (1), blz. 43-62.

Raad voor de Ruimtelijke Ordening (1995). *Advies geïntegreerd gebiedsbeleid*. 's-Gravenhage: Sdu Uitgeverij.

Rijken, M., & Attema, R. (2014). *De Energietransitie van Onderaf : Rapportage WP3 Handelingsperspectieven. Tussentijdse resultaten – de huidige situatie oktober 2014*. TNO 2014 R11300.

Rijksdienst voor ondernemen Nederland (n.d.A). *Europees Beleid Windenergie op land*. Beschikbaar op: <<http://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energie-opwekken/windenergie-op-land/beleid/europees-beleid>> [Bekeken op 8 Oktober 2014].

Rijksdienst voor ondernemen Nederland (n.d.B). *Nationaal Beleid Windenergie*. Beschikbaar op: <<http://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energie-opwekken/windenergie-op-land/beleid/nationaal-beleid>> [Bekeken op 8 Oktober 2014].

Rijksdienst voor ondernemen Nederland (n.d.C). *Toepassing Biogas*. Beschikbaar op: <<http://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energie-opwekken/bio-energie/biogas/toepassingen>> [Bekeken op 18 mei 2015].

Rijksoverheid (n.d.). *Duurzame energie*[internet], Den Haag, Rijksoverheid. Beschikbaar op: <<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-energie/inhoud>> [Bekeken op 15 Oktober 2014].

Roo, G. de, (2004). *De toekomst van het milieubeleid : over de regels en het spel van decentralisatie*. een bestuurskundige beschouwing. Assen: Koninklijke Van Gorcum. In Boer, J. der & Zuidema, C. (2013) *Towards an integrated energy landscape*. AESOP-ACSP Joint Congress, Dublin.

Rotmans, J., Kemp, R. & Asselt, M. van (2009) *More evolution than revolution: transition management in public policy*. Foresight, 3 (1), blz. 15-31.

Rotmans, J. (2011). *Staat van de Energietransitie in Nederland*. Weblog april 2011. Beschikbaar op <https://vromraad.nl/sites/default/files/essay_rotmans_-_staat_van_de_energietransitie_in_nederland_1.pdf> [Bekeken op 20 november 2015].

- Rubin, A., Babbie, E.R. (2010). *Essential Research Methods for Social Work*. Cengage Learning.
- Sanders, M., Heldeweg, M. (2014). *To PPS or not to PPS? (publiek-)private samenwerking rond groen gas*. Bestuurswetenschappen, 68 (1), blz 41-58.
- Santer, B.D. (2011). *Studying the Causes of Recent Climate Change*. AIP Conference Proceedings, 1401 (1) April, blz. 183-197.
- Schoots, K. & Hammingh, P. (2015). *Nationale Energieverkenning 2015*. ECN-O--15-033.
- SER (2013). *Energieakkoord voor duurzame groei*. Den Haag: De Sociaal-Economische Raad (SER).
- Szarka, J. (2006) *Wind power policy learning and paradigm change*. Energy Policy, 34 (17), blz. 3041-3048.
- Talbot, D. (2007). Saving Holland. *Technology review*, 110 (4), blz. 50-56.
- Taleb, N. N. (2007). *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*, New York: Random House. In Termeer, C.J.A.M. & Brink, M.A. van der (2012). *Organizational Conditions for Dealing with The Unknown Unknown*. Public Management Review, 15 (1), blz. 43-62.
- Termeer, C.J.A.M. & Brink, M.A. van der (2012). *Organizational Conditions for Dealing with The Unknown Unknown*. Public Management Review, 15 (1), blz. 43-62.
- Thomas, G. (2011). *How to do your Case study: a guide for students and researchers*. SAGE publications, London.
- Toke, D., Breukers, S., Wolsink, M. (2008) *Wind power deployment outcomes: how can we account for the differences?*. Renewable and sustainable energy reviews, 12 (4), blz. 1129-1147.
- Turok, I., (2004). *The rationale for area-based policies: lessons from international experience*. In: Robinson, P., McCarthy, J. and Forster, C. (eds.) *Urban Reconstruction in the Developing World: Learning through an International Best Practice*. Heinemann, pp. 405-412. In Boer, J. der & Zuidema, C. (2013). *Towards an integrated energy landscape*. AESOP-ACSP Joint Congress, Dublin.
- United Nations (2012). *A 10-year framework of programmes on sustainable consumption and production patterns*. Beschikbaar op <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/CONF.216/5&Lang=E> (Bekeken op 18 julie 2017).
- Vliet, R. van (2015). *Programma- Project- en Procesmanagement bij complexe ruimtelijke opgaven*. Groningen, 2015.
- Walker, G. & Devine-Wright, P. (2008). *Community Renewable Energy: What Should It Mean?* Energy Policy, 36, blz. 497-500.

Wolsink, M. (2007) *Wind power implementation: The nature of public attitudes: equity and fairness instead of 'Backyard motives'*. *Renewable and sustainable energy reviews*, 11 (6), blz. 1188-1207.

World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford University Press, Oxford.

Wüstenhagen, R., Wolsink, M. & Bürer, M.J., (2007). *Social acceptance of renewable energy innovation: An introduction to the concept*, *Energy Policy*, vol. 35, no. 5, pp. 2683-2691. In Boer, J. der & Zuidema, C. (2013) *Towards an integrated energy landscape*. AESOP-ACSP Joint Congress, Dublin.

Zuidema, C., (2011). *Stimulating Local Environmental Policy: Making Sense of Decentralization in Environmental Governance*, Rijksuniversiteit Groningen. In Boer, J. der & Zuidema, C. (2013). *Towards an integrated energy landscape*. AESOP-ACSP Joint Congress, Dublin.

7. BIJLAGEN

INTERVIEW ANTON BOS - DCGV

Evelien: Ik heb een paar vragen op papier maar het is een vrij interview. Als u zelf dingen heeft waarvan u zegt dit komt bij een ander project anders aan bod dan hoor ik het graag. Daar kan ik dan ook gelijk weer wat mee doen. En dan begin in nu gelijk met mijn eerste vraag: het project greenport Venlo zijn jullie gestart met z'n allen, is dat bedacht vanuit het gebied, bijvoorbeeld jullie keken naar Venlo en jullie wilden daar iets mee doen of vanuit een gedachtengang we willen iets met duurzame energie doen en hier ligt de beste kans?

Anton: Ik ben er niet bij betrokken, ik zit hier pas een half jaar. Maar als ik het goed reconstrueer dan is het een ruimtelijk economische opgave.

Evelien: ja.

Anton: Het versterken van de ruimtelijke economische structuur door het creëren van nieuwe werkgelegenheid. En dat is als nevensgeschikte ambitie opgezet: duurzame gebiedsontwikkeling.

Evelien: ja.

Anton: Het doel is niet duurzame energie, het doel is een duurzame gebiedsontwikkeling.

Evelien: Oké dat is duidelijk. Dus het was vanuit een bepaald doel ontwikkeld. Kunt u dan voor mij in het kort omschrijven hoe het proces volgens u ging? Vanaf idee tot waar jullie nu staan? Gewoon een korte samenvatting.

Anton: Daar weet ik ook heel weinig van. Dan zou je eerder bij mijn voorganger te rade moeten gaan. Ik zit even te denken of dat in één of ander document vastligt wat ik je zou kunnen overhandigen. Ik kan dat wel even navragen. Maar wat volgens mij de essentie is, is dat geconstateerd is in de regio moeten we stappen maken om de werkgelegenheid op orde te maken. Dat doen we door uit te gaan van de kracht van regio. Die is in feite 2 a 3 ledig. Dat is logistiek, Venlo heeft een ligging dat ervoor zorgt dat er grootschalige logistiek komt. Dus logistiek is 1 van de pijlers. Ten tweede de regio meer in het groot heeft een ontzettende (...) in Agro en Food. Dus dat is de tweede pijler. De derde pijler is dat er nogal wat bedrijven in de regio zitten die laat ik het zo even zeggen maakindustrie ten behoeve van die agrofood sector is. Dat is de derde pijler. Een hele grootschalige opgave. In een gevoelig landschap waarbij in het begin gezegd is dat moet dan plaatsvinden vanuit de kwaliteiten van het landschap maar ook versterkend werken op het landschap. Het moet niet alleen het landschap opeten met nieuwe bedrijventerreinen maar het moet ook met die nieuwe bedrijventerreinen samen nieuw duurzaam landschap maken. En dat

gezamenlijk moet vanuit een 'cradle-to-cradle' opgave plaats vinden. Dus vanuit 'cradle-to-cradle' en duurzaamheid, zijn verschillende begrippen ook nog is dat tot stand gekomen. En omdat het op het grondgebied van drie gemeenten ligt is er ontzettend veel geïnvesteerd om met name die afgeleide doelstellingen om die neer te zetten als de winst voor de regio. Dus de winst voor de regio, u krijgt niet alleen een nieuw bedrijventerrein u krijgt ook een nieuw landschap. Zodat de nieuwe natuurgebieden versterkt zijn. Waarin we zelfvoorzienend worden voor energie. Ik denk, als ik het terug lees dat het een traject geweest is waar de zeg maar de betreffende overheden in nauw overleg met de omgeving uiteindelijk heeft geleid tot (...) Dat is denk ik geen gemakkelijk traject geweest en uiteindelijk heeft dat ertoe geleid dat DCGV, de groep waar ik nu leiding aan geef, dat is de uitvoeringsorganisatie geweest die dat moest doen en daar hebben we dus vier overheden een aandeel in. Dat is een beetje grofweg hoe het volgens mij gegroeid is en wat je nu dus ziet is dat mensen wel zien dat die grote ontwikkelingen ook een aantal negatieve gevolgen hebben. Dat er grote logistieke terreinen ontstaan. Maar die zien ook de meerwaarde in natuur en landschap. En wat wel cruciaal geweest is volgens mij bij deze regio is het feit dat in 2002 is besloten of 2004 is dat gebeurd, is dat de florade 2012 hier een plek zou krijgen. Dus dat heeft heel erg als katalysator gewerkt. Maar op deze hele grote kaart (wijst op een kaart die daar aan de muur hangt) is dit het florade terrein. Dus dat is relatief klein. Dat is in feite wel de katalysator geweest want er is een soort van trots vanuit de regio ontstaan.

Evelien: En als je dan kijkt naar de duurzame energieprojecten daarin, het integreren ging dat makkelijk of juist moeizaam? Was dat alleen gebeurd wanneer dat noodzakelijk werd geacht of juist makkelijk, of is er ook echt moeite gestoken in het rondkrijgen hiervan?

Anton: Hoe zou ik dat eens zeggen? Ik denk dat vanuit die gezamenlijke overheden die ambitie die is stevig neergezet. En vervolgens hebben ze met elkaar geconstateerd van dat moeten we dan ook echt waarmaken. Daar is uiteindelijk via die aanbesteding is daar Etriplus ontstaan. Er is in feite een partner gezocht die in staat is om die duurzame ambitie om die waar te maken. Dus er is echt een separaat vehicle opgericht in die publiek private samenwerking waarbij dat overheidsbedrijf, wat DCGV is, ervoor heeft gezorgd dat dat is gegroeid en dat ontstaan is, want dat is dus een constructie, dat Etriplus. Dat het is ontstaan en dat het is ingebed in de ambities van die totale regio. Dat is denk ik niet makkelijk geweest. Maar het voordeel daarvan is wel is dat je dus een entiteit creëert die dat ook als specifieke doelstelling heeft. (...) Nee dat is niet makkelijk geweest maar het is wel de kracht denk ik. Dat je het zo doet.

Evelien: En als gebiedsontwikkelaar hebben jullie daar zelf nog problemen bij ondervonden of hebben jullie daar helemaal geen last van gehad?

Anton: Nou wat je nu wel merkt is dat het realiseren van die duurzaamheidsambitie een zaak is van lange adem. En wat je nu ziet is dat ook ten gevolge van de crisis in de gebiedsontwikkeling er kritisch wordt gekeken ook naar de duurzaamheidsambities en als de resultaten dan lang uitblijven dat er dan wel kritisch wordt gekeken naar of je het waar gaat maken. Dat heeft er toen ook toe geleid dat Etriplus toen is gaan schakelen tussen lange termijn doelstellingen en kortetermijndoelstellingen om daarmee dus ook successen te creëren. Ik denk dat het wel heel verstandig is geweest want ik denk dat als Etriplus op hun oorspronkelijke doelstellingen was blijven zitten, de lange termijn doelstellingen als integraal onderdeel van de gebiedsontwikkeling dan had je te weinig succes gehad om een duurzame plek op de agenda te

houden en door juist nu door bijvoorbeeld zonnepanelen wat natuurlijk prachtig is maar eigenlijk ook weer zeer korte termijn, (...) Dat heeft wel gevraagd om aandacht. (..) Ten gevolge van de crisis komen resultaten van de gebiedsontwikkeling onder druk komen. Dan wordt er weleens druk uitgeoefend op de organisatie om snel resultaten te bereiken en bij niet te veel ambities te blijven. Dan wordt er even niet moeilijk gedaan over duurzaamheid. Dat zie je dan wel. De afgelopen jaren om resultaten te bereiken, de duurzaamheidsambities niet altijd zijn waargemaakt.

(...)

Anton: De andere aandeelhouders zeiden: ja maar DCGV maakt het ook niet waar, het tempo! Maar dat ligt niet aan ons he, dat ligt aan de economie. Het is niet dat wij niet willen bouwen maar het ligt aan de vraag. Als er geen vraag is dan kunnen wij ook niet bouwen. Dus het duurt langer voor de gebiedsontwikkelaar om dingen van start te brengen, niet omdat wij dat willen maar vanwege de economisch, dat is de staat van de economische ontwikkeling. Daar hebben we elkaar wel op afgebrand.

Evelien: Verder nog zaken die een ontwikkeling in de weg staan? Mensen die tegen iets zijn?

Anton: Nee, ik zie eerder het omgekeerde. Een van die zaken waar Etriplus mee bezig is, is die warmtewerken. Dat is dat je ziet dat in de glastuinbouw juist het essit van het beschikbaar hebben van warmte, dus niet alleen de gebiedsontwikkeling Californië, dat juist dat een unique selling point is en dat dat juist de locatie Californië aantrekkelijker maakt door glastuinbouw niet alleen omdat de locatie zo mooi is maar omdat je daar per saldo voor veel minder geld kan zitten omdat de energielast veel lager is. Dus dat is juist het project dat ontstaan is vanuit die duurzaamheidsambitie wordt een unique selling point door de locatie kwaliteit.

Evelien: En vergunningen enzo, die leveren geen grote vertragingen op?

Anton: Nou we hebben nog niet echt hele complexe dingen gehad op dat gebied. We zijn nu bezig met voorbereidingen voor wind en dat wordt wel een hele opgave denk ik.

Evelien: Nee die zijn zeker niet makkelijk.

Anton: Zonnepanelen op een groot logistiek bedrijf, dat zie je niet eens he, grote logistieke hal ligt misschien wat gevoelig maar dat valt wel wat mee in deze regio. Maar of je daar nou zonnepanelen op legt...

Evelien: Ja je hebt natuurlijk ook wel bepaalde projecten waarbij een bepaald bedrijf iets wil bouwen op basis van een duurzaamheidsproject wat je wilt realiseren maar omdat het realiseren van dat duurzaamheidsproject te lang duurt, dat het bedrijf denkt, dit duurt me te lang, ik ga ergens anders heen. Dat is hier niet aan de orde?

Anton: Nee, dat heb ik hier nog niet gezien.

Evelien: De duurzaamheidsfactoren hadden dus een positieve invloed op wat mensen ervan vinden, veel negativiteit is er dus niet.

Anton: Nee, de omgeving wordt als een plus beleefd en je moet ervoor zorgen dat bedrijven ook steeds meer als een plus beleefd worden.

Evelien: Ik doe dus mijn onderzoek over hoe sneller van initiatief naar realisatiefase te komen, vind u dan ook dat het in dit geval allemaal te lang duurt? Of heeft u zoiets van, volgens mij had dit niet sneller gekund. Bijvoorbeeld in vergelijking met andere projecten.

Anton: Dat weet ik niet. Kijk als je het hebt over de duurzaamheidsinvesteringen in openbaar gebied dan kan je de ambitie wel hebben maar de kosten gaan voor de baten uit maar je moet wel oppassen dat je niet te veel investeert zodat je de opbrengsten op peil houdt. We hebben dus last van de crisis en daarmee dus last bij de inkomstenstroom en daarmee baseren wij de investeringen. Lijkt me logisch want dan zouden overheden met z'n allen (...). Dus dat maakt het lastig, ik bedoel je had altijd met heel veel geld iets kunnen gaan doen en risico dragen. Is dat verstandig? Ik vraag het me af. Als het gaat over had het beter gekund om de huidige eindgebruikers: lees de afnemers die bij ons een bedrijfspand opzetten om die nog eerder te betrekken in die duurzaamheidsambitie, ja dat had zeker eerder gekund. Had het veel uitgemaakt? Dat weet ik niet. Maar je merkt wel dat wij heel erg veel focus hebben op het verkopen van grond en minder op het verleiden van die partijen om te investeren in duurzaamheid. Doen we steeds meer en steeds eerder. En vooral dat steeds eerder daar moet de kracht uit komen.

Evelien: En dat investeren in duurzaamheid komt voornamelijk bij Etriplus vandaan en wat minder van de bedrijven zelf? Zien die daar het voordeel niet in?

Evelien: Nee, je moet ze er echt toe verleiden! Wij kiezen hier er niet voor om het op te leggen, natuurlijk wel de basis. Maar we proberen ze vooral te verleiden, met verleiden zit dus een stuk inzichtelijk maken dat bijvoorbeeld het warmtenet ertoe leidt dat je in totaal over de levensduur minder kosten hebt. En dat dus de grondprijddiscussie minder een discussie is. Of dat die zonnepanelen ja dat dat een verstandige investering is. We proberen de bedrijven dus vooral te verleiden en dat zouden we in die zin nog sterker kunnen doen. Door die bedrijven vanaf het begin bewust te maken van het feit dat wij hier aan het bouwen zijn aan de regio die duurzaamheid hoog in het vaandel heeft staan. Wellicht voor hen ook een unique selling point is om daar aan deel te nemen. (....)

Evelien: Het hangt er dus net even vanaf.

Anton: Ja het zal ook altijd zo blijven bij gebouwen.

Evelien: Ja dat is waar, maar goed je hebt dus een standaard en als bedrijven meer duurzaamheid willen dan hebben jullie daar een constructie voor? Dat jullie daar informatie verschaffen of doen jullie meer dan alleen informatie verschaffen?

Anton: Nee we zijn eigenlijk eerder een soort van makelaar. Dus dat je partijen probeert bij elkaar te

brengen. Kijk informatie verschaffen, nee wij zijn actief bezig om partijen aan elkaar te knopen om te kijken hoe je gezamenlijk de duurzaamheidsambities kan waarmaken. Bijvoorbeeld dus weer die zonnepanelen op de logistieke bedrijven dat is vaak een extra investering in de aansluiting. Dat is een voorinvestering die je moet doen terwijl je nog niet zeker weet dat de subsidie af komt. Maar wij hebben dan bedacht dat de overheid garant staat voor die investering op het moment dat er dan subsidie komt is dat geen probleem want dan rendeert de investering. Mocht het dan onverhoopt zo zijn dat die subsidie niet afkomt dan betalen de overheden die extra aansluiting, dat doen we dan samen met bedrijfsleiding, daar hebben we ook een verdeelsleutel over afgesproken. Dus we hebben er met elkaar voor gezorgd dat we in de eerste termijn wanneer dingen nog niet zeker zijn, de mogelijkheid openlaten om die zonne-energie daarop te leggen. (...) Hierdoor dekken we het af waardoor het bedrijf niet als enige risico ervan heeft. Dat is vooral het aan elkaar knopen van die belangen van die partijen met elkaar een deeltje sluiten dus daar zijn we in die zin meer een makelaar.

Evelien: Etriplus heeft bepaalde doelstellingen, en als er nou ineens heel veel bedrijven zijn die zeggen we willen hier wel wat mee maar we gaan niets met die duurzaamheid verder doen behalve jullie standaard laag. Halen jullie de doelstellingen nog wel of zit hier geen systeem in? Is het gewoon een beetje uit de losse pols?

Anton: Dan halen we de doelstellingen denk ik niet, het wordt dan wel de vraag hoe je dat dan gaat doen om dat voor elkaar te boksen. En dan denk ik dat de inzet wordt om de verleidingstactieken te versterken.

Evelien: En hoever zijn jullie nu eigenlijk met die doelstellingen? Hoeveel procent van het gebied is waar jullie willen zijn?

Anton: Oeh, we hebben ik denk 100 van de 800 hectare gerealiseerd.

Evelien: Dus er moet nog een stukje.

Anton: ja ja ja, we hebben echt nog heel veel te gaan.

Evelien: Oké en hebben jullie nog andere ambities behalve het warmtenet en de zonnepanelen?

Anton: Wind. We zullen de komende periode moeten uitwerken bijvoorbeeld beheer openbare ruimte. Kan je dan iets doen in de aanleg van de openbare ruimte zodat je per saldo in de beheerkosten iets kan doen waardoor je de hogere investeerkosten aan de voorkant rechtvaardigen. Je kan bijvoorbeeld iets doen rondom water, als je normaal zulke grote logistieke bedrijven zorgt dat voor een gigantische piek afvoer van water en dat moet je bergen. Dan kan je dus iets bedenken waardoor je niet hele grote oppervlakten water hoeft aan te leggen. Om toch dat water duurzaam voor het gebied te behouden. Hoe kan je dus het water in het gebied vasthouden? Uiteindelijk daar zitten we op te studeren, water, energie en mobiliteit. Die heeft alleen nog niet echt de grote prioriteit. (...) Het zijn inderdaad meerdere doelstellingen van duurzaamheid bij DCGV.

Evelien: Wordt de omgeving daar verder bij betrokken?

Anton: Ja, steeds meer. Etriplus heeft bijvoorbeeld ook een project met Limburgzon gedaan waarbij huishoudens de kans krijgen om zonnepanelen op het eigen huis te leggen maar ook om te participeren in zonneprojecten elders. Op die manier zijn die met wind bezig, participatie draagt op die manier mee aan het draagvlak. Dus in die zin wordt ook heel erg gekeken hoe de mensen in de regio en bedrijven in de regio participant kunnen zijn van die duurzaamheid. Dat ze ook profijt hebben en niet alleen last van die windmolen.

Evelien: Ja met windmolens is dat altijd leuk.

Anton: Als je die kant op kijkt zie je er niet een he, maar als je nu die kant op kijkt, daar ligt Duitsland en daar kan je er gewoon 25 tellen! Heel bijzonder.

Evelien: Hier voor het pand waait het er in ieder geval hard genoeg voor!

Anton: Ja er staat toch ook zo'n wokkel. Maar die doet het geloof ik niet.

Evelien: Ik ben dus aan het kijken waar het proces dan sneller kan en of er dingen sneller hadden gemoeten maar volgens u is dit niet echt aan de orde.

Anton: Nou wat nog wel interessant is misschien is, wat een mogelijke versnelling zou kunnen zijn is dat je uitgaat van energieprojecten die per saldo renderend zijn. Maar als je begint aan zo een groot gebied dan betekent dat dat je eigenlijk heel laat pas voldoende afnemers hebt om die investering te kunnen doen. Omgekeerd, voorinvesteringen is dus heel groot en die rendeert in het begin ook niet daar heb je een aanloop voor nodig. Wat we volgens mij sterker hadden kunnen doen is kijken in hoeverre er partijen zijn, dat zijn vaak overheidspartijen die bereid zijn om de onrendabele top van de voorfase ermee af te dekken zodat je sneller van de kant komt en dus bij een kleiner aantal aan de start kunt om het dan te laten groeien. Want het probleem is als je niet begint met die ambitie dan heeft iedereen zijn eigen voorziening en dan heb je voldoende kritische massa en dan moet je met z'n allen gaan omschakelen naar het nieuwe omdat je dan pas die doorstart gaat maken. Wij kunnen dus veel slimmer kijken of die voorinvesteringen voor rendabele (...) overheden zijn daarin bereid andere soorten risico's in te nemen en willen dat misschien wel terug maar daar gaat het niet om. (..). Wat je ziet is dat overheidspartijen steeds meer bereid zijn om dat te doen. Hadden we en kunnen we nog versnellingen in doen en dat is slim.

Evelien: En er waren geen vertragingen vanwege gebrek aan technische kennis?

Anton: Nee sterker nog, ik heb het gevoel dat met name hier in Venlo kennis over 'cradle-to-cradle' aardig goed aanwezig is. Het aardige van Etriplus is natuurlijk dat DCGV een gelegenheidsorganisatie is. Daar zit natuurlijk Ekwadraat, Alliander en noem maar op, Arcadis in. Dat is natuurlijk wel slim dat je partijen aan boord hebt die ook kennis inbrengen. Dus dat vind ik in die zin wel slimme lus die bedacht is. Het zou heel raar zijn als de conclusie nu is dat wij onvoldoende kennis hebben. Dat zou niet moeten kunnen, integendeel zelfs.

Evelien: En wat is het plan, wanneer willen jullie het af hebben?

Anton: Elk jaar wel, maar allemaal 2042. Dat duurt nog heel erg lang! Nee maar het is echt ontzettend groot. En dat is op zichzelf wel, hoe moet ik dat zeggen, een complicerende factor. Het probleem is namelijk dat je, het is zo groot en de looptijd is zo lang en toch laten we ons verleiden om nu allemaal dingen te vinden hoe het eindbeeld eruit moet zien maar ja daar nog zoveel economische crisissen en hoogtijperiodes overheen en er komen nog zoveel technische ontwikkelingen overheen. Het wordt toch anders dan we nu hebben getekend. Vooral voor de gebieden die langer dan 10 jaar weg liggen. En van die we nu met droge ogen beweren dat we die in 2032 gaan ontwikkelen. Gaan we zeker niet ontwikkelen in die vorm, dat weet ik zeker, maar dat is ook niet interessant.

Evelien: Zijn dat gebieden die leeg zijn en waar niets gebeurt?

Anton: Ja daar zit gewoon nu nog de oude functie van landbouw he. Waar die vijf en die zeven in staan (kaart op de muur) dat zijn landbouwgebieden.

Evelien: En die boeren vinden dat allemaal oké?

Anton: Ja die moeten we t.z.t. gaan kopen en die moeten meewerken, die zullen ook wel denken, dat zou mijn tijd wel duren.

Evelien: Daar hebben jullie dus ook geen problemen in gevonden dus?

Anton: Nee.

Evelien: Dat ze hun land niet kwijt willen bijvoorbeeld?

Anton: Ja en anders kan je nog onteigenen he. Maar nee dat is niet het probleem, wat je wel ziet is dat sommige procedures en bijvoorbeeld de m.e.r. dat duurt dan wel erg lang. Nee ik denk juist dat, om de cirkel rond te maken dat juist vanuit die integrale aanpak mensen wel zien dat het niet het bouwen van een bedrijventerrein is maar het bouwen van een duurzaam gebied. En of iedereen die duurzame energie ook echt al meerwaarde ziet dat weet ik niet. dat was toch meer een overheidsambitie en ik denk ook dat dat bijna niet anders kan.

Evelien: Nee maar dat kan over 10 jaar nog wel anders zijn.

Anton: Ja ik weet niet of we over 10 jaar nog van zoveel energie uitgaan of van windenergie. Misschien hebben we dan wel iets heel anders bedacht, maar is dat een probleem?

Evelien: Nee.

Anton: Nee dat denk ik niet. Wat kom jij dan in de landen tegen aan vergelijkbare ontwikkelingen? Hoe

duurzaamheid is ingebracht in dat soort grote projecten?

Evelien: Nou je ziet heel vaak de ambitie voor koude en warmte opslag en geothermiebronnen, die kunnen heel veel opleveren maar zijn wel moeilijk te realiseren want die zijn duur en risicovol. En er zitten ook nog eens heel veel vergunningen aan vast waardoor het een eeuwigheid duurt. Vaak toch kleinere projecten die het moeten doen zoals zonnepanelen die zie je steeds meer valt mij op maar dat komt misschien ook omdat ik daar op let. Dus misschien valt het daarom wel meer op. Ik merk dat langzaam mensen toch wel door hebben dat ze toch wel iets moeten gaan doen om over 20/30 jaar nog steeds goed te zitten. Echt hele grote projecten valt wel mee hoeveel ik er weet.

Anton: Nee.

Evelien: Nee, weet natuurlijk lang niet van alle projecten af.

Anton: (..)

Evelien: Daar heb ik vorige week iets van gehoord maar dat weet ik niet precies maar ik spreek Frank donderdag.

Anton: Hij kan je daar wel wat over vertellen. Iets als geothermie (...) en koude en warmte opslag zie je hier niet zoveel.

Evelien: Nee.

Anton: In dit gebouw ligt het wel, in dit terrein (....). Wat je wel merkt dat je het probeert op gebiedsniveau te doen hier en dat is wel heel lastig. Dan is zon geothermie wel een interessante daar kan je een heel gebied aan gaan hangen. Zulke dingen doe je vaak op projectniveau maar niet op gebiedsniveau.

Evelien: Geothermie kan wel op gebiedsniveau maar dan moet je zulke bedrijven hebben zitten die dat kunnen opbrengen en betalen. En dat is altijd weer de vraag of dat het geval. Je ziet wel steeds meer projecten waarbij warmte wordt getransporteerd. Dat zie je wel steeds meer.

Anton: Dat zie ik hier dus nog niet, wat ik hier wel zie is dat de geothermie van de glastuinbouw wordt doorgetrokken naar de logistieke hallen. Die dan met lagere temperatuur de hal een beetje op temperatuur brengen. Er worden wel meer dingen aan elkaar gekoppeld maar ik ken hier niet de voorbeelden die ik (...) waar heel veel warmte wordt vastgelegd om vervolgens ergens anders een kas te verwarmen.

Evelien: Ik weet ook niet wat voor bedrijven hier exact allemaal zitten en of dat dus ook zou kunnen.

Anton: We hebben niet echt warmte opwekkers.

Evelien: Nee.

Anton: Wat we hier wel, wat nog wel interessanter kan zijn. Wat je ziet in plaats van vers dat we steeds

meer naar ingrediënten van voedsel gaan. Dan moet je dus drogen. Warmte die over is in de kassen kan je dus gebruiken voor het drogen van die groenten en daarmee de ingrediënten eruit halen. We zijn bezig geweest met een groot bedrijf in de melkindustrie die hebben ook ontzettend veel warmte nodig en die kan je misschien koppelen aan de geothermiebronnen of de kassen. Wat wel een interessante is maar die ik nog wel tricky vind is de opbrengsten van de geothermie om die naar Fresh Park te brengen die hebben namelijk ontzettend veel koeling nodig en koeling is het omgekeerde van warmen he dus wat daar brengen ze warmte naar toe om daar kou mee te maken. Het interessante daarvan is dat die hebben de meeste koeling nodig in de zomer dan heeft de glastuinbouw de minste warmte nodig. Die tijden vallen niet in elkaar maar naast elkaar. Dat zijn nog wel van die concepten waar Frank je meer over kan vertellen die interessant zijn. (...) Maar het is niet zo dat wij hier bedrijven hebben die zoveel warmte opwekken dat wij daar een kas mee kunnen verwarmen.

Evelien: Als het er niet is kan je het ook niet doen.

Anton: (...) het is vooral geothermie, zon, wind, wat duurzaamheidsmaatregelen in de openbare ruimte. (...) Dat is nog heel er zoeken.

Evelien: gelukkig hebben jullie nog even!

Anton: Ja dat is natuurlijk het leuke van zo'n lange gebiedsontwikkeling. Meebewegen met de ontwikkeling. Wat je nu bijvoorbeeld ziet is we moeten afscheid nemen van gas door dat gedoe in Groningen en nu blijkt dat Kamp zegt van we moeten meer aandacht hebben voor geothermie. (...)

Evelien: Het kan vrij ver gaan ja, maar geothermie is wel vrij consequent. 50.000 huishoudens moet wel lukken maar dan moet het wel uitkunnen en dan moeten ze niet te ver weg liggen.

Anton: Ja dat is dus wat ik bedoel met die grote voorrondes. Geothermiebron is 10 miljoen niets. (..)

Evelien: Het zou heel goed kunnen, ik ben niet helemaal thuis is wat het kost maar ik weet wel dat het om grote bedragen gaat.

Anton: Ja ja ja. Iemand moet die voorinvestering kunnen dragen, moet contracten kunnen sluiten met duurzame afnemers en dan zijn de glastuinbedrijven wel degene die heel veel warmte nodig hebben. Om dat nou op het niveau van het bedrijventerrein te doen, (...) in die zin is zon natuurlijk wel heel interessant alleen het probleem is dat je daar (...)

Evelien: Ja je zou het ergens in moeten kunnen opslaan.

Anton: Ja dat is volgens mij de uitdaging.

Evelien: Er zijn wel wat ontwikkelingen gaande maar dat is nog niet helemaal rond. Tesla heeft een soort batterij ontwikkeld.

Anton: Zie je ergens die smart grids nog staan op een beetje fatsoenlijke schaal?

Evelien: Nee, weet ik niet. Zit daar niet helemaal in.

Anton: Dat is uiteindelijk wat je wil he dat je niet 1 grote accu hoeft te bouwen maar dat je bij wijze van spreken al die energie zelf kunt verspreiden naar de mensen die thuis allemaal een auto op de oprit hebben staan die dan vult. Dat dus he maar ik zie dat nog niet grootschalig ontstaan. Blijkbaar heeft dat ook iets te maken met die voorinvestering. Daar moeten we denk ik met elkaar iets voor bedenken. Het

economisch denken moet in die zin denk ik niet dominant zijn, je moet er natuurlijk wel aan rekenen. Maar je moet met z'n allen de ambitie durven, als je de ambitie hebt om duurzame energie (..) moet je met elkaar de consequentie aan moeten gaan dat je die voorinvestering voor elkaar krijgt. (...) In die zin verschil het niet met vroeger, energiebedrijf is ooit een overheidsinvestering geweest (..) en dat werd op een gegeven moment zoveel waard dan kon je het verkopen. Dat zou je eens moeten bedenken voor energie. Ben je nou in staat om iets te bouwen en langzaam laten uitgroeien en op lange termijn blijft het rendabel.

Evelien: Daar ligt een mooie opgave.

Anton: Dat is zeker waar.

Evelien: Tot zover zijn mijn vragen wel beantwoord ik weet niet of je zelf nog iets kwijt wilt?

Anton: Nee.

Evelien: Dan zet ik de opname stil.

INTERVIEW FRANK BRANDSEN - ETRIPLUS

Evelien: Dit hele project is dit bedacht vanuit het gebied, zo van hier moeten we iets mee? Of wilden jullie iets bereiken en daar past dit gebied het beste bij?

Frank: Nee het is vanuit het gebied bedacht, de doelstelling is een hele bewuste keuze gemaakt om hier een groot gebiedsontwikkeling van te maken. Uiteindelijk is dat ook geregistreerd in de organisatie 'development company'. De gedachte om het op deze manier te doen is om ja als je een echte development company neerzet waarbij je aantal taken van de overheid overneemt dan heb je veel meer focus. Dat hebben ze dus gedaan en uiteindelijk is dat een vrij bijzondere 'entree' geworden waarbij je eigenlijk het ontwikkelen van dit totale gebied zeg maar, het is ook begrensd he, status, het heeft ook een status gekregen. En daar hoort een... daar zitten ook wat bevoegdheden bij. Wat je eigenlijk normaal gesproken allemaal ambtelijke werkgroepen zou hebben, hebben ze hiervan in een ontwikkeling gezet. En heel belangrijk bij de doelstellingen van dit gebied was, ik heb er wel een presentatie van, onderscheidend, concurrerend en duurzaam. Dat zijn de drie termen.

Evelien: Ja.

Frank: (...) dat zijn de drie belangrijkste dingen. Je zou zeggen dan werken wij dus aan het thema duurzaam maar onderscheidend en concurrerend is misschien wel net zo belangrijk. Want je kan je voorstellen dat, je kan wel zeggen ik ga specifiek voor de duurzaamheid, nou is duurzaamheid naar mijn mening niet iets waar je heel specifiek op in moet gaan maar altijd in combinatie met andere dingen. Dat heeft een heel belangrijk economische factor en we merken dat het ook heel erg in het voordeel kan werken van een gebied als je ook vanuit duurzame energie een concurrerende propositie neer kan leggen. We zitten al heel erg sterk in de glastuinbouw in die gebieden waar zij die geothermiebron hebben ontwikkeld en bijvoorbeeld het private elektranetwerk die hebben echt voordelen. Hele duidelijke energievoordeel ten opzichte van andere gebieden. Je kan je dus voorstellen dat dat dus ook bedrijven aantrekt.

Evelien: Ja.

Frank: Je concurreert niet alleen op vierkante meterprijs tegenwoordig je concurreert ook op de aanwezigheid van verschooling, arbeidskrachten, ontsluiting. En wij denken dus, tenminste de visie was en dat klopt volgens mij ook heel erg maar dat je kan concurreren op je energiepropositie. En om antwoord op je vraag te geven, eerst is er een speciale organisatie opgezet, die heeft toen een heel specifieke visie ontwikkeld waar duurzaamheid heel belangrijk is maar ook die andere thema's. Hebben we gezien dat ze dit niet alleen konden en hebben we eigenlijk partners gevonden.

Evelien: Ja.

Frank: En zo zijn wij ontstaan.

Evelien: Oké, en wat voor rol spelen jullie dan in het hele proces?

Frank: Etriplus is ontwikkelen, dus wij ontwikkelen specifiek projecten. Etriplus, de aandeelhouder, je hebt dus de development company greenport Venlo en die heeft dus de tender uitgeschreven, uit die tender kwamen de partners, nieuwe partners. Die hebben met elkaar het bedrijf opgericht dus DCGV samen met Ekwadraat, Alliander, Greenchoiche en Arcadis een bedrijf opgericht. En dat bedrijf heeft als doel het

ontwikkelen van energieprojecten. Dus eigenlijk zijn wij een soort verlengstuk van de gebiedsontwikkelaar, specifiek voor duurzame energieprojecten. Alleen wij hebben wat andere aandeelhouders dan alleen dat DCGV.

Evelien: En als je dan naar het hele project kijkt, waren er dan problemen waar tegenaan gelopen werd, wat niet wou lukken of wat veel energie kostte?

Frank: Ja wat je wel ziet in dit gebied is dat de eigendom situatie kijkt dat niet alle gronden in eigendom zijn van de ontwikkelaar de gebiedsontwikkelaar. Dat is wel een beetje raar. Ik ben gebiedsontwikkelaar maar ik ben niet de eigenaar van de gronden. Dat zou niet zo erg zijn als jij de enige partij was die aanspraak doet op die gronden maar er zijn hier dus verschillende deelgebieden en het deelgebied Siberië (wijst op de kaart) wat daar dus ligt, is eigendom van 1 partij (...) deze gronden zijn eigendom van Californië BV daar is DCGV wel een aandeelhouder van maar niet de enige. Deze gronden worden zijn van Trade-port Noord, Trade-port Noord en DCGV, die worden nu geïntegreerd maar zijn nog steeds twee verschillende partijen. Je ziet eigenlijk dit gebied, daar zien we wel, je denkt ik heb 1 project partner maar dan blijkt je er veel meer te hebben. En het is ook nog wel zo dat het... nou 1 hoofdprobleem is dat het op 1 lijn krijgen van je uiteindelijke afnemers dat is toch ook nog wel lastig.

Evelien: Ja.

Frank: Uiteindelijk ontwikkel je energieprojecten als je ook een partij hebt die ook, die betaald voor een dienst. Een dienst kan zijn infrastructuur of een warmtenet, nou daar moet warmte doorheen, iemand moet die water erdoorheen stuwen en die gaat jou betalen of je werkt zelf op maar dan heb je wel een betalende partij nodig.

Evelien: Ja.

Frank: Dat is ook nog niet zo makkelijk. Hoe kan ik die betalende partij aan je binden. Dat is best moeilijk.

Evelien: Ja, dat kost ook veel tijd dus.

Frank: Kost heel veel tijd ja, kost heel veel tijd. Bijvoorbeeld wij zijn in Fresh Park bezig, dat is 1 van die deelgebieden nou het is hier grijs (wijst op kaart) omdat dit grotendeels al bestaand gebied is. Ja uit de studie blijkt dat het interessant is om daar een kabelnet te gaan ontwikkelen en daarmee begint het project pas werkelijk, nu moet je zorgen dat je partijen achter je krijgt. Je moet zeg maar die partijen achter je krijgen die daadwerkelijk straks ook een belang hebben in het project.

Evelien: En wat bied dan de meeste weerstand voor hun?

Frank: Het is niet zozeer weerstand maar ik denk vooral onbekendheid, onzekerheid. Dat je aan iets gaat binden waar je niet helemaal van kan overzien wat de consequenties zijn.

Evelien: Ja.

Frank: Tenslotte en dat is misschien nog wel de derde belangrijke punt, zijn alle duurzame energieprojecten zijn allemaal financieel marginaal. In combinatie met het eerste punt wat ik noemde, je moet wel een betalende partij hebben kosten gaan toch wel vaak voor de baten uit. Als ik infrastructuur

wil ontwikkelen in de glastuinbouw en in wil dat transporteren naar Trade-Port Noord doe ik dat dan op de vraag die ik op dat moment heb of doe ik dat op de vraag die ik verwacht. Kleine of grote buis? Ja zeg je dan, doe maar een grote buis, maar wie betaald dat? Als je geld hebt voor een Volkswagen polo kan je geen Passat kopen en dan zegt iemand ja maar over 5 jaar ga jij heel goed verdienen dan krijg je dat makkelijk terug, ja oké prima maar wie betaald dan nu even die Passat? Dat is een beetje het verhaal waar we tegen aan lopen en daar moet je dus met overheden en andere partijen heel veel over praten en moeten jouw visie gaan overnemen en dat kost nogal wat tijd.

Evelien: Merk je dan ook dat er problemen zijn in onderling vertrouwen? Dat bedrijven niet in zee gaan omdat ze denken dat een ander bedrijf daar niet in blijft hangen?

Frank: Nee, het is wel zo dat onderlinge... op het moment dat je in zo'n project zit moeten partijen die gaan afnemen of die gaan leveren. Wel echt onderkennen dat ze in een samenwerking terecht komen en dat vinden sommigen nogal eng.

Evelien: En hoe bind je ze dan?

Frank: Ja praten, goede propositie. Eigenlijk begint het helemaal aan de voorkant, we zijn nu in dat ene deelgebied Siberië in gesprek met die tuinders, wat willen ze precies. Je moet niet gaan roepen, dit en dit is er en dat is heel interessant. Eigenlijk moet je helemaal beginnen vanaf het begin. Dat is wel een valkuil waar we vrij snel in stappen. Je ziet dat het kan dus je gaat er maar vanuit dat een ander dat ook zo ziet. We zijn dus nu gewoon opnieuw begonnen met eerst maar eens luisteren naar wat willen ze nou eigenlijk?

Evelien: Willen ze wel wat? Misschien weten ze wel helemaal niet wat ze willen?

Frank: Daar komen ze achter, we zullen die gesprekken op de goede manier voeren he daar zijn weer allerlei technieken voor.

Evelien: Ja.

Frank: Maar erachter komen, zij er ook achter komen, je gaat dan heel veel gesprekken voeren en dat ze er dan achter komen van verrek misschien is het dan toch waar wat die meneer zegt weet je wel? Dit is gewoon een voorbeeld maar er was een tuinder die zei: ik heb absoluut geen warmte van een ander nodig want ik produceer genoeg warmte met mij wkk want die staat ook al aan voor de elektriciteit en staat ook aan voor de CO2 he, met een wkk kan je warmte maken, elektriciteit en CO2. En toen zei iemand en in die en die maand dan heb je toch tekort. Ja maar ja dan doe ik mijn ketel aan. Ja maar dat was nou precies de maand dat zijn buurman warmte overhoudt. Ja die kan je ook van mij nemen: oh ja, toen zagen ze pas dat ze ook wat voor elkaar konden doen.

Evelien: Ja.

Frank: Ja, zitten dus als jaren naast elkaar en nog nooit is het gesprek zo gevoerd. Dat is ook wel een rol voor ons, wij moeten ze daarin heel goed in mee zien te nemen.

Evelien: Ja, die mensen kun je ook allemaal een beetje te pakken krijgen?

Frank: Ja dat lukt wel.

Evelien: En jullie benaderen het met een gebiedsgerichte aanpak dus kijken vanuit mensen wat willen ze, wat kunnen ze en hoe gaan we dat doen? Zou de gebiedsgerichte aanpak hierin nog een grotere rol kunnen spelen?

Frank: Beter nog?

Evelien: Ja.

Frank: Ja, ik denk het wel. Ik denk dat we veel beter nog moeten communiceren met de partijen die uiteindelijk de klanten worden. Dat kan echt nog wel beter.

Evelien: Op wat voor manier beter?

Frank: Nou ja wij moeten dat gewoon eerder doen en concreter. Waar we nu bijvoorbeeld aan het over nadenken zijn is ook iets wat binnen Alliander en Ekwadraat ook gedaan wordt. Is bijvoorbeeld met een goede professionele brainstorm bijeenkomst te doen met goede animaties. De marketing wordt heel belangrijk, je moet beter uitleggen. Wat je meeneemt in je gedachte en je propositie, kijken naar wanneer ze .. ze met elkaar in debat ook komen de partijen. Ik denk dat we te snel denken dat we denken te weten wat ze willen. Dat kan beter, je moet ook tegelijkertijd moet je ook visienetten leggen dus gebied overschrijdend kunnen denken, je kunt dus wel gaan babbelen met allemaal partijen maar je moet zelf ook wel weten, je moet wel visie hebben. Nou dit is een eindbeeld en past dit eindbeeld in waar jullie over praten want ik heb dit eindbeeld ook nodig om andere partijen te overtuigen dat ze met ons verder moeten gaan.

Evelien: Hoe doen jullie dat dan met mensen die hier iets nieuws willen bouwen? Laat je die communiceren met wat er al zit?

Frank: Dat is dus een punt waar we heel veel aandacht aan moeten besteden want het is ook nog een kans dat diegene die dus acquisitie doet die probeert die partij binnen te krijgen, dat hij in zijn bagage meeneemt wat hier de meerwaarde van het gebied kan zijn en wij moeten dus ook zorgen dat we delen laten zien van nou dit kan er. En wat dat betreft moeten zij ook geënthousiasmeerd worden dus we gaan hier 2 grote distributiecentra wat duurzame projecten doen daar wordt zo leuk op gereageerd en nu zeggen die kopers van maar ja acquireurs van ja dat is wel interessant want zodra ik over duurzaamheid begin loopt het gesprek heel makkelijk. Bijvoorbeeld ook in de voedselindustrie, bij voorbeeld de productie van groente of melk, dat soort type bedrijven hebben gewoon heel veel energie nodig en als je kan vertellen dat ze hier behoorlijk ontzorgt kunnen worden dan hebben ze daar wel oren naar. Dus het is voor gebieden die nog moeten worden ontwikkeld is het vooral, is die visie een soort toolbox van kijk dit kan er allemaal in jou (....)

Evelien: Zijn er dan ook bedrijven die afhaken omdat ze iets teveel wordt omdat het niet snel genoeg kan of het niet op elkaar aansluit?

Frank: Teveel wordt het niet snel want als je merkt dat het niet aanslaat dan, kijk je moet nooit wat opleggen. Ik vind het wel gevaarlijk om te zeggen van: hier komt geen gasinfrastructuur bijvoorbeeld want wij doen het op een andere manier. Nou ja als je propositie goed genoeg is dan willen ze wel naar je

luisteren maar je moet niets op gaan leggen dat maakt het gevaarlijk. En afhaken weten we niet, we weten soms niet waarom bedrijven afhaken. Dat hebben we eigenlijk nog niet gehad.

Evelien: Nou kijk dat scheelt weer. Kan ook zijn dat je bijvoorbeeld iets met geothermie wilt doen maar de bron ligt er nog niet en het bedrijf wil met twee jaar starten maar het kan er niet liggen in 2 jaar.

Frank: Ja ja dat kan maar dat hebben we nog niet meegemaakt. Het zou zo kunnen.

Evelien: Jullie hebben een doelstelling, weet deze niet precies. Maar als er nou bedrijven zijn die allemaal vrij weinig met die doelstellingen doen, hoe gaan jullie dan aan jullie doelstellingen werken?

Frank: Goede vraag, weet ik eigenlijk niet. Nou ja kijk waar je vanuit moet gaan is dat alle bedrijven stroom nodig hebben en warmte of kou nodig hebben dus ja je moet gewoon zorgen van... voor alsnog is onze benadering van zorg gewoon dat de propositie goed is. Ja het kan zijn dat we erachter gaan komen dat we het echt niet gaan redden maar ja kijk we weten dat het moeilijk is er een antwoord op te geven want als je kijkt naar Trade-Port Noord, dat is het middelste gebied dat is eigenlijk het enige gebied waar op dit moment fors wordt gekocht. Klavertje 1,2,3 en 4 daar wordt nu verkocht mondjesmaat. In andere gebieden is al bestaande industrie dus kan de vraag eigenlijk pas beantwoorden als uh over 5 jaar als het gebied vol gelopen is en (...). die gebieden lopen nu vol, wordt nu verkocht en we zitten bij alle bedrijven op 1 of andere manier wel aan tafel. Dus ja het kan zijn dat we er straks achter komen dat het faliekant mislukt is, maar goed. We zijn nu ook al nieuwe dingen aan het ontwikkelen dus tenminste binnen Alliander een brainstorm gehad dat we gaan kijken naar technologie van de toekomst. Invullen van Smart Grid en daarmee kan je ook kijken of je bedrijven kan winnen.,

Evelien: En merk je sowieso dat er problemen zijn met bijvoorbeeld vergunningen die bijvoorbeeld niet verstrekt worden of problemen veroorzaakt?

Frank: Nee niet echt, kijk er zijn altijd problemen met vergunningen en procedures. Maar ja dat is een kwestie van oplossen. Kijk het is wel zo omdat dit een aparte entiteit is, is er ook wel ambtelijk en bestuurlijk wel een stukje ontstaan dat ze wel snappen dat er hier vaart moet worden gemaakt. Maar goed dat er speelt van alles op. Laatst ook de ontwikkeling van de raitunnel hier, (..) en we zijn met windmolens bezig en dat zou wel eens kunnen gaan bijten. Maar er is ook een hoop te doen en dat ga je oplossen natuurlijk.

Evelien: ja en je merkt geen weerstand vanuit de omgeving?

Frank: Nog niet.

Evelien: Windmolens straks misschien wel.

Frank: Ja dat betekent dus wel, daar zijn we dus wel druk mee bezig met hoe ga je dat dan communiceren en hoe betrek je de omgeving erbij? Ja daar moet je op voorbereid zijn. Maar natuurlijk is hier ook gedoe maar niet zodanig dat wij denken dat dat projecten gaat tegen houden. Kijk je moet je realiseren dit hele circus hier is opgericht juist om dat soort problemen te voorkomen. Als we hier niet in slagen dan doen we wel echt iets verkeerd.

Evelien: Als je dan naar het hele proces kijkt waar denk je dan dat de grootste vertraging inzit? En heeft

dat iets met duurzaamheid te maken?

Frank: Nou vertraging, hoe bind je de partijen aan je project en waar haal je dat vandaan? Een sluitende business case is vaak niet mogelijk. Maar de perspectieven zijn vaak wel goed genoeg.

Evelien: Dat is dan ook het gedeelte van het proces waarvan je denkt dat zou ik sneller willen zien verlopen of heeft dat geen invloed?

Frank: De insteek die we hier gekozen hebben is binnen DCGV om partijen zeg maar om die verschillende ontwikkelsystemen te laten samen werken zoals greenpark Venlo, Trade-Port Noord en DCGV dat zal wel heel goed zijn. Je moet het afstemmen maar je moet nu ook intern heel veel afstemmen. Als je 1 of 2 mensen hebt die voor RO verantwoordelijk zijn of voor acquisitie verantwoordelijk zijn dat is natuurlijk makkelijker dan met 3 of 4 man. Dat zou wel gaan helpen, ja.

Evelien: Maar je denkt wel dat het gebiedsgericht benaderen heeft geholpen?

Frank: Ja gebiedsgericht benaderen is echt als je dit soort dingen wil wel echt een absolute voorwaarde. Zonder die integrale benadering komt er überhaupt niets van de grond. Dat is echt super belangrijk, je moet echt vanuit het gebied gaan denken want anders krijg je het niet van de grond. Er zit zoveel afstemming in (...). Kijk we zijn nu nog bezig met warmte of elektra of gas. Maar we denken ook wel binnen 5 jaar het niet meer over die verschillende deelprojecten hebt maar over (...). Energieverhaal wordt ook nog veel meer geïntegreerd. Dus nou ja je gaat op termijn een cirkel om het gebied heen trekken en zeggen we zorgen dat er binnen deze cirkel energie wordt opgewekt. Ook mobiliteit enzo kunnen maar dat zijn nu allemaal nog utopieën. In die woonwijken zie je al wel (...)

Evelien: En als je dan nu teug kijkt naar waar jullie nu staan had je dan dingen anders gedaan in het hele proces?

Frank: Ja nou ja ik vond de periode van oprichten heeft best wel lang geduurd voordat we werkelijk. We waren eigenlijk al bezig met ontwikkelen van projecten maar heel erg met een handrem erop omdat we nog bezig waren met Etriplus op te richten. Dat had echt sneller gemoeten omdat wij toch wel wat vertraging door opgelopen waardoor we best wel lang hebben moeten werken om het vertrouwen weer goed te krijgen. Als ik de gebieden Californië en Siberië weer zou opstarten dan zou ik direct met de mensen zelf gaan praten en minder aandacht besteden aan mensen en lagen die daarboven hangen.

Evelien: Want?

Frank: Kijk Fresh Park he, dat gebied hier, die heeft heel vele van die huisjes, wel in eigendom maar die verhuurd het aan klanten. Heel erg logisch dat je met Fresh Park gaat praten, met de organisatie Fresh Park, dat vonden we tot vrij kortgeleden vrij logisch maar nu denk ik we hadden gewoon tegen fresh park moeten zeggen: dit en dit zijn onze plannen we willen graag met jouw afnemers praten of we dit kunnen organiseren. Meteen doorschakelen naar die afnemers, de partijen die die dingen kunnen regelen.

Evelien: Dus een laag overslaan?

Frank: Ja, eigenlijk wel ja.

Evelien: Oké nou dit waren tot nu toe wel voor het grootste deel mijn vragen hierover maar misschien wilt u nog iets kwijt?

Frank Nou ja als we het over financieringen hebben dan is het wel grappig dat partijen hier ook in het begin zeker aan de start van dit gebied, wel ambities hebben maar toch moeite hebben om de consequenties en risico te dragen. Het ontwikkelen van energieprojecten kost gewoon tijd en geld en die zeggen dan het risico logt bij de markt maar ho je vraagt wel heel veel want het zijn ook jouw ambities he. En die markt moet het wel allemaal met dubbeltjes en kwartjes terugverdienen. Integrale gebiedsontwikkelingen, dan dwalen we af naar de overheden maar die zijn nu bereid, we hebben deze cirkel getrokken om daar ook mee te helpen dat kan door aanjaaggeld maar ook op het moment dat we zeggen nu hebben we de uitdaging liggen en de uitdaging is dat ik eigenlijk zie dat jullie echt (...). En dat ze dan niet afhaken, wie moet dat risico lopen. Welke andere partij dan de overheid kan dat risico dragen? Ik ken ze niet, overheden vinden het maar gauw makkelijk weet je wel en op het moment dat het stukt dan wordt de koers verlegt. Dat wordt toch niets, altijd al gedacht, dat soort teksten. Of zitten er wel de goede mensen aan het roer, nou er wordt in ieder geval niet naar hunzelf geweest. Overheid een veel grotere en belangrijker rol dan het nu uitoefent. Die zeggen je moet het aan de markt over laten maar dat is onzin want als je het aan de markt overlaat dan gebeurt er helemaal niets. Ja want die markt gaat alleen economisch kijken en er is geen gek die zegt ik vind het zo leuk gebied ik zie er wel brood in om een warmtenet aan te leggen ja of er afnemers zijn dat zie ik wel. Dat is natuurlijk raar want dat doen ze natuurlijk niet en hebben ze ook nooit gedaan. Dus ik heb weleens gekeken naar de businesscase van warmte netten die in het verleden aangelegd zijn. Businesscases waren niet groter dan 2 A4tjes, (...) De hele bekabeling van Nederland, vroeger had je geen kabeltelevisie, is gewoon gefinancierd door overheden, later is dat verkocht en heeft de overheid flink gecashd. De overheid was eigenlijk gewoon de ontwikkelaar. Zij hebben grotendeels de kosten gemaakt en later is dat wel met winst doorverkocht. Is gewoon hele lucratieve business gebleken. Maar op dat moment was er echt niet een partij geweest die had gezegd ik doe het zelf wel even. Dat is een beetje mijn pleidooi. Ik zou eigenlijk als ik dit soort projecten zou ontwikkelen dat er ook wordt nagedacht over financieel aanleg van zon netwerk. Ik bedoel niet alleen subsidies, het kunnen ook leningen zijn. Maar sluit niet je ogen voor de problemen (...). Men noemt het niet voor niets als een apart gebied. Anders wordt het niets anders dan elk ander gebied. Op een andere plek gebeurt het ook niet vanzelf dus waarom zou dat het hier opeens wel doen?

Evelien: Dat is zeker waar.

Frank: Had jij nog dingetjes?

Evelien: Nou op dit moment niet maar mijn vraag is wel mocht ik later nog dingen bedenken kan ik dan mailen of bellen?

Frank: Mail maar even dan kunnen we desnoods een bel-afspraak maken.

INTERVIEW NICO BUSKENS – ALLIANDER

Evelien: Het liefst heb ik dat diegene die tegenover mij zit begint te vertellen wat die allemaal rondom het project, in dit geval greenport Venlo, allemaal gedaan heeft.

Nico: Even kijken Marlijn Lodewijks, herken je die naam?

Evelien: Nee.

Nico: Zij heeft ook een onderzoek gedaan waarbij ze gekeken heeft naar elementen, elementen die nodig zijn om duurzame gebiedsontwikkeling te kunnen, toe te kunnen passen. Ze heeft dit voor (...) instituut gedaan, daar ben ik ook voor geïnterviewd en ook daarin ging het specifiek over de case greenport Venlo, dus als je dat rapport, eventueel kan ik je dat ook doorsturen maar mocht het niet zo zijn dan kan je altijd contact opnemen met Marlijn. Zij is ambtenaar in Breda. Maar jij stelde voor dat ik iets zou vertellen. Even specifiek wat wil je horen?

Evelien: Wat u binnen greenport Venlo allemaal gedaan heeft. Hoe u denkt dat het er nu voorstaat?

Nico: Nou de precieze data weet ik niet meer helemaal maar ik las dat in 2010 werd benaderd door Rob Rups. Die vanuit het DCGV. Dat is zeg maar de development company greenport Venlo. En dat is de organisatie, die is 8 jaar daarvoor opgezet in samenwerking tussen Arcadis en onder andere de gemeente Venlo, Venray en Maasbree. Toen is, en hij was bezig met een marktconsultatie om te kijken of er mensen geïnteresseerd waren om een bijdrage te leveren aan het maken van een masterplan en eventueel ook het opzetten van een soort ontwikkelbedrijf. In ieder geval tijdens die marktconsultatie heeft hij ook aan mij gevraagd van zijn jullie daar in geïnteresseerd? En toen heb ik aangegeven, en dat heb ik ook getoetst binnen Alliander of dat kon en of wij dat een interessant iets zouden vinden want het ligt buiten ons gebied. Als je kijkt vanuit Liander en ook Endinet en Heinsberg dan ligt greenport Venlo daar een beetje tussenin en het grenst aan geen van die drie gebieden helemaal. Maar dus dat is de conclusie van Alliander was, het is duurzame gebiedsontwikkeling en dat is niet wat gereguleerd is en wat perse gekoppeld is aan 1 van onze netwerkbedrijven. Dus voor ons, wat ons betreft moet het kunnen. Als we daarbij, dan moeten we er wel zeker van zijn dat we daar dan blijven. Als wij ergens willen gaan investeren dan blijven we daar en dan willen we daar ook een duidelijke bijdrage leveren aan de energie van het gebied. Het aardige bij ons was toen we naar de opportunity keken was dat ook heel sterk van de bedrijven zelf kwam. Heel vaak zie je dat dit soort initiatieven puur vanuit de overheden komen terwijl bij greenport Venlo of uh dat DCGV-perikel was al helemaal bemand met mensen uit die business en die ook contact hadden met de lokale bedrijven daar. Dat was voor ons wel een heel belangrijk punt. Dus als blijikbaar het gebied zelf en met name de ondernemers aangeven van ja wij willen iets dan, is dat een roep waar we best wel gehoor aan willen geven. Toen zijn er, verderop is toen de Tender begonnen, dat is een aanbestedingsprocedure gestart door DCGV. En toen ben ik gaan, toen heb ik de (...) opgepakt en heb ik het consortium gevormd. En daarbij was nummer 2, dus de eerste die ik daarna heb bezocht dat was Ekwadraat. En je moet je voorstellen dat ik vanuit Liandon ook meerder, Liandon is het ingenieursbureau

van Alliander. Dus ik was overgegaan van Alliander naar Liandon. Alliander had ik als feite als investeerder, potentiële investeerder. Ekwadraat omdat zij contact hadden met de, de landbouw, de agrarische sector en ook de energie in combinatie, dat ze daar ook concept en beelden bij hadden. En toen zijn wij opzoek gegaan naar een leverancier, een eventuele leverancier en zij heeft toen gezocht bij RWE en toen ben ik naar Greenchoice gegaan en dat laatste is goed verlopen en toen heeft greenport zich aangesloten aan ons consortium en tenslotte kwamen we tot de conclusie, er moet nog een partij bij die lokaal ook heel erg goed weet wat er allemaal speelt. Kijk met een Ekwadraat uit Friesland, met een Greenchoice uit Rotterdam, met een Alliander uit Arnhem en niet uit Limburg. Liandon kwam overal wel een beetje maar niet heel specifiek. Er was te weinig, in het consortium te weinig lokale kennis en weten hoe de haas lopen en weten hoe, en daarvoor hebben we toen wat bedrijven op een rij gezet en toen hebben we besloten daar Arcadis voor te benaderen. Die kenden wij al goed, ik had er zelf ook al 10 jaar gewerkt. Dus het was niet zo lastig voor mij om hen erbij te betrekken, later op in het proces bleek het, toen het consortium compleet was. Toen hebben we ook de Tender getrokken, in dat geval was ik ook de Tender manager en later toen we gewonnen hadden van de consortia, we hebben ook een presentatie gegeven, toen heb ik (...)degene die de boel bij elkaar houdt en gezorgd te hebben dat we uiteindelijk die 2 producten hebben opgeleverd. Masterplan, energiemasterplan voor het hele gebied en het tweede was een energiebedrijfje. Daarvoor zijn er ook ontwikkelingen in de wacht geweest, de deelnemende mensen van de verschillende partijen was daar bijvoorbeeld eerst Hajo Rijnsma bij betrokken en later met Koos Bandiet, de rekenaar. Het team werd toen uitgebalanceerd, we merkten dat we elkaar goed aanvulden. Eigenlijk alle functies wel goed hadden. Belangrijk daarin was ook Raymond, Raymond Roeffel die een duidelijke visie had en dat ook goed kon brengen. En ook een duidelijke visie over hoe, hoe ook dat hij ook ervaring had, hoe ontwikkeld (...) kunnen opereren waren er ook wat beelden bij. Je kan je voorstellen dat er toch een soort compromis ontstaat en een soort met z'n allen kijken naar een casus waarin bepaalde risico's zitten en die elke partij weer andere beoordeeld en zijn eigen mitigerende maatregelen op verzint. Belangrijk om te kijken is om puur de kennis partijen, denk aan Liandon en Arcadis en aan Ekwadraat als je die hun gang laat gaan zullen zij de neiging hebben vooral uren te maken en die dan in de te brengen waardoor dan uiteindelijk de ontwikkeling zo duur wordt dat je een project, zodra dat er eenmaal is, niet meer kunt verkopen. Terwijl je in datzelfde consortium ook de partijen had die die projecten moeten gaan kopen en dat niet willen doen tegen de hoofdprijs maar tegen een redelijke prijs. Dus je moet aan de ene kant zorgen dat je ontwikkelkosten binnen de klauwen blijven en aan de andere kant dat het ook aantrekkelijk genoeg blijft en ook marktconform blijft.

Evelien: Ja.

Nico: Om die tegenstelling, de een wil dat de kosten laag blijven en de andere wil dat de kosten omhooggaan omdat met elkaar in overeenstemming te brengen hebben we een bepaald mechanisme ook voor verzonden met z'n allen dat daar recht aan deed. Dat is even wat belangrijk ook was is dat alle kikkers in de kruiwagen houden. En dat was zeker in het geval van Arcadis best wel lastig want dat was een partij die uiteindelijk, nou dat is uiteindelijk ook aan een kennispartij gevraagd van jullie gaan mede investeren, weliswaar voor een kleiner percentage maar dan zitten we ook meer de 'incentive' in bij iedereen om ook op die kosten te letten omdat je uiteindelijk ook een deel van je revenu krijg je eigenlijk een totaal vehikel die wie wordt weer betaald uit de verkoop van de projecten, aan de investeerders. En door überhaupt die band duidelijk te maken. Nou voor Arcadis was dat, die hebben dat in het verleden

veel gedaan en die hebben op een gegeven moment daar afscheid van genomen. Eigenlijk hebben ze met dit project en ik heb daarvoor ook gesprekken gehad met de hogere directie van Arcadis. Toch mee gekregen om dit te overwegen en uiteindelijk dit te doen en de kosten vielen ook wel weer mee dit en dat, nou een heel goed plaatje. Dat zie je wel en het kost best, het is best een traject en uiteindelijk zitten er ook onderhandelingsaspecten en die onderhandelingsaspecten maken het ook dat je af en toe wat meer tegenover elkaar staat. Dus je moet er ook voor zorgen dat mensen denken as speaking terms met elkaar blijven. Dat is allemaal het interne proces en daarnaast heb je dan de context waarbinnen het plaats vond. Als je kijkt dan weer naar DVGW dan werd de tender niet alleen gedaan maar ook de begeleiding met ons nadat we gewonnen hadden en de opbouw bezig waren van Etriplus. Dat was eerst Energy4chain. Ik vond het zelf een hele aardige naam maar uiteindelijk heeft DCGV waren ze sterk voorstander om op een andere manier te branden. Nou fair enough dat zijn de laatste onderdelen geweest. Maar ten tijde van het proces zelf waarin wij dus bezig waren om die twee producten eigenlijk op te stellen en uit te werken. We werden hierin ook begeleid door DCGV, vooral ook in de persoon van Rob Druks (?) die daar een bijna een soort dubbelrol had. En ook iets verderop was dat Renee Postula (?) Die was als directeur bij betrokken en natuurlijk ook Stefan Heijmans die vanuit de financiële kant betrokken was bij het verhaal. Vooral ook omdat je kon stellen dat naast de investeerders Greenchoice en Alliander dat je iets niet succesvol kon maken zonder een duidelijke inbreng van de lokale partijen en dat betekende dat DCGV ook (...) in dat proces werd dat percentage steeds hoger en dat ook steeds duidelijker werd dat nadrukkelijk DCGV een rol zou moeten spelen en een investering zou moeten doen. Dat was iets was ze helemaal op voorhand bij de Tender niet zo voor ogen hadden. Ze hadden dat graag helemaal als een markt initiatief gezien en dan kopt daar opeens een bedrijf op die alles verder gaat regelen. Maar als je kijkt naar het stakeholdermanagement wat je een beetje nodig hebt dat continue plaats moet vinden en wat heel erg sterk bij DCGV lag was het ook duidelijk dat dat een randvoorwaarde is om succesvol te zijn ook bij de ondernemers. Zodanig dat je een inbreng van DCGV noodzakelijk was. Dat heeft er toen toe geleid dat bepaalde verhoudingen een redelijk percentage DCGV zat, dat Alliander en Greenchoiche een stuk minder en dan de kennispartijen allemaal een heel klein percentage, in eerste instantie een heel klein percentage en later iets groter percentage hebben voor rekening hebben genomen. Dus dat is een beetje de insteek en het gene wat ik gedaan heb. Toen dat eenmaal stond toen werd mijn betrokkenheid veel minder. Toen ben ik weer andere dingen gaan doen.

Evelien: Oké en als je dan kijkt naar het hele proces, jullie wilden graag iets met duurzame energie doen?

Nico: Wie zijn jullie?

Evelien: Nou ik heb het dan de hele organisatie maar.

Nico: Bedoel je greenport Venlo, Alliander, Greenchoice?

Evelien: In dit geval Alliander, wat heeft dat duurzame aspect, heeft dat duurzame aspect het project ook vertraagd of heeft dit geen invloed gehad op het hele verhaal?

Nico: Ik begrijp niet zo goed ..

Evelien: Ik probeer dus te kijken hoe met duurzame energie gemakkelijker van initiatief naar realisatiefase kunnen komen.

Nico: En je denkt dan dat het feit dat dat duurzaam is dat dat lastig is dan wanneer het niet duurzaam zou zijn?

Evelien: Ja omdat duurzamer vaak met andere aspecten komt kijken omdat het op sommige vlakken nog nieuwe terrein is.

Nico: En dan veronderstel je juist dat de conceptuele kant wat lastiger heeft?

Evelien: Het kan wel meer tijd kosten dan wanneer je een standaard huizenblok gaat bouwen.

Nico: Nou dat hangt er helemaal vanaf want in de afgelopen zoveel jaar is er ook een huizen crisis geweest en zijn en daarmee heeft het heel erg te maken. Uiteindelijk gaat het erom of je zeg maar makkelijk kan komen tot businesscases en als de businesscase makkelijk positief te maken is dan kun je dat met een aantal partijen of kleine partijen doen. Dan zijn de risico's beperkt en met weinig mensen of weinig partijen kan je dan de investering doen en uiteindelijk ook zorgen dat daar het rendement uitgaat. Zodra bij duurzame, als je dat aspect bedoeld dan is het vaak zo bij duurzame energie is het vaak zo dat de businesscases zelf bij veel dunner zijn. En deels zijn technieken nog niet helemaal uit ontwikkeld deels is het ook dat je meerdere partijen met elkaar nodig hebt waardoor het wat langer duurt om überhaupt te kunnen komen tot een investering die rendeert. Ik denk dat dat de twee belangrijkste aspecten zijn.

Evelien: Oké en denk je dan dat met een gebiedsgerichte aanpak dit makkelijker voor elkaar te krijgen is?

Nico: Doe mij even terug komen op de vraag of dat nou vanuit Alliander nou een punt is van duurzaam of niet, Alliander heeft als visie en als missie ook om een belangrijke rol te spelen in de energietransitie. En dat betekent dat, we hebben een elektriciteitsnet, ongeveer 1/3 van de midden-spanningsnet en het laagspanningsnet in Nederland is van Alliander en dat geldt ook zo voor het gasnet. Nou met name bij gas is het zo er wordt fossiel gebruikt en bij (.) zie je dat er steeds meer zonnepanelen komen en windmolens. Wij faciliteren dat op twee manieren, dat duurzame productie ook makkelijker kan aanhaken en de tweede is dat het ook zo is dat onze netwerken ook twee weg worden. Ook als producten, als decentrale producent ook op vertakte stukken ook terug kunt leveren aan ons net. Om daar ook de relevantie van ons net in stand te houden. (..) dat stuk is van belang en het tweede is dat wij een rol zien in die energietransitie met betrekking tot het gasnet, gas wordt nu vrijwel alleen maar fossiel, de hoeveelheid groengas en biogas is eigenlijk heel erg klein. Als je dan kijkt, daar waar het kan voeden wij groengas in, groengas is eigenlijk biogas dat is teruggebracht naar kwaliteit die aanslaat bij het gas wat wij al hebben, het Slochterengas zeg maar. Betekend vaak dat het ontzwaard moet worden en ontdaan van bepaalde dingen. Dus dat betekend dat als je een groengas infrastructuur aanlegt dat die eventueel anders kan zijn maar dan kan hij niet meer gemixt worden met de gasinfrastructuur die we al hebben en aan de andere kant hebben we ervoor gekozen voor een gewone standaard gasinfrastructuur dat we die daar waar het kan ook willen vervangen door warmte. En dan kan je die warmte op andere manieren genereren dan met fossiel gas. Hout of whatever allemaal noem het allemaal maar op. Dus wij zien dus ook een rol, als

Alliander zien wij dus een rol voor ons zelf weggelegd dat zeg maar daar waar je gasnetwerken, als die minder benut gaat worden en de opbouw juist weer als compensatie deelt daarvan, van de opbouw van `warmte infrastructuur. Dat is eigenlijk een beetje de basis en wij geloven erin dat als wij die rol spelen op basis van die infrastructuur maar ook in samenwerking met allerlei andere partijen, wij zijn uiteindelijk ook een partij die aan iedereen gelinkt is en daarmee met iedereen in contact staat. Dat wij ook dat sociale aspect goed merken door ook in samenwerking met andere partijen dat te doen. Dus die twee hoofddoelen doe we hebben, energietransitie en überhaupt ook het zorgen ervoor dat mensen altijd gebruik kunnen maken van energie. Maar dat ook samen met andere partijen om kunnen zetten naar een duurzame infrastructuur. Nou dat is waar Alliander ook voor staat en Liandon, dat is zeg maar het ingenieursbureau wat daar ook mede invulling aangeeft. Vanuit Liandon weken wij voor Alliander maar ook al teveel voor andere partijen. Ik denk dat wij Tennet en andere partijen die buiten Alliander rouleren. Ik hoop dat hiermee de vraag van greenport, binnen de investering greenport Venlo en het feit dat dat duurzaam is, is juist een 'incentive', dat is juist niet iets waarvan wij zeggen dat vinden we moeilijk nee dat gaan we aan. En we beseffen ook dat het lastig is in bepaald opzicht en aan de andere kant geloof ik heel erg in die toekomst.

Evelien: Ja en als je dan kijkt naar wat jullie willen daar voor elkaar willen krijgen, wat voor dingen komen jullie dan wel tegen die de meeste problemen veroorzaakt? Dat het daardoor moeilijk is om te realiseren, bijvoorbeeld: financiën, regels die niet aansluiten of constant veranderen of misschien zijn organisatorisch bepaalde dingen niet haalbaar.

Nico: De basis ervan is het feit dat de businesscase voor de productie en in combinatie met infrastructuur, infrastructuur is heel erg duur dus als je dat in een businesscase inbrengt dan is het vaak lastig om dat met een positief, om daar een positieve businesscase van te maken. Dus dat is een gegeven en dat heeft ook te maken met de efficiëntie van de technieken en ook te maken met het feit dat daar waar al voor elektriciteit en gas grotendelen van het netwerk al gesocialiseerd zijn dat betekend dat ze heel erg bijna vertakt zijn maar ook al betaald worden door alle partijen die al aanwezig zijn. Is het ook dat bij nieuwe infrastructuur merendeel een deel van de kosten gewoon al terug moet halen bij de 1e klanten. Dus je kan je niet al baseren op t feit dat er al een groot netwerk is en wat dan alleen maar een extra aantakking hoeft te zijn. Naarmate die duurzame infrastructures groter zijn is het ook steeds goedkoper om daar nieuwe partijen aan te brengen. Maar voor alsnog zitten we in de situatie waarbij de infrastructuur een belangrijk deel uitmaakt van de kosten van dit soort zaken. Dat is 1 en dat dat dus lastig is, heb je ook meerdere partijen nodig. Moet je ook veel nauwkeuriger kijken van waar zitten nou exact de risico's en welke partijen kan nou welk risico het beste beheren. Denk daarbij ook bijvoorbeeld aan gemeentes die dan in de procedure kant een belangrijke rol kunnen spelen. Doordat namelijk procedures lang lopen dan loopt de ontwikkeltijd al snel op en dat betekent vaak dat de kosten ook in de ontwikkeling oplopen. Omdat je toch telkens weer wat dingetjes moet doen om de zaak aan de praat te houden. Dus dat is 1 en ten tweede is ook dat als je met meerdere partijen werkt is het altijd wat complexer en zeker als je uiteindelijk uit een onderhandeling moet komen. Vaak zijn het ook partijen die allemaal op zichzelf staan en niet een onderdeel van een agglomeraat. Ook dat laatste kan ook zijn eigen problemen hebben als iedereen voor zichzelf dingen gaat bedenken binnen dat agglomeraat. (...) Dat is een belangrijk aspect. Het feit dat er regels zijn en regels niet zijn daarmee heb je wel te dealen maar wij doen ook best wel een

paar projecten en pilots die nu nog niet kunnen volgens de wetgeving en dat doen we ook expres om ruimte te creëren om uiteindelijk met z'n alleen een stap te kunnen zetten in de energietransitie.

Evelien: En denkt u dat de overheid daarbij ook een belangrijke rol speelt?

Nic: Jazeker want uiteindelijk ga je in gesprek de overheden moeten ook ruimte bieden om zon pilot te kunnen doen, en uiteindelijk moeten ze ook als een pilot succesvol is daar ook wetgeving op aan gaan passen. Een goed voorbeeld daarvan is als je kijkt naar warmte dan, er was een warmtewet die is nog helemaal niet oud en toch hebben wij samen met andere partijen nadrukkelijk aangegeven bij EZ dat er moet meer gebeuren op dit gebied. En dan zie je dat het samen valt met de problematiek die EZ ook heeft met gas in Groningen waardoor ze aan de ene kant het beeld krijgen van he we hebben een probleem met fossielgas te trekken uit een bodem die dat niet goed kan hebben waardoor je allerlei problemen ontstaan en aan de andere kant hebben we als je de toets uit zou werken met warmte dan heb je de in potentie de mogelijkheid om de helft van die gasopwekkingen te voorkomen en dat is ook zeker met de optimalisering van het (...) En dat staat los van additionele mogelijkheden als met afvalverbranding en dat soort zaken. Dus aan de ene kant een probleem en aan de andere kant een oplossing. EZ heeft dat ook gezien en zijn toen begonnen met een warmtevisie en die warmtevisie kreeg wel duidelijk meer ruimte en EZ is nu ook al bezig met het maken van de nieuwe warmtewet dus die wet gaat helemaal over de kop. We zijn overigens behoorlijk tevreden over de richting van de warmtevisie maar we willen graag in wetten omgezet zien en daarbij komen ook allemaal dit soort vraagstukken naar voren van mag je het socialiseren. Mag je bijvoorbeeld als wij infrastructuur van gas niet hoeven te gaan vervangen, op dit moment is het een verplichting als iemand zegt van ja maar ik wil wel een gasaansluiting dan zijn wij wettelijk verplicht dat te doen. Als dat soort verlichtingen eraf gaan en dat er veel meer in discussie met een gebied kunnen gaan wat is nu de betere oplossing, warmte voor dit gebied of gas dat we dan eigenlijk veel makkelijker in staat zijn om een aaneengesloten gebied in 1 keer van infrastructuur te voorzien. en dat laatste is weer heel erg belangrijk want als je een verspreid afnamepatroon hebt in een gebied dan is de infrastructuur onevenredig duur en dan kan het vaak niet uit. Dus in dit soort aspecten kan je dan kijken. So far so good we hopen dat eind volgend jaar inderdaad er een nieuwe warmtewet zou zijn en dat die ook ruimte bied voor en ook een basis bied voor een beter businesscase. Misschien is daar een ander goed voorbeeld bij en dat is ook wat bij de overheid ligt. Je hebt nu een label systeem voor huizen zeker bij verkoop, op t moment dat je zeg maar niet kan voldoen aan het extra isoleren van je huis maar bijvoorbeeld dat kan compenseren door een aansluiting en daarmee duurzame warmte gebruikt in plaats van niet duurzame warmte dat zou dat eventueel ook kunnen worden omgezet in een label sprong zoals ze dat noemen en het financiële verschil wat er in die labelsprong zit zou weet kunnen worden gebruikt door die ene huiseigenaar maar als je er vele bij elkaar hebt voor veel meer huiseigenaren om juist over te stappen naar een duurzame infrastructuur zoals bijvoorbeeld warmte.

Evelien: Speelt daarbij ook een rol dat op dit moment de gasprijzen veel te laag zijn om überhaupt met duurzame energie te kunnen concurreren?

Nico: Dat vreet zeker aan een businesscase want warmte wordt ook in huidige wetgeving constant afgezet tegen gas bij ons is gas de norm. En ik denk dat die gasverslaving in feite ook 1 van de problemen is die wij hebben om die businesscase goed kunnen krijgen. Jazeker zal dat op termijn wel een keer veranderen.

We hebben namelijk nog een hele lange horizon.

Evelien: En als je dan kijkt naar de energietransitie van Nederland, denk je dat we al goed op weg zijn of moet er nog heel wat gebeuren?

Nico: Er moet ontzettend veel nog gebeuren. Ze zijn maar net begonnen. Als je kijkt naar we zitten nu op 4,5 procent aan duurzame opwekking, dat is gewoon een schrijntje. Dat heeft veel te maken met de gasverslaving van Nederland. En het feit dat, dat schaliegas heel goedkoop is en de kolen uit de markt bijna gratis hier aankomen en (..) dat is natuurlijk ook helemaal niet goed.

Evelien: Met de rechtszaak met de overheid denkt u dat dit nog invloed heeft?

Nico: Ik vond het een verrassende en ik vond het een hele mooie uitslag, mooie uitspraak ook. Of het direct veel consequenties heeft weet ik niet maar denk dat het wel een moreel appel versterkt van bottom-up een beetje hetzelfde als je dan ook luistert naar de uitspraak van de paus die hebben mogelijk ook een soort moreel appel. Ik denk dat het belangrijk is dat er duidelijk wordt gemaakt aan de overheid dat dit van belang is en dat er geïnvesteerd moet worden en dat er gewoon ruimte gecreëerd moet worden. Zowel in regelgeving als in de wijze waarop we met elkaar een positief beeld gaan schetsen.

Evelien: En is het dan ook, dat lees je ook in de literatuur enzo, dat er geen probleem eigenaar is? Van het hele duurzaamheidsaspect? Niemand is echt verantwoordelijk voordat Nederland duurzamer zou moeten worden. De overheid heft wel doelstellingen maar er is niemand die daar op vastgepind wordt, ja nu met die rechtszaak.

Nico: Nou nee daarvoor hebben ze zichzelf vastgepind maar zaten ze altijd een beetje moeilijk te doen met het percentage en dat is nu door de rechter gesteld op 25, maar daarvoor hadden ze ook wel degelijk, het is niet voor niets dat ze SDE hebben en dat ze hele potten hebben en dat er miljarden euro's ingaan. Dat gebeurt ook allemaal wel het is alleen de vraag is dat snel genoeg? En uiteindelijk al zou Nederland allemaal perfect op orde krijgen terwijl we in de realiteit in Europa eerder achter lopen dan wat we voor lopen. Maar goed stel dat Nederland dat voor elkaar zou krijgen of zelfs als Europa het voor elkaar zou krijgen dan moet je nog kijken hoe de grote spelers het doen. Als je dan kijkt naar bijvoorbeeld hetgeen wat Amerika en ook China aan Co2 veroorzaken dan is het wel belangrijk dat we ergens een goed voorbeeld geven maar zal daar niet het ultieme antwoord liggen. Maar wat was je laatste vraag ook al weer?

Evelien: Over de probleemeigenaar.

Nico: Als ik kijk naar zijn er nu partijen die hier nu zich probleemeigenaar voelen, wij voelen ons wel degelijk verantwoordelijk om die energietransitie een slinger te geven. Dat doen we vanuit Alliander met allerlei soorten bedrijven. In het kader daarvan ook een bedrijfje opgericht dat heet duurzame gebiedsontwikkeling. Dat is juist bedoeld om investeringen te doen in bijvoorbeeld duurzame warmte infrastructuur maar ook co2 en biogas en additionele energie infrastructuur. Urgenda is daar een mooi voorbeeld van. En ik denk dat als je kijkt naar hoeveel mensen wel niet investeren in zonnepanelen dan is

dit echt enorm. Dus ik heb het gevoel dat heel veel mensen het gevoel hebben dat ze iets moeten doen en ook wel organisaties. Een deel van de bedrijven die gebruiken duurzaamheid als een soort van marketingtool maar dat geldt zeker niet voor alle bedrijven. Er zijn wel degelijk bedrijven die daar echt iets aan proberen te doen. En zeker bedrijven, denk bijvoorbeeld aan kennisbedrijven als Ekwadraat die zien daar juist hun brood in om daar dan een toegevoegde waarde aan te geven. Dus ik denk dat er langzamerhand ook wel een industrie ontstaat die een soort versterking kan krijgen in (..) in de basis is er bij de mensen een gevoel van er moet wel wat gebeuren de basis is wel groot genoeg voor alle investeringen en als de overheid stappen zet om deze markt ook verder te volwassener te krijgen en de basis om die markt ook (...) betere business cases mogelijk zijn dat je ook zult zien dat er steeds meer bedrijven erop in springen en dat je ook vele meer opwekking maakt. Ik ben daar niet negatief over.

Evelien: En als u dan terug kijkt naar greenport Venlo, bent u dan tevreden hoe dat nu gaat?

Nico: Ik vind het veel te langzaam en ten dele heeft dat te maken met het feit greenport Venlo is een gebied waarin vooral de hele agrarische logistieke kolom vertegenwoordigd is. Want primaire landbouw tot met secundaire/tertiaire zeg maar de handel. En daarnaast liggen er ook nog wat additionele dingen als accountants enzo. Niet dat er niet niet-agrarische logistieke bedrijven zitten want nu komt er ook bijvoorbeeld Michael Kors. Het heeft veel te maken met het feit dat het een uniek logistiek knooppunt is in Nederland. Zowel vanuit Antwerpen maar ook uit Rotterdam is het een heel logische poort richting belangrijke delen van Duitsland. Dus de ligging is eigenlijk heel erg goed. Aan de andere kant zie je dat, we hebben een tuinbouw, als je kijkt naar de elektriciteitsprijs, die ligt heel erg laag. Dat bij de tuinders hun wkk's vaak negatief draaien. Hoge gasprijs en een lage elektriciteitsprijs is voor hun een ultieme kriem. Je ziet ook dat de afzet op zich laat wachten. Het is wel verklaarbaar maar aan de andere kant is het ook ...

(gesprek wordt onderbroken)

Nico: Ah waar waren we?

Evelien: Of je tevreden was over greenport Venlo project en toen zei je dat het wat te langzaam ging.

Nico: Ik denk dat de afstand, er is ook een of ander gerommel geweest op bestuurlijk niveau, daar stond ik wat verder van af en heb ik niet zoveel van meegekregen. Ik denk dat de constructie opzich wel werkt of kan werken. Ik denk dat de directeuren die er nu op zitten uiteindelijk te ver van de bedrijven zelf en de lokale cultuur afzitten. Het moet uiteindelijk toch ergens een Limburger zijn die daar z'n roots heeft en in ieder geval makkelijk kan schakelen met de mensen en die ook fysiek dichterbij aanwezig zijn. Want de ene directeur woont ergens in het midden van het land en bij Frank is dat nog ene slag erger want die woont in Noord-Holland. Dus zijn geen dingen die daar positief in werken. Ik denk dat daar wel een aantal oorzaken liggen. Maar de basale oorzaak is natuurlijk toch dat het economisch gezien het toch wel heel erg lastig was voor deze bedrijven. En als het in de primaire landbouw slecht gaat dan gaat het colon zelf ook niet denderen.

Evelien: Als je er dan op terug kijkt, had je dan iets anders gedaan of niet?

Nico: Ik denk dat we over het algemeen wel de juiste keuzes hebben gemaakt. Je hebt toch te maken uiteindelijk met een constellatie van mensen, dat moet ook allemaal passen en daar zijn we ook nadrukkelijk mee bezig geweest om die kikkers in de kruiwagen te houden. Als mensen eruit vliegen heb je al heel snel een gevoel in een project waarin de energie weg gaat. En dat soort emotionele en groepsdynamische effecten spelen ook een rol daarbij bij dit soort zaken. De partijen zelf waren goed, het staat ook en het is een van de weinige gebieden waarin dit zo op deze manier is opgezet. Terneuzen is een ander voorbeeld maar dat is weer heel nadrukkelijk vanuit de haven gedaan. Maar de combinatie met DVG is ook heel belangrijk je ziet ook dat DCGV zelf toch een zwakkere steen in het verhaal is dan dat het in eerste instantie uit de verhalen van Rob en Renée eigenlijk leek. Maar ja goed ik, tot nu toe hebben we er geen spijt van en ik zie ook geen beweging waarin Alliander zich zou terugtrekken als aandeelhouder, er is geen partij die de aandelen heeft aangeboden aan de rest. Blijkbaar ziet iedereen er nog wel mogelijkheden in dat het op de termijn meer gaat opleveren.

Evelien: Ik bedoel meer ook in de zin van, had je het achteraf anders gedaan zodat het sneller was gegaan of dat het nu wel verder van de grond was gekomen dan dat het op dit moment is.

Nico: Er zijn veel momenten waarop je denkt van God had dat niet sneller gekund. Maar de realiteit is toch dat sommige dingen gewoon tijd kosten. Mensen bij elkaar brengen, aan elkaar laten wennen. Elkaar laten vertrouwen, risico's delen en zo eerlijk en transparant alles op tafel leggen. Uiteindelijk toch stukjes onderhandeling en dat kost gewoon tijd. Dat is gewoon de realiteit. Misschien dat we wel ergens een keer een half jaar eerder hadden kunnen zijn, met name op een gegeven moment begon het wel een beetje (..) Er was een moment van dan is het klaar en ik wil in ieder geval ook dat de laatste handtekeningen (....). Ik denk niet dat het heel veel sneller kan in ieder geval niet in de constellatie die wij hebben aangepakt. Belangrijk was daar dat we het idee hadden dat deze groep mogelijk in zijn samenwerkingsvorm omdat je dat dan al een keer gedaan hebt in die vorm dat je daarin zo succesvol bent dat je elkaar daarin kent. Dat je deze zelfde aanpak als consortium dat je dan naar andere gebieden kan gaan om dat te kunnen doen. Wat belangrijk daarvoor is, is dat je succesvolle projecten neer kan zetten en daarin kan laten zien van nou dit hebben wij gedaan en dat voor andere gebieden altijd een soort gebiedsregisseur is alla DCGV. Ja als die er niet is dan mag je het in je eentje opknappen en met name wat ik al aangaf over procedures en dat soort zaken en de communicatie met de omgeving, bezwaarprocedures noem maar op, dat zijn allemaal zaken die dan zoiets soort ontwikkeling enorm veel vertragen. Maar laten we wel wezen, Etriplus is ook alleen maar een vehikel om te zorgen dat er projecten worden opgezet. Dus er zitten twee elementen in, ben je tevreden over hoe het nu Etriplus tot stand hebben brengen, ja dan iets efficiënter kunnen zijn. Wat mij betreft had er iets eerdere de "Limburgse" directeur kunnen hebben maar verder gaat het om zo iemand moet (..) het is heel belangrijk dat hij ook weet wat er allemaal voor mogelijkheden zijn om energie toe te passen en energie infrastructuur en als je daar over de hele duurzame energie mogelijkheden als je daar te weinig van weet dan ben je eigenlijk ook geen goede gesprekspartner (..)

Evelien: Dat waren voor mij een groot deel van de vragen ik weet niet of je nog iets kwijt wil?

Hij: Zijn er nog dingen die ik heb? Nou wat ga je hier verder mee doen?

(gesprek gaat in informele sfeer verder over het onderzoek)

INTERVIEW NIELS VAN GEENHUIZEN - ARCADIS

Evelien: Het meest handige is om te beginnen te vertellen wat jij allemaal gedaan hebt binnen Greenport Venlo en hoe dit voor jou allemaal ging.

Niels: Oké.

Evelien: Dan heb ik daar vanzelf wel wat vragen over.

Niels: Oké, het lastige in deze is dat de andere partijen gestart zijn in 2012 ofzo, wanneer was de oprichting? En ik ben al in 2003 begonnen. Ik weet niet wat het handigst is maar zal in het kort iets over de geschiedenis vertellen, misschien is dat wel goed. In 2003 was ik de eerste betrokkene bij Greenport Venlo, toen was er nog geen Greenport Venlo, toen was er een gebiedsontwikkeling. Verschillende projecten gedaan in het verleden en uiteindelijk kwam in 2007 kwam cradle-to-cradle aan het licht in klavertje 4 zeg maar. Heb ik mogen helpen om cradle-to-cradle te vertalen naar een ruimtelijk masterplan. Dus wat is nou die gebiedsontwikkeling en daar zaten 5 of 6 duurzaamheidsthema's in waarvan eentje dan duurzame energie. Dat masterplan is uiteindelijk vertaalt in de ruimtelijke structuurvisie, daar heb ik ook nog aan mee mogen helpen. En uiteindelijk is er ook nagedacht over, welke 5 thema's zijn er dan duurzaam en hoe gaan we die 5 thema's nou verder brengen. Water was er 1 maar energie ook. Toen hebben we wat adviesbureaus, ik zat dus aan de andere kant van de tafel zeg maar dus niet als Arcadis maar bij Greenport Venlo als DCGV als gebiedsontwikkelaar, hoe gaan we nou energie handen en voeten geven. Verschillende adviesbureaus aan tafel gehad, de een zei je moet naar smart grid, de ander zei je moet naar warmtenet de ander zei je moet helemaal gasloos en over op elektriciteit. Iedereen zei wat anders, dat was ongeveer de strekking en daar hebben we met een teampje waarmee we zaten ook gezegd ja wat de toekomst ook brengt het zal in ieder geval een samenraapsels zijn van de thema's die voorbij hebben zien komen en laten we nou slim zijn en niet nog een adviesbureautje uitnodigen om een visie te geven maar gewoon een marktpartij uitnodigen om het ook gewoon te gaan doen. En daarmee hebben we gezegd van ja de kennis op energie is er niet in het gebied en we hebben wel een visie waar we heen zouden moeten en die visie hebben we op papier gezet en die visie was letterlijk we willen een aantrekkelijk gebied zijn voor marktpartijen dus energie moet een ding zijn om ook partijen te trekken naar het gebied om zich hier te vestigen. En als wij de technieken die we nu kennen eens allemaal eens doorrekenen tot 2020 of 2040 of whatever en dan zien we dat we wel 35 procent kunnen besparen op energie en 25 procent aan renewable kunnen doen dus we hebben letterlijk een soort aanbesteding, Europese Tender gestart, met we willen een aantrekkelijk gebied, we willen 25 procent besparen en 25 procent renewable zijn. Toen heb ik me teruggetrokken toen was ik gestart met een Europese aanbesteding die heel erg lijkt op Design, Build, Finance, Maintain Operate contract met een bouwteam model, van alles kan je bedenken. Dus dat was een voorstel met een congres, de marktpartijen snapten er niets van. Die hadden er echt heel veel moeite mee toen en het idee was in 25 A4 moeten marktpartijen zich inschrijven met ene plan van aanpak over hoe ze het nou zullen willen en die marktpartijen zouden onafhankelijk, gekozen worden over wie door zouden gaan en wie door zou gaan zou een half jaar de tijd krijgen om met DCGV samen een masterplan te ontwikkelen, betaald. Althans het bedrag was bekend en natuurlijk the first right to invest. Toen heb ik me teruggetrokken ook voor een ander belang van Arcadis, dat ken je inmiddels. En die marktpartijen zijn aan de slag gegaan, wat ik erg gaaf vond is dat er eigenlijk geen aannemers bij waren bij het consortium wat gewonnen heeft, en bij die andere consortia wel. Wat bij die andere consortia de aannemers vaak in de lead waren, die wilden gewoon zo snel mogelijk warmte infra leggen zoals je heel veel ziet bij gebiedsontwikkelingen, laten we eerst maar de warmte leggen dan zien we wel. Maar de

gebiedsontwikkeling gaat niet snel genoeg waardoor je businesscaseproblemen hebt. En hier was dus echt zonder een aannemer erbij. Ook dit consortium heeft echt moeten zoeken wat het dan is. Uiteindelijk is er dan een vorm uitgekomen van energieontwikkelaar, dat vind ik jammer. Omdat je daarmee toch wat kortlopende klussen hebt. Dus je bent echt bezig met ontwikkelen en dat moet je het in de markt zeggen en dus eigenlijk niet met de hele keten bezig bent dus je kunt ook niet blijven, als het even beetje tegen zit dan kan je het weer terug halen in de exploitatiemogelijkheden en vice versa maar dit vind ik hier nog een lastige maar het is zoals het is omdat het met wet te maken heeft. Nu staat het, met de oprichting van die bv of van Etriplus heb ik niet zoveel betrokkenheid gehad letterlijk. Ook niet met de selectie en ook niet met de raad en uiteindelijk toen het er was, toen heb ik me er weer tegenaan bemoeid en ben nu een soort van projectleider op verschillende projecten. (..) Wat doe ik dan? Dat was je vraag he? Een van die projecten is een warmtenet aanleggen van Californië naar Fresh Park is een transportleiding met daarna een levering van koude aan de veilingterrein. Het was ooit door Ekwadraat voor Etriplus een soort scan gemaakt van dit is haalbaar, ben ik gevraagd om projectleider van te worden om het verder te brengen. Het project staat nu op hold, stil hoe je het noemen wil, die businesscase lijkt nog steeds haalbaar, wel lastig maar wel haalbaar en wat je daarin ziet is dat het heel erg lastig is, of we vinden het heel erg lastig om die eindgebruiker te vinden en die eindgebruiker ook echt gaan overtuigen. Dus het idee is er komt warmte aan en die warmte wordt verspreid over het eindterrein en individueel aangeboden aan 1 ondernemer of meerdere ondernemers. Ik zit heel erg op de lijn ik moet gewoon met die mensen om tafel en een deal gaan sluiten dat ze warmte of koude krijgen. De directie van Etriplus zit meer op de lijn: we geven ze nog 2 keer ene informatieavond en dan moeten ze maar beslissen. Ik geloof niet in die eerste, zij niet in mijn variant dus daar zit een soort van discussie en de directie vindt het heel erg dat, dat ben ik met ze eens, we vinden met z'n allen dat Fresh Park Venlo, De veilingeigenaar zeg maar, wel actief mee zou moeten doen. Ik heb in principe een ja, alleen de directie van Etriplus vindt dat die Ja niet hard genoeg is en die wil daar eerst nog aan werken en sindsdien zit het in een vacuüm, Ga je gang, regel maar dan. Dus het project, ja ik vind het heel jammer. Het ligt nu een half jaar stil, zeker, omdat er te weinig capaciteit en te weinig effort ingestoken wordt, het andere project is een windproject. Ik zit daar ook als projectmanager of projectdirecteur samen met Raymond, die ken je?

Evelien: Ja.

Niels: Daarin wil ik best wel door, ook omdat ik denk dat het project ook echt kan mar aandeelhouders van Etriplus willen pas en plaats maken en eerst stapsgewijs, rustig aan ontwikkeling in stand brengen. Dus we zijn nu heel hard aan het werk, we hebben een eerste scan gemaakt en die ziet er goed uit. Een van de aandeelhouders wil dat we het windonderzoek nog beter gaan doen, want die gelooft er niet in. Dat klopt ook wel als je de stukken goed leest. Het is een overschatting van de windsituatie en als je doorrekent die overschatting dan valt de businesscase in de echte situatie wel mee. Het gaat vaak over lezen en proces. De aandeelhouders van Etriplus wilden eerst intentieovereenkomst sluiten met de overheden. Kan ik me inkomen alleen we hadden dat project van intentieovereenkomst met onderzoek en bestemmingsplan parallel in de basisaanpak en die worden nu achter elkaar geschakeld waardoor je nu langer bezig bent. Vind ik persoonlijk jammer want ik denk je kunt door maar ik snap het vanuit het risico oogpunt snap ik het, begrijp ik het. Nu willen we graag door en nu zijn de aandeelhouders aan het bakkeleien van willen we wel door, en moeten we wel door, kost wel heel veel geld. Dus je merkt toch wel dat je, je hebt heel veel aandacht nodig voor mensen meekrijgen. En ik denk dat dat een van de succesfactoren of faalfactoren is van heel veel projecten. lef en durf en ook willen zeg maar.

Evelien: Ja.

Niels: Want als je naar Fresh Park kijkt, wij wilden wel als Etriplus en toen begon Fresh Park als organisatie wat te twijfelen. En dan zit je dus in een vacuüm en daar kom je niet echt omheen en bij wind ook. De projectorganisatie wilde wel maar waren de aandeelhouders een beetje aan het morrelen en nu wil iedereen weer en nu zijn de gemeentes weer aan het morrelen. Er is dus altijd wel iemand aan het morrelen waarvan ik weleens denk van moet je nou gewoon gas geven, want er komt altijd wel iemand die, heb je de weer tevreden dan wordt de ander weer boos zeg maar.

Evelien: Ja dat klinkt wel bekend.

Niels: Je moet er ook wel voor open staan, het is niet dat ik zeg je moet nu doorrammen en natuurlijk moet je er voor open staan en moet je het kennen, maar ik hou er wel van in zo'n proces dan wel een deadline te stellen omdat er altijd wel weer iemand opstaat. Nu bijvoorbeeld ook, we hebben een intentieovereenkomst gesloten in de basis van alle overheden, alle bestuurders zijn akkoord. Het stuk wordt nu naar de colleges gestuurd, colleges van burgemeesters en wethouders en net voordat we het wegsturen is er weer een wethouder die een aanvulling wil hebben en die aanvulling is dermate dat je eigenlijk weer een nieuw overleg moeten hebben over het andere, het is niet zomaar een bijzinnetje wat even wijzigt en je bent dus zo weer 2 maanden verder. Dan heb ik gezegd: nee laten we nou maar de formele intentietekenen moment op 1 september zetten, datum, gewoon plannen. Dat betekent dat als je terugreken dat die in juli ook in de colleges moet. Dus je kunt nu wel een discussie hebben over, maar nee de datum staat de pers is uitgenodigd. Soms moet je het ook een beetje afdwingen maar dat is een beetje mijn...

Evelien: Het kan soms nodig zijn.

Niels: Het kan ook verkeerd uitpakken dat ben ik ook helemaal met je eens.

Evelien: Ja dat hangt ervan af, dat weet je nooit. Maar als je dan naar het hele proces kijkt zijn er dingen die heel erg tegenwerken of zijn dingen als financiën of regelingen die daarbij in de weg staan? Omdat je met duurzame energie toch wel heel vaak hoor dat financieel is het gewoon niet zo goed te doen en vaak is een SDE subsidie nodig.

Niels: Natuurlijk hebben we een SDE nodig voor wind, dat is logisch. Ik zei ook al die masterplan voor het Fresh Park hebben we ook een subsidie nodig maar die zijn er wel. Als je het verhaal maar brengt, dus daar geloof ik wel in. Er zijn potjes genoeg waar je gebruik van kan maken. Ik vind wat we teveel doen in Nederland, ik kom uit de gebiedsontwikkelhoek sowieso al. Ik vind dat we teveel bezig zijn met eerst subsidie binnenhalen voordat we het plan maken. Maak nou eerst je plan eens goed, dan is er altijd een potje waarvan je gebruik kan maken. Zorg dat je een draagvlak hebt, dat je mensen achter je hebt staan en dan ga je wel. En als er dan net ergens een miljoen te kort is dan regelen we dat miljoen. En desnoods regelen we die miljoen door een afschrijving en met tien jaar te verlengen. Ik bedoel in infrastructuurmarkt onder onze infrastructuur rekenen ze met 30 jaar afschrijven en dat kan ook makkelijk 50 jaar.

Evelien: Ja goed, goed.

Niels: En als je 5 miljoen moet afschrijven in 30 of 50 jaar scheelt echt wel een hoop per jaar.

Evelien: Ja ja dat klopt alleen zit je dan wel met bepaalde commitment bijvoorbeeld met het biogas

project die boeren hadden bijv. voor 30 jaar getekend, Die kunnen niet zeggen oh 50 jaar is ook wel goed.

Niels: Nee maar voor 30 jaar kunnen ze ook niet.

Evelien: Nee eigenlijk ook niet.

Niels: Ik bedoel..

Evelien: Ja dat is waar.

Niels: We denken allemaal projecten in de zekerheid van de toekomst te leggen maar ik weet echt niet hoe we gaan, uh als je letterlijk kijkt naar die boeren als je echt over biogas hebt. In de afgelopen 10 jaar, waren het koeien boeren?

Evelien: Ja.

Niels: Er zijn 50 procent minder koeienboeren, net zoveel koeien, evenveel melk, meer zelfs maar er zijn 50 procent minder boeren dus in 30 jaar heb je die eerste 10 jaar ene halvering dan heb je er nog een en dan heb je er nog een. Hoe ga je dat met dat contract doen? Dat zit er niet in denk ik.

Evelien: Nee oké dat is waar, en als je dan naar het hele proces ook nog weer kijkt, kom je dan ook problemen tegen als het NIMBY-effect of mensen die niet willen of onderling vertrouwen.

Niels: Ik denk dat het NIMBY-effect niet zo heel erg is, wel voor wind misschien maar het gaat vooral in, het is nieuw en het is anders. Dat is vooral het item. En daarmee vind ik het spannend. En waar we in Nederland heel goed in zijn is problemen oplossen, er is een probleem en dan weten we daar een oplossing voor te vinden en dan gaan we die oplossing uitvoeren maar we zijn wat minder goed in kansen invullen en renewable energy is altijd kansen. Ik bedoel je krijgt gewoon gas je krijgt gewoon stroom het is afbetalen iedere maand en he is klaar. Er is geen probleem. Geen probleem voor de individuele ondernemer die in de koeienboeren of individuele agrariër enzo die is er niet.

Evelien: Nee, het is dus een deel gebrek aan kennis dus bij sommige mensen? Dat je ook met elkaar kan profiteren van duurzame energie.

Niels: Kennis kun je nog overbrengen maar een gebrek aan geloof en wil. Gebrek klinkt wat zwaar maar waarom zou ik, stel dat ik ondernemer ben op Fresh Park. Waarom zou ik dan keihard mee doen met die warme koude net?

Evelien: Als het jou een voordeel oplevert...

Niels: Welk voordeel dan?

Evelien: Dat is vaak het probleem.

Niels : Misschien meer stabiele prijs maar wat is mijn probleem? Ik kijk 3 jaar vooruit en over 3 jaar zie ik het wel en op het moment dat ik moet herinvesteren omdat er een andere wet is en een boel middelen

zijn kapot dan moet een andere ondernemer dat ook. Dat zie ik dan wel weer. Even flauw doen he.

Evelien: Ja nee natuurlijk.

Niels: Dus waarom zou ik me nu al 10 jaar binden? Dat vind ik heel vaak in dit soort type projecten. We willen iemand binden voor 10 jaar, dat gaat zo iemand nooit doen. Ook voor 30 jaar die boeren en als ze het doen dan zeggen ze ook: ik zie het dan wel weer. Maar ze doen het niet. Dus je moet een dermate aantrekkelijke aanbieding hebben, die ook wel flexibel mag zijn maar geloof in je concept en geloof ook dat ze vanzelf zullen aanhaken. Dus je moet iets goedkoper zijn of je moet iets duurzamer zijn of je moet iets wat dan ook zijn. En als ik dan kijk naar de energiemarkt, dus de Allianders, Greenchoice dat soort partijen. Die zijn totaal niet ondernemend. Die zijn als ik kijk naar Alliander, die zeggen, kijk ik wil wel een contract voor 30 jaar want ik leg 30 jaar spullen in de grond. Bij de oude situatie deed je dat ook, dan had je ook geen contract van 30 jaar. Iemand die een aansluiting kreeg die mag het volgend jaar ook opzeggen. Waarom dan nu niet?

Evelien: Ja goed punt.

Niels: Dus je bent appels met peren aan het vergelijken. En die renewable kant die krijg je er dus niet door. Iemand moet zich 20 jaar binden maar iemand gaat zich niet 20 jaar binden want die weet echt niet wat er over 3 jaar gebeurt met zijn bedrijf. Misschien heeft hij nu koude nodig en over 3 jaar warmte. Geen idee!

Evelien: Nee, en is dat dan, want je zat er eerst in vanuit DCGV en nu vanuit Arcadis.

Niels: Ik zit er nu namens Arcadis.

Evelien: Precies en is het dan ook zo dat er vanuit Arcadis echt een andere blik op is dan de andere partijen.

Niels: Als Arcadis als aandeelhouder hebben we er een andere blik op dan ik als projectleider dat sowieso en ik denk dat dat ook geldt bij Ekwadraat en bij Greenchoice en bij Alliander. De projectleiders willen wel door. Hoewel ik denk wel dat de projectleider bij Alliander een meer behoudender type is dan ik ben maar dat heeft gewoon, dat is menselijk. Het is goed om die combinatie te hebben. Zou ook goed zijn om die combinatie ook te weten van elkaar. Misschien zit daar nog wel wat in. Maar goed maar een ander thema is ook stabiliteit als ik nu kijk naar Etriplus bestaan 2 jaar/ 3 jaar?

Evelien: 2 of 3 jaar.

Niels: 2,5 maakt niet uit, wordt ingevlogen met een externe en die externen zijn niet laat ik het zo zeggen de directeur zit er 2 dagen in de week de projectdirecteur zit er 2 dagen in de week en ik afhankelijk van het project en eigenlijk zou je moeten zeggen maak het team wat klein en wat meer aanwezig. Er zijn nu heel veel mensen die af en toe aanwezig zijn en in plaats van dat moet je zeggen we maken een heel klein team die heel vaak aanwezig is. Die al die borrels ook afgaat, het is toch Limburg. Gebeurt op carnaval en het gebeurt op de boerenbruiloft wou ik zeggen en dat doen we nu niet. Er wordt dus niet echt gewerkt aan draagvlak en daarbij daar heeft Etriplus ook last van is de discussie die speelt over DCGV. Gebiedsontwikkelaar staat los van Etriplus opzich logisch maar je moet wel organisatorisch samenwerken en dat gebeurt nog te weinig. Als ik kijk naar DCGV zelf de organisatie die gebiedsontwikkeling doet,

daarbinnen zitten ook allerlei clubjes die niet samenwerken. Dus die club is niet zo goed in samenwerken en dan staat er ook nog een club naast die af en toe wat invliegt dus die samenwerking wordt niet verbeterd dus daar ligt een andere kans. Want ik vind oprecht, ik kom uit de gebiedsontwikkeling wat ik al zei dus je had vroeger ruimtelijke ordening en we praten nu over ruimtelijke ontwikkeling en ik geloof in energieontwikkeling als volgende fase. We gaan het niet over ruimtes hebben van functioneel van we moeten 2 scholen, 26 woningen en 8 bedrijfskantoren hebbe. ik geloof meer in hoe ziet dit gebied eruit, kijken naar het gebied heb ik nu een warmte tekort dus ik moet er iets neer zetten wat warmte produceert. Dus verzin een functie die warmte produceert. Want daarmee krijgt het gebied energie. Daar zijn we nog niet hoor maar dat is wel het idee wat je in DCGV probeert. Dat gebeurt niet als ik kijk naar de groep die er alleen nog maar steeds met ruimtelijke ordening bezig zijn. Er komt een klant, oh laten we even kijken, dan past die precies hier. Als je het over jou studie hebt, qua geluid of andere thematieken misschien wel helemaal niet de beste plek is en zou die juist daar moeten zitten of als je naar energie kijkt juist weer daar. Daar wordt helemaal niet naar gekeken. Het wordt gewoon ergens neer gegooid en daar ligt een enorme kans. Nogmaals het is geen probleem maar het is een kans.

Evelien: Ja, dat is wel een van de problemen die je tegen komt en als er wel een probleem is wie is dan de probleemeigenaar.

Niels: Wanneer is er dan wel een probleem met renewable energy?

Evelien: Zodra we, die is er nu niet duidelijk maar zodra wij bijvoorbeeld op een gegeven moment houd het een keer op.

Niels: Wat dan?

Evelien: Nou bijvoorbeeld met Rusland enzo.

Niels: Ja dat is toch geen probleem dan laten we toch een paar bootjes meer komen uit Amerika.

Evelien: Ja oké maar dat houd ook een keer op.

Niels: En dan?

Evelien: Het is niet onuitputbaar.

Niels: Dat is pas over 50 jaar zeggen ze.

Evelien: Ja dat zeg ik ook.

Niels: Kolen hebben we nog meer dan genoeg, dan gaan we gewoon naar schaliegas, ik ben even flauw he.

Evelien: Ja oké.

Niels: Er is geen probleemeigenaar in onze beleving. Dan kun je wel zeggen dat kun je ook zien met de klimaatzaak die .. dan gewonnen heeft. Wat gaat nu de staat doen, de staat wordt nu gedwongen om die 40 procent doelstelling reductie te halen i.p.v. 16. Wat denk je nou wat de staat doet, die doet toch

helemaal niets. Heb je wel eens een minister van duurzaamheid gezien of een minister voor renewable energie heb je überhaupt een gezien?

Evelien: Nee.

Niels: Wassen neus, ja ik zeg het altijd wat bout, maar er is geen probleemeigenaar van het klimaat. Dat zeg je ook wel, er is überhaupt geen probleem vraagteken. Maar ik denk dat we een heel groot probleem is maar los daarvan maar dus ook geen probleem eigenaar maar los als je kijkt klimaat dan zie je die 2 of 6 graden stijging maar grondstoffen zijn er nog genoeg.

Evelien: Ja.

Niels: En als we het echt zo belangrijk vinden gaan we toch over op nucleair. Vul hem even in he. En als Rusland zijn gaskraan dichtgooit ja dan wordt de prijs wat hoger, denk je dat je er last van hebt? Denk dat dat wel meevalt.

Evelien: Geen idee.

Niels: Ook zo'n probleem in de hele discussie is Griekenland, er zijn mensen die daar heel bang voor zijn. Laten ze eens een kwart van het bnp van Nederland hebben, hoe klein is Nederland ten opzichte van die grote, dan gaan ze failliet wat gebeurd er dan. Dan gaat de aandelenkoers misschien dalen en de rente ietsje omhoog. Wat denk je nou dat je morgen niet meer met de trein kunt?

Evelien: Ja er stond iets online dat het elke Europeaan 3 euro per persoon kost.

Niels: Ja gekkenhuis, ja, what are we talking about? En dat vinden we dan een groot probleem.

Evelien: Sommigen, maar als je dan zelf erna kijkt, hoe denk jij dan dat we sneller over kunnen gaan van initiatief naar realisatie. Ik hoorde al lef, durf, willen, zijn er meer dingen die mee kunnen spelen?

Niels: Ja als je op Nederlands gebied kijkt vind ik ook echt wel, het moet wel allemaal even eerlijk zijn. Ik vind wel maar dat is meer de wetgeving en het lastige is dat ze nou eenmaal zo in elkaar zitten maar er klopt geen zak van. Het gaat letterlijk over dingen als ik een windmolenpark ontwikkel dan moet ik zelf het kabeltje kopen tot aan TenneT en ook de verbinding naar TenneT maar wanneer ik een kolencentrale neerzet hoef ik dat allemaal niet?

Evelien: Is dat zo?

Niels: Dat is zo, dus als ik ergens een kolencentrale neerzet krijg ik een gratis aansluiting van TenneT, kost me helemaal niets. Als ik een windmolenpark neerzet moet ik het zelf ontmantelen daar moet ik een budget voor opnemen. Als ik een kolencentrale neerzet, geef ik de sleutel aan de staat en die regelt het verder. En vanuit de oude historie snap ik dat heel erg, we moesten investeren in, om energie in het begin te leveren maar dan vind ik ook dat het voor windmolenparken moet gelden. (..) Andere ding is natuurlijk de hele, hoe precies weet ik niet maar, het schijnt dat in kolen ook nog subsidie zit, als je kolen uit de grond haalt krijg je vaak subsidies om alles daarna weer netjes in te richten. Krijg je voor wind niet. Als je al die kosten en als je die co2 uitstoot ook nog eens echt beprijst ten opzichte van wat die veroorzaakt dan zijn kolen-wind al net zo duur en kolen-zon ook al. Als je dat allemaal meerekent, en ook

naar true price en dat soort dingen gaat laten we dat dan ook echt doen. Andere dingen ook als ik privé zonnepanelen op mijn dak leg dan scheelt me dat 22 cent als ik meer produceer krijg ik daar geen 22 cent voor, ook raar. Vind ik oprecht.

Evelien: Ja.

Niels: Dat je dan een discussie kunt hebben over btw alla maar waarom moet je daar nog energiebelasting opheffen? Dat soort systemen kloppen niet, die hele systeemverandering moet ook anders in Nederland. Maar goed daar heb je in dit onderzoek niet zoveel aan. Maar die lef durf en willen vind ik een belangrijke, vind letterlijk is echt koppelen met gebieds- en gebouwexploitatie. Dus dat je hem ook echt meeneemt in je exploitatie (..) die drie dat gebeurd nog veel te weinig. Er zijn wel mensen bezig maar als ik de gemeente ben even traditioneel, dan koop ik een stukje landbouwgrond even heel traditioneel gedacht. Die koop ik voor 5/10 euro dan ga ik daar het bestemmingsplan wijzigen dan word hij 1/200 euro waard voor woningbouw. En ik doe alles zo goedkoop mogelijk dus zo goedkoop mogelijk, zo duur mogelijk iets door te stoten en dan komt er een ontwikkelaar die zet daar huisjes op en die komt ze zo goedkoop mogelijk van je over en die probeert ze weer zo duur mogelijk te verkopen aan een andere exploitant en doet niets met duurzaamheid. De gemeente doet niets aan duurzaamheid, de ontwikkelaar doet niets aan duurzaamheid en vervolgens koop jij een huis dan wat lekt wat niet, dat een lage (...) waarde heeft en geen renewable energy heeft en jij zit met de gebakken peren. En als we met elkaar die hele keten wat optimaliseren en verbeteren en daar duurzaamheid in meenemen kan je veel meer bereiken en betaal jij misschien een iets duurdere woning maar die in exploitatie veel goedkoper is omdat je minder energiekosten hebt. Maar dat doen we niet. Want die gemeente zit alleen in grondexploitatie, die vastgoed of die ontwikkelaar zit alleen maar in de vastgoedexploitatie. Jij zit in de... als jij die woning gekocht hebt. Als je die exploitatie gaat koppelen dan maak je een verschil.

Evelien: Hoe zie jij die koppeling dan voor je?

Niels: Letterlijk. Als jij een woning zal kopen dan is die ongeveer 2.000 euro per vierkante meter, kost die woning en 200 euro komt daarbij voor de grond en dan komt er 200 euro per maand bij aan energiekosten. Als ik nou een duurdere woning maak die heel energiezuinig is, dan kan ik dus die 200 euro die ik normaal per maand aan energie betaal kan ik misschien wel naar 0 krijgen en daar meer hypotheek voor krijgen. Waardoor ik een duurdere woning kan maken die energie neutraal is alleen bij de bank wordt daar niet naar gekeken. De bank kijkt gewoon puur op jouw inkomen wat je nou zou kunnen lenen en niet of het nou een duurzaam of een niet duurzaam huis is of een niet duurzaam huis. Dus als ik die 200 euro niet per maand kan betalen dan zou ik zeggen geef mij dan die 200 euro meer hypotheek. Kijkt de bank niet naar.

Evelien: Nee maar wie gaat daar bovenop staan dat dat wel zou gebeuren?

Niels: Die businesscase moeten wij nog met elkaar bedenken en dat is hetzelfde met sociale huurwoningen dat is een beetje hetzelfde. Daar mag je ook alleen maar een woning huren binnen een bepaald kader, binnen een bepaald salaris. En je huurwoning mag maar 800 zoveel euro zijn geloof ik. Maar de corporatie mag jou geen energiecontract aanbieden. En als je nou zegt die mensen in een sociale huurwoning wonen en ook 200 euro energie betalen en lever mij nou een energie-nul woning. Dan krijgt de corporatie niet 8880 euro maar 1000 euro. Waarom doen we dat niet met elkaar?

Evelien: Nou dat gebeurt al wel een beetje.

Niels: Het mag formeel niet maar er zijn een paar coöperaties die het toch doen. Formeel mag het niet.

Evelien: Is dat zo?

Niels: Ja die coöperaties zijn allemaal terug gevloten na die coöperaties van vorig jaar, die moeten echt corebusiness goedkope huurwoningen aanbieden. En als ze zich er ietsje buiten begeven worden ze terug gefloten, dat is heel lastig.

Evelien: Kijk je dan aan tegen een soort leasecontracten, dat je normaal betaald aan energie aan coöperatie geeft die vervolgens jou woning gaat verduurzamen.

Niels: Bijvoorbeeld ik vind leasen meteen weer een invulling. Ik vind gewoon ik betaal 1 bedrag per maand en die coöperaties regelen het maar. En als daar misschien een vast deel en een variabel deel in zit want ik kan me er iets bij voorstellen dat je energiebesparing toch nog wel wilt meenemen. Daar geloof ik meer in. Als dat nou lease of huur is. Whatever maar betaal 1000 euro. 800 vast en 200 variabel. Maakt even uit hoeveel ik gebruik.

Evelien: Merk je bij andere duurzame energieprojecten dan bijvoorbeeld ook dat kleine veel makkelijker gaan dan grote projecten?

Niels: Nou wat is klein en wat is groot, eerst de definitief goed hebben. Maar ik denk wel dat kleiner in de regel wat makkelijker is omdat het ook om minder geld gaat, minder investering en minder risico maar de vraag is of die even rendabel zijn als grote projecten. Als je daaruit kijkt dan denk ik dat grote projecten sneller rendabel zijn dan kleine en als je een iets grotere maakt dat je er ook meer effort en tijd in kan investeren om het echt een project te laten zijn. Maar kleintjes in de regel, ja natuurlijk als ze een gezonde businesscase hebben maar daar zit de sleutel.

Evelien: Ik heb nou al redelijk wat antwoord op mijn vragen, wil je zelf nog iets kwijt?

Niels: Nee wat ik wel , dat is misschien een algemene opmerking maar wat ik wel merk en dat is echt van dit jaar maar is dat het bedrijfsleven wakker wordt, begint wakker te worden. We hadden afgelopen jaren een crisis en bij een crisis is duurzaamheid bij grote bedrijven nog steeds wel een item maar was het meer oké ik heb een nieuwe fabriek nodig of een nieuwe investering nodig en dat moet dan duurzaam zijn en ik merk de laatste 6 maanden, merk ik heel erg ik heb nu een vastgoedportefeuille en ik wil daar 1 of 2 gebouwen klimaatneutraal laten zijn. Ik heb nu een vaste portefeuille en we zijn al jaren bezig met energie dus de volgende stap word renewable, kun je me helpen? Dus ik merk dat het bedrijfsleven wakker wordt om wat te gaan doen met duurzame energie, dat is positief, ik bedoel dat is echt positief. En die zien ook letterlijk hun verantwoordelijkheid.

Evelien: maar dat vragen komt dat omdat ze verantwoordelijkheid zien of omdat het gewoon mooi staat?

Niels: Die zien verantwoordelijkheid, het staat mooi in de zin van, dat is misschien een beetje mijn branche waar wij als Arcadis werken, bewerken. We werken voor grote internationale bedrijven die zijn ook echt bezig met duurzaamheid en (..) die hebben allemaal een duurzaamheidsbeleid waar ze stappen in moeten zetten. Ze hebben allemaal 20/20 of 20/40 doelstellingen. En die moeten ze gewoon halen,

natuurlijk met een gezonde businesscase. Dus die blijft ook maar ze zien ook wel dat ze nu alvast moeten starten met renewable energy om klaar te zijn voor de toekomst en klaar te zijn voor stel dat in 2020 de renewable energy echt goedkoper wordt dan moeten we weer ervaring uitrollen en ervaring hebben om dat te kunnen. Maar dat is ook, het is niet dat ik er een wetenschappelijke studie naar gedaan heb, maar dat zie ik ook vooral bij de Nederlandse bedrijven, bedrijven met een Nederlandse oorsprong. komt ook omdat we een overheid hebben die heel weinig doet met duurzaamheid waardoor onze Nederlandse bedrijven heel erg koploper zijn. En met alle respect gemeenten/provincies en rijksoverheid die doen niets.

Evelien: Ze hebben wel doelstellingen.

Niels: Maar daar heb je hem weer als je de doelstellingen niet haalt wat gebeurt er dan? Is er dan een probleem? Nee, ze hoeven niet eens te betalen ze krijgen niet eens een boete. En bij het bedrijfsleven zit het anders in elkaar die hebben doelstellingen gekregen en die moeten ze ook geven en dat heeft ermee te maken met letterlijk het aanbesteden. Ze hebben prestatieladder, als ik mijn doelstellingen als Arcadis geef en ik haal ze niet dan haal ik mijn certificaat niet en dan heb ik een commercieel probleem. Dat heeft de hele bouwsector nu maar ook als ik naar unilevers kijk die geven ook bepaalde doelstellingen naar de maatschappij af: dit gaan we doen! Haal je het niet moet je wel een verdomd goed verhaal hebben hoor anders sta je echt wel te schande in de maatschappij met facebook en alles. Dus daar zie je echt wel wat in veranderen. En dat is de gemeente niet, dat ervaren ze niet zo en de rijksoverheid al helemaal niet. Waterschappen zijn ook wel weer goed bezig maar die zitten ook wat meer vanuit, als je naar de overheidsdiensten kijkt zijn er wel een aantal goede voorbeelden maar ook een aantal die niets doen. Dus het is uh, misschien is het wel menselijk. Hopen we dan maar. Ja is dat alles, kom je daar echt 2,5 uur voor reizen?

Evelien: Ja maar doe het liever zo dan over de telefoon, dat praat prettiger vind ik.

(Gesprek gaat in informele sfeer verder)

INTERVIEW XANDER VAN MECHELEN – ESSENT

Evelien: Het Bio-NOF project, ik doe een interview en je mag kwijt wat je kwijt wilt. Ik heb wel wat vragen maar misschien is het handig als je eerst gewoon zelf vertelt hoe dat van jou kant ging. Wat heb je gedaan, hoe ben je eraan begonnen?

Xander: Ja dat is wel leuk, ik begon ooit in maart 2007 bij Essent. En in mei 2007 kreeg ik een en ander, volgens mij een paar ondernemers uit Drenthe, waarmee Mark van Seventer van Ekwadraat mee aan de gang was. Ik heb toen een tekst getypt, ik geloof van anderhalf A4'tje van: volgens mij zou het heel leuk zijn als je nu gewoon een grote pijp graaft, volgens mij ging dat toen nog om Assen, en als je daar een aantal van die ondernemers op aansluit en dan zo dik maakt dat je in de toekomst nog andere boeren of melkveehouders erop aansluit. Dat was toen dus een ideetje van mij en toen ging Mark van Seventer zei van: he dat vind ik wel een gaaf idee mag ik dat stuk van jou gebruiken? En ik zei: Prima. En toen is op een gegeven moment Douwe Faber weer naar mij toegekomen van joh we hebben dat concept gebruikt voor eigenlijk in "mijn achtertuin", want Douwe woont midden in dat gebied, in Noordoost Friesland en zei Douwe dus we willen die ringleiding niet meer leggen van daar naar daar, weetjewel want dat was het eerste idee, maar we hebben een plannetje voor noordoost Friesland. Nou daar zaten een heel aantal ondernemers blijkt. Dus zo is het eigenlijk begonnen. Van een conceptje tot een praktischere toepassing van Douwe in zijn eigen gebied. En dat leek mij wel heel gaaf, we waren toen met Groen Gas bezig, we hadden net een paar, binnen Essent was een hele zoektocht, we hadden een hele business case gemaakt voor de vergistingsinstallaties en Essent was toen nog een echt energiebedrijf. Wij investeerden vanuit Den Bosch, het hoofdkantoor, ook echt in upstream installaties. Dus van alles en nog wat en biogas was daar nieuw. Alleen de onhandigheid was dat ik actief was bij energie B2B (verkoop) en dat is een afdeling met alleen Dat is een handelsafdeling. Alleen inkoop, marge en verkoop dat is het businessmodel. En een essit op de balans (dat is een pijp of een vergister) dat was gewoon heel moeilijk. Dus om dat voor elkaar te krijgen moesten we naar andere businessunits toe. Toen hadden we Essent local energy services en business development. Nou voor local energy services kwam dat op een heel ongelukkig moment want ze waren net aan het reorganiseren en ook dit was nieuw voor hun dus het kwam ongelukkig uit. Business Development was veel te klein dus een vergissing, ze dachten in windmolenparken en gascentrales. Dus eigenlijk gingen we binnen Essent met onze business case voor vergisters gingen we gewoon dood. Dus toen werden we eigenlijk geforceerd in het handelsmodel. Groen Gas met mijn team en dat betekent gewoon inkoop, marge, verkoop en zo zijn we groengas certificaten gaan inkopen en certificatie tegen gebouwd en uiteindelijk is (....) Gas geworden. We begonnen in Exel en ja toen gingen we best veel geld verdienen en toen zei ik uit mijzelf: dit moeten we niet willen. Toen ben ik met Johan Wempem in aanraking gekomen. Want we zijn wel Essent we zijn geen 3 ondernemertjes die in de achtertuin he. Essent heeft natuurlijk een afbreukrisico dus toen zijn met Johan Wempem in gesprek geraakt en uiteindelijk is het verder gerold naar de Gasunie. Binnen Essent willen we dus heel erg upstream vergisten..... mee investeren en uiteindelijk in handen van Groen gas bla bla bla. Uiteindelijk die vergisters hebben we 2 jaar aan lopen trekken en losgelaten. En toen zijn we in het handelsmodel groen gas certificaten gaan schrijven maar ook een aantal melkveehouders toen al en van waterschappen en afvalbedrijven en die zijn we gaan verhandelen aan de hoogstbiedende. Nou via een langverhaal kwamen we op die hele automotive industrie uit, dat zijn autootjes en bussen die op groen gas rijden. Toen zijn we naar Den Haag geweest, wat we willen mag dat wel en ja dat mocht, dus stempeltjes gekregen en toen zijn we hele businessmodel gaan opstarten. Wat ons niet gelukt is aan de vergistingskant omdat het om bedragen van een paar miljoen ging, is het wel gelukt aan de tankstationskant, bedragen van een paar ton dus daarop werd wel mee gefinancierd vanuit Essent met allerlei constructies, dus toen zaten we veel

meer aan de handeslksant met een duwtjes naar de kasstations waar we al snel de helft van de investering konden doen, en aan de vergistingskant was het veel te veel en dat hebben we uiteindelijk losgelaten dus dat is eigenlijk hoe Groen gas zich binnen Essent ontwikkeld heeft. En vanuit dat volume en het feit dat we veel geld verdienen vonden mensen dat bio-nof project heel interessant want daarmee verdubbel je of verdrievoudig je het volume wat we toen hadden. Dat vond men heel interessant, dat bio-nof project omdat je daarmee 30 miljoen kuub (ik geloof dat het in die orde was). Dat we er 30 miljoen kuub bij zouden kunnen krijgen. Dus vandaar dat er veel enthousiasme vanuit Essent. Zal ik anders gewoon het verhaal doen en dan gaan we later even kijken..

Evelien: Ja dat is denk ik het makkelijkst.

Xander: Dan kan ik letterlijk als ik aan het praten ben, want het is verdomde lang geleden, kan ik even mijn gedachten ordenen. Maar dus, bij Essent vond men dit wel mooi, als ik nu terug kijk, Evelien en bedenk wie vond dit nou echt mooi dan vond vooral mijn directeur, mijn directeur van verkoop geloofden heel erg in mij en mijn manager ook, die krijgt het wel voor elkaar dachten ze, Douwe Faber kwam een paar keer over de vloer en dat was natuurlijk een enorm goede verkoper maar uiteindelijk zijn directeuren bij grotere bedrijven, die kijken altijd op tegen ondernemers, want diep in hun hart wil iedereen die 40/45 is, had ook wel ondernemer willen worden toen ze jonger waren. En dat zie je, dus Douwe Faber heeft een hoge gun factor en ik had ook een hoge gun factor en ze zeiden: Go ahead! En mijn baas was een hele goede ondernemende manager dus die zei tegen Douwe: Weetje jij moet het van de grond trekken en eigenlijk heb ik toen een contractje gemaakt voor een consultancy opdracht voor Ekwadraat van hier heb 100 duizend euro voor de eerste fase en we hebben toen een contract gebouwd op basis van (...) Heb je die contracten wel eens onder ogen gehad?

Evelien: Nee.

Xander: Moet je maar eens vragen, volgens mij is er niets geheims aan, zou je eens aan Gerke moeten vragen. We hebben toen wel gezegd ja we gaan niet in 1 keer een opdracht van een paar ton geven voor iets wat zo vaag is met zoveel stakeholders, want wij begrepen ook: als het lukt is het enorm cool en Essent zet zich er ook mee op de kaart: duurzaamheid blablabla. Maar de kans dat hij onderweg ergens struikelt is wel vrij groot. Dus we hebben tegen Douwe gezegd: als dit lukt krijg je zoveel, ook aan royalty's en als dat lukt krijg je zoveel en als het echt operationeel is dan krijg je ook nog zoveel procent van de omzet dus het was eigenlijk een 'worst' want eigenlijk was een consultancy bedrijf als deze was eigenlijk de echte ondernemer van het plan snap je?

Evelien: Ja.

Xander: En eigenlijk is dat gek want consultancy kan helemaal geen ondernemer zijn maar Douwe Faber zou Douwe Faber niet zijn, als hij die leuke mix heeft, snapt je? Want normaal ik heb een rekenklusje te doen en hier heb je de antwoorden en deze zin was het een redelijk ondernemende Ekwadraat advies die gewoon met een conceptje van mij ooit, een heel mooi plan had bedacht en al die kikkers in de kruiwagen gestopt en vervolgens toen wel opzoek naar geld. Dus toen hebben we ook gezegd je moet ook zelf een aantal uren erin stoppen als je er zo nodig in geloofd en toen zei Douwe Faber maar ja verdomd dit is in mijn achtertuin, als dit niet gaat lukken heb ik oprecht iets te verliezen, wat op zich wel plausibel is, nog steeds dus hij zou ongetwijfeld wel erg vinden, maar dat is ook zo, dat maakte het project ook heel

geloofwaardig omdat hij het in de achtertuin deed en hij ondernemer was, snap je? Dat zijn allemaal overwegingen die dan meespelen en nou ja maar goed, dus wij stapten op een gegeven moment, ik weet niet precies waar ik reed maar bij de windmolens tussen Zwolle en Friesland en toen zei mijn baas van ga maar: hier heb je een ton. Dus toen kon ik met goed nieuws naar Douwe (ik was al onderweg) van Douwe we gaan aan de start en knallen! Zo zijn we aan de gang geweest, zo zijn we een beetje dingen gaan uitwerken, dus hebben we volgens mij zijn er begonnen met die kick-off want ik zat toen moet baas in een hok en toen was het van: ja weetje, de urenmolen gaat nu lopen bij Ekwadraat en hoe gaan we zorgen dat het een succes wordt, dus toen was snel het idee geboren van: zorg dat men name die biogas producenten want die moeten gaan meedoen. Want als de helft van de kikkers uit de kruiwagen sprong, en op het laatst was het toen wel de hot potato en dan hebben we niks meer. Dus zo snel mogelijk allemaal samen en bij voorkeur laat je die boeren ook toen duizend euro, of 5 duizend euro of al is het maar duizend, symbolisch mee te laten betalen. Want als iemand zijn portemonnee niet trekt dan is het gewoon een vermakelijk avondje en dan lijkt het alsof er iets is maar dan is er niets. Dus dat hebben we toen geprobeerd en volgens mij is het nooit zover gekomen dat die ondernemers echt geld op tafel hebben gelegd, dit weet ik niet zeker, dat zou je Gerke maar eens moeten vragen of Koen Janssen, dat was die kerel doe voor mij werkte maar daar zal ik je alle informatie van geven, maar volgens mij hebben we toen die informatieavond in Stiens gehad, dat weet ik nog wel, in een vrij vroeg stadium. En toen hebben we met z'n allen hebben we toen het plan gelanceerd en ja Friezen zijn wel Friezen, what you see is what you get. Er zat wel een hele serieuze intentie van die mensen achter om dit echt tot een succes te maken en natuurlijk keek iedereen naar het 'grote' Essent waarvan ik dacht: Je moest eens weten dan is gewoon ik en daarachter draait een grote machine en wij zijn een heel klein hobby clubje en iedereen dacht wauw Essent stapt in en voor die melkveehouders is dat een behoorlijk vertrouwenswaardig ding natuurlijk terwijl achter de schermen had ik natuurlijk nog lang niet alles, er was nog geen businesscase enzo, maar voor die melkveehouders was het wel een serieus begin en Douwe Faber zelf was er natuurlijk op persoonlijke titel, dat was een beetje de kick-off. En hoe zat het vanaf toen... ik wil dat best een keer voor je willen opzoeken in mijn mailbox, dan kan ik de hele historie zien. Wat wel vrij veel ging spelen en dat was wel echt een heel cruciaal ding, als je nou kijkt van waar ging het nou uiteindelijk echt een beetje mis, kijk uiteindelijk moest er een infrastructuur komen want je kan je voorstellen, je hebt 10 vergisters op 10 plekken en dat was het idee. Essent zou de handel van de inkoop van de biogas, verkopen van het gas, zorgen dat het op het netwerk komen van de Gasunie of het normale net, dat zouden wij allemaal regelen. Wij zouden gewoon een eerlijk, dat was meteen het idee, 50/50 marge of in ieder geval helemaal transparant wat wij erop zouden verdienen, op zo'n publiek-privaat kan je er niet heel commercieel inzitten want dat kan gewoon niet, daarvoor is het te inzichtelijk en lopen mensen risico's en afhankelijkheden, dus we hadden meteen zoiets van: helemaal transparant businessmodel. Ja, Essent moet geld verdienen anders gaat het bij ons ook niet door en toen kwam eigenlijk het alle belangrijkste en achteraf weet ik nog steeds niet of we daar goed of slecht in hebben gedaan maar Douwe Faber wilde heel graag met Hak, Hak was een bedrijf in volgens mij vlakbij Friesland, wilde die heel graag dat Hak de installatie van al die pijpen zou gaan doen, een commercieel bedrijf, we waren toen ook met in gesprek dat is van ballast Nederland, een dochterbedrijf en daarmee waren we in gesprek en het voelde eigenlijk wel goed, van de andere kant konden we ook voor de traditionele netwerkbedrijven kiezen, Enexis, Stedin, Alliander, Gasunie en toen hebben we er heel lang over lopen dubben en ook een goede discussie met Douwe over gehad, Douwe is een ondernemer en die zei van joh: what the hell? Laten we dit nou maar gewoon door commerciële partij laten doen, dan schiet het tenminste op en wordt het niet zo duur, tegengewicht was als we dit eenmaal succesvol hebben moeten we eigenlijk, dat was een hele belangrijke discussie, nu bedenk ik het me weer, is het nu ongereguleerd of gereguleerd dus die gaspijpen, elke gaspijp in Nederland is gereguleerde business. Dat mag je niet zomaar doen als commercieel bedrijf dus dat is gewoon gereguleerde business, het komt in een netwerk en dat biogas

stond in de wetgeving nog niets over in, dus eigenlijk was het ongereguleerde business dus zou je het met een commercieel bedrijf moeten kunnen doen maar er waren ook wat veiligheidsrisico's aan, want bio gas is geurloos en aardgas daar wordt een stofje ingespoten zodat je gas ruikt, die gas geur is gewoon een nep geur, dat is echt gewoon een geurstofje wat je erin stopt. Dus dat Biogas was geurloos dus als je een lekkage in de ongereguleerde pijp hebt en iemand gaat dood of weet ik veel wat, snap je dan is het een enorm afbreukrisico voor Essent, dat kan Essent zich gewoon niet permitteren. Daar kan je je wel iets bij voorstellen he? Toen hebben we ook gezegd van ja maar, en toen werd het een hele discussie toen kwam de Gasunie erbij want uiteindelijk werd duidelijk dat we dat gas ergens kwijt moesten. Nou dat ging echt niet in de melkfabriek van Friesland Campina want die durfde dat niet te garanderen voor het hele volume. En we hadden er met een schuin oog naar gekeken dus het moest uiteindelijk gewoon op het hoge druknetwerk van de Gasunie, nou dat betekenden ook weer compressoren erbij en biogas is vrij nieuw in 2008 van ja zitten daar sporenelementen in zitten daar allerlei andere dingen die niet in stand met het gasnetwerk zijn, waar moet het aan voldoen? Dus we kregen allerlei technische discussies want het moest op hoge druk gebracht worden, nou op zich prima maar toen was Gasunie er al bij en toen dachten we toch van misschien, toen was de discussie van als dit nou een succes wordt willen we dit dan 100 keer in Nederland gaan doen en dat hebben ze vrij academisch, maar ja wij hadden al vrij snel bij Essent maar ook elders wel de analyses getrokken van waar zit nou dat echte biogas volume in, ja je hebt een paar suikerunies en Atero's en andere grote bedrijven maar het echte volume zit gewoon in de mest en in die mest zijn allemaal kleine boerderijtjes en wat hebben die gemeen? Er ligt een dunne gaspijp voor de deur en die kunnen vaak het biogas niet terugvoeren dus steken ze het maar in de fik. Tegen 30/40 procent rendement en echt duurzaam is dat niet want je kan er beter autobrandstof van maken of op het gasnetwerk invoeren. Dus de enige manier om al die boerderijtjes te ontsluiten, of je moet met alle mest gaan rijden, dan kan je op 1 plek heel veel mest vergisten. Eigenlijk is dat ook niet zo handig. Dus het was wel een heel mooi concept om te kijken of het rond te rekenen was of alle boerderijen gewoon dagverse mest konden vergisten en nog een beetje rommel erbij wat ze op het bedrijf hadden of basislood gezamenlijk inkopen, gezamenlijk inkopen was ook nog een idee om samen biomassa te inkopen. Dus laat al die boerderijtjes waar ze zijn en laat ze biogas produceren en op 1 groot net en dat moet dan een concept worden dan 100 keer in Nederland gedaan kan worden. Als dat dan het concept is laten we dat dan ook zeker gezien die veiligheidsrisico's en de onbekende dingen van biogas, laten we dan in het gereguleerde domein trekken en laten we dan maar met Enexis en Stedin zakendoen en niet met Hak. Daar hebben we toen echt een keuze gemaakt en toen begonnen dan begint dan toch de molen te lopen, ik moet ook zeggen dat er hele goede mensen werken, niets ten nadele van netwerkbedrijven maar er zitten wel weer grote serieuze partijen aan boord die over de volle breedte van het ding mensen erop zetten en, ze zetten uiteindelijk ook weer bij een commercieel bedrijf een engineeringsopdracht uit van anderhalf ton om de pijpen door te rekenen. En daar waar eigenlijk Hak er bijna al had liggen voor dat bedrag, kregen we nu alleen nog maar, ik geloof dat het DHV hadden gevraagd maar dat weet ik niet precies, hadden ingeschakeld voor anderhalve ton allemaal berekeningen te doen op die pijpen. En toen hadden we ook filters voor bacteriën en weet ik veel. Hepa-filters en het werd steeds moeilijker en technischer en dat maakt het er allemaal niet sneller op. Nou op een gegeven moment waren we wel zover dat al het rekenwerk gebeurd was, dat we wisten dat we in Stiens de opwerkinstallatie zouden krijgen, daar was zelfs een ontwerp van gemaakt dus ik denk dat er ook heel veel uren van alle partijen in zijn gaan zitten die niet gedeclareerd zijn, zo gaat dat met zulke projecten. En toen kwam in Stiens weer het verhaal en een ondernemer wist daar dat de plannen van zon groot initiatief en die had een stuk land gekocht op de plek van de opwerkinstallatie en die zag gewoon knaken en die wilde uitgekocht worden. Maar goed ik weet niet eens hoe dat precies is afgelopen want op een gegeven moment was dat niet meer zo relevant. Wat eigenlijk echter relevant was dat dit project langer en langer ging duren en dat bij Essent ook, dat is heel belangrijk in dit proces he, als je heel veel stakeholders hebt dan moet je eigenlijk

zorgen voor een hele korte doorlooptijd, want als je dat niet doet dan zijn de sponsors van het project gaan dan positie nemen/verwisselen. Dus bij Essent ging de directeur weg, de manager weg en dat waren toch de sponsors van het project. Maar vooral ook tijdens dat hele traject wat 2/3 jaar duurde werd Essent van een commercieel bedrijf, energie bedrijf, of eigenlijk van een energiebedrijf met publieke functie, we legden toen nog netwerken aan toen werden we gesplitst met Enexis en werden we eigenlijk gewoon een platte verkoop organisatie en werd alles naar Duitsland getrokken naar het moeder bedrijf RWE dus exit, de hele business development club ging naar Duitsland, de hele local energy dingetjes, de directeur werd ontslagen, werd opgedoekt en in de verkoop gezet het bedrijf. Dus dan zit je met een vrij groot infrastructureel project en toen werd uiteindelijk, toen zei het netwerkbedrijf jo we hebben de sommen gemaakt, we willen alles aanleggen maar het hele commerciële risico voor het project leggen we bij Essent neer. Dat betekent gewoon dat als er van de 15 boeren er maar 2 gaan invoeden en de rest wordt ziek zwak en misselijk heeft er geen zin in en trekt de stekker eruit dan betalen jullie gewoon de afschrijving van de pijp en dat was 30/35 miljoen wat je onder de grond ging leggen. En toen ja, toen kwamen wij... ik denk dat het 2/3 jaar geleden hadden we het nog wel gedurfd maar we kwamen er toen niet uit binnen Essent want niemand wilden het risico lopen, de sponsors waren weg, en het was ook eigenlijk een oneerlijk risico wat je bij een bedrijf neerlegt en toen zijn we naar fondsen gaan kijken en we kwamen ook niet in aanmerking, dat heeft de boel ook nog een beetje vertraagd, er zijn allemaal vertragende factoren, we konden eigenlijk in die inloot voor de SDE subsidie want het gemiddelde vergistingsproject maakt een bouwplan en heeft vergunningen en dan ga je naar de bank, krijg je een bankgarantie en dan kan je je aanmelden voor de SDE subsidie, dat moet je 1 keer in de grabbelton en wordt je wel of niet ingeloot. Maar dit project, viel niet in een categorie dus je kon niet indienen. Dus had Douwe Faber met zijn fantastische grapjes dat weer voor elkaar na anderhalf jaar dat er een aparte categorie kwam voor hubs, een groengas hub of een biogas hub, zo heet dat. Dus daar was eventjes 1 jaar een opening om met ons allen in te schrijven hiervoor. Toen kwam het hele spel dat iedereen de vergunningen rond moest hebben. Maar ik geloof dat ik daar nog even ... ik weet niet precies waarom Evelien maar toen hadden we Koen Janssen erop zitten en mijn gevoel zei al een beetje en ik heb daar een beetje een neus voor,, dit gaat hem nu denk ik niet meer worden. Ik moet eerlijk zeggen dat het laatste stuk van het project daar ben ik niet meer zo scherp in. Maar Koen Janssen die dan nog eraan werkte heeft er toen voor gezorgd dat bij alle boerderijen die vergunningen rondkwamen en toen kwam eigenlijk kwam er een kink in de kabel want twee partijen wilden niet meer mee doen geloof ik en dat is een lang verhaal. Eentje had geloof ik iets van een clash met Ekwadraat, iets uit het verleden en dat was eigenlijk een oneigenlijke discussie. En de allergrootste Marrum mechanisatie, de allergrootste ging toen failliet en die moest voor 1/3e van het volume zorgen. Dus die moest bij de opstart, als die niet mee zou dan zou het eigenlijk, zou de infrastructuur veel te duur zijn voor die paar kleintjes en dan moest je maar crossed your fingers doen dat er dan over twee jaar meer bij zouden komen dus je moet ook zorgen dat je een beetje een businesscase had, oh ja dat was toen ook nog. Toen rond Marrum Mechanisatie hebben we gezegd als we het project nou eens kleiner maken maar dan maken we de pijpen zo groot dat we kunnen doorgraven en we kunnen in ieder geval rond Marrum en een paar andere, zijn we aan de gang en dan kunnen we later opschalen naar de rest. Dus toen hebben we dat projectje definitief laten maken en toen ging Marrum mechanisatie failliet. Dat is wat er gebeurd en volgens mij is toen, toen is volgens mij, we hebben hier niet echt aan de grote klok gehangen en volgens mij is het project toen in stille dood gestorven. Dat was eigenlijk de nekslag. Maar toen die ertussenuit viel toen werd heel snel met Eneco, want Eneco wilde Marrum Mechanisatie een beetje uitspelen tegen ons. Marrum mechanisatie ging daar sympathiek maar er lagen ook nog allemaal spelletjes die er speelden dus er was een hoop geduw en getrek. Maar dat was eventjes in een nutshell even het project. Ja op de achtergrond spelen allerlei parallel processen. Zo is onze directeur verkoop Essent verkoop naar Jan Peter gegaan, directeur essit manager bij Enexis om te praten over de contracten want volgens mij waren er conceptcontracten liggen

met de boeren, conceptcontracten liggen met de netwerkbedrijven. Dus alles werd al wel in werking gezet zeg maar, maar uiteindelijk is het gewoon misgelopen op de 1... en dat is eigenlijk iets wat aan het begin beter hadden moeten doen. Kijk je weet, het concept was leuk, toen werd er gerekend en dat rekenwerk duurde driekwart jaar en toen bleek dat de infrastructuur 35 miljoen was in plaats van 5 en dat is 35 miljoen dat is wel heel veel geld, hoe gaan we dit doen? Komt hier een innovatiefonds onder gaan we daar met z'n allen opzetten, nemen we het risico 1,2,3 tussen alle partijen in en die discussie is op een gegeven moment was dat ook een hot potato van wie draagt dat financiële risico voor het infrastructuur eigenlijk? En op het laatst was er ook te weinig biogas denk ik. Achteraf is het gewoon met Nederlandse, ik heb als directeur van groengas Nederland gewerkt en dat is een publiek-private stichting die de biogas markt aansnijdt en daar liep het er ook steeds tegen aan. Als je echt in een... eigenlijk zou de Nederlandse overheid gezegd moeten hebben, dit is zo'n mooi vlaggenschip laten wij gewoon vanuit Nederland die pijp aanleggen, geen gezeik of 100% hier is 50 miljoen en iedereen die wil mag nu komen aansluiten en dan denk ik gewoon dat het project gewoon van de grond gekomen was. Dat meen ik echt oprecht omdat er dan alleen nog kleine kosten zijn dus dan moet je een stukje pijp naar een stukje pijp graven en naar de register, wat nu ook al het geval is. Ik denk gewoon dat als je terugkijkt en misschien hebben wij dat niet goed gemanaged, ohja wat de overheid ook wil, dit is nog wel even belangrijk, Douwe Faber had het dus helemaal voor elkaar dat wij een aparte categorie kregen in de SDE-subsidie als biogasproject. Volgens mij moesten we daar als 1 project indienen, iedereen moest tegelijk zijn vergunningen rond hebben en als al die vergunningen bij elkaar opgeteld moest kon 1 vergunning zijn en dat moesten we indienen dus dat was ook een ongelooflijk management en dan zie je al die haakjes en oogjes van de regelgeving en van de subsidies. Maar de eis van Bert de Vries en dat was toen de plaatsvervangend directeur-generaal volgens mij nog steeds van EZ, was gewoon prima dat ik een aparte categorie van de hub maar Bert de Vries zit al tijd super op de centen in, economische zaken he en hij zei gewoon het moet goedkoper worden dan dat het nu is. Zo'n biogasnet moet goedkoper worden, aantoonbaar dan een standaard groengas installatie. Want anders heeft het geen zin zoiets categorie te doen. Mijn verhaal is altijd geweest Douwe, hoe je het ook went of keert dit wordt gewoon duurder zeker met de kennis van die 35 miljoen in plaats van 5 miljoen. Dit wordt altijd duurder maar het is de enige manier om het achterland van de boeren te ontsluiten met 80 procent van het biogas volume zit. Dus ja het wordt duurder dan standaard groen gas maar het is de enige manier om al dat biogas zeg maar op het netwerk te krijgen, dus economisch of eigenlijk ecologisch verantwoord dus het was ook van sorry Bert het wordt niet... maar Douwe dacht die kent Bert de Vries ook en ik heb hem pas later leren kennen en als ik dit verhaal vertel aan Bert de Vries ga ik nooit een aparte categorie krijgen dus hij hield en of ander bullshit verhaal van ja het wordt echt goedkoper hoor Bert. Dus Bert dacht dat het goedkoper werd dus stelt de categorie open maar het echte verhaal was van ja als je het niet doet dan gaat 80 procent van het biogasvolume komt nooit vrij. Snap je? En als dat het eerlijke verhaal had verteld dan had hij misschien had hij het meteen kunnen stoppen en had je eerder kunnen stoppen. Het echte verhaal was willen we verdomme nou duurzaam zijn in Nederland of niet en ja iemand moet die 35 miljoen betalen het is oneerlijk om dat bij Essent neer te leggen want ja weetje dat is ook niet meer het rijke energiebedrijf van vroeger en moederbedrijf enzo weetje wel. Dus de netwerkbedrijven hebben geld zat dat was ook echt zo, bij Enexis klotste het over de plinten heen maar kan er niet verdorie door de Nederlandse overheid, vinden we dit een mooi concept voor Nederland bv en willen we het gewoon eens een keer een serieuze kans geven dan zou het eigenlijk een innovatief project moeten zijn, dan zou het gewoon als speeltuin benoemd moeten worden van joh als er iets uitkomt is het leuk en laten we het vooral heel serieus proberen met allemaal handtekeningen eronder. Maar uiteindelijk hadden we die koerst moeten varen van joh het wordt niet mooier, dit is de waarheid en Nederland moet het betalen want je zou het best met Essent drie miljoen kunnen doen en vervolgens vanuit Enexis en Alliander en misschien de boeren ook nog wel een ton om te laten zien we proberen het wel maar dat was het dan. En de rest moet van de overheid komen. En dat was het echte

verhaal denk ik, het was gewoon niet commercieel en Essent werd steeds commerciëler omdat, snap je. Omdat die kaartenbak, het verkoopkantoor Nederland van RWE in plaats van energiebedrijf. Essent werd steeds commerciëler en project was niet commercieel en toen die infrastructuur zo duur werd is de discussie te laat gevoerd van ja het is niet mooier dan dat het is maar vinden we wat voor Nederland of niet? En dan zit er een directeur en generaal die alleen op de centen aanstuurt dus dat was ook wel een serieus issue. Het was dus een enorm kunst en vliegwerk. En als je diep in mijn hart kijkt als je dingen simpel maakt dan had Nederland het gewoon moeten doen, gewoon 35 miljoen innovatie geld op tafel leggen en ik denk dat het project dat daar heel veel geleed van hadden en dat we nu biogasexpert waren geweest en hadden we misschien omdat je het doet verbeteringen tegen komt waardoor het toch weer goedkoper kan maar nu is er gewoon niets gebeurd. Dat is gewoon jammer, dat is voor iedereen eigenlijk een beetje jammer. Ook al was Marrum mechanisatie niet geweest, als je die weg afrijdt gewoon van noordoost Friesland waar die pijp komt dan liggen er tot aan Leeuwarden dan kom je gewoon koeienstallen van 400 stuks zien op binnen een 100 meter van het netwerk die waren nog helemaal niet in het scope van het project. Ik denk als die pijp er had gelegen dat er heel veel mensen op de deur waren gaan kloppen. En als een kip/ei probleem waar je niet doorheen kwam en waar ik vooral als mens heel erg moe van werd is dat er ondertussen heel veel ceremonie en heel veel dure mensen, ik weet niet of je ze gezien hebt met getekende LOI's en met allerlei hotemetoten zaten daarbij en dus er zijn hele mooie lintjes geknipt voor een project wat gewoon heel erg moeilijk had en als je dan mij als mens vraagt dan zat er gewoon, iedereen wilde bij een mogelijk groot feestje zijn zonder dat er echt een harde handtekening onder stond want het was natuurlijk prachtige PR ook voor Friesland ook voor Essent. Maar niemand die uiteindelijk echt z'n portemonnee wilde trekken en ook niet vanuit een visie vanuit Nederland bv waar ik stiekem een beetje op hoopte maar uiteindelijk hebben we of slecht gemanaged of is het er gewoon niet van gekomen of was het gewoon niet te doen. I dont know maar dus toch een best wel een duur innovatief project waar niemand echt de eigenaar van is. Achteraf schaam ik me nergens voor maar vind het ook wel jammer voor Nederland en ook jammer voor de melkveehouders en jammer van de tijd die ermee gemoeid is want er zijn heel veel dure en minder dure mensen toch wel heel druk mee geweest. Toch wel in de hoop dat we echt iets leuks zouden doen en dat is gewoon niet gekomen en dat is zonde. Dat is toch wel jammer en of het slim is of niet slim is, is achteraf.

Evelien: Maar je hebt nu niet iets van, ik had dit nu ander willen doen? Als ik het nu opnieuw had gedaan dan was het misschien wel gelukt?

Xander: Ja weetje, het enige wat je niet echt in de hand had, je wist eigenlijk de biogas potentie hadden we vrij snel in kaart en ook, we hadden ook best wel, mensen hadden een LOI'tje getekend hadden de ondernemers hadden zoiets van we tekenen een LOI zo van als we gaan vergisten dat ze het biogas zouden vasthouden voor een periode van zoveel jaar voor dit project dus dat was wel heel waardevol want dan konden wij weer door naar de volgende stap en Douwe had ook wel zijn royalty's en hij deed het ook fantastisch, geen woord over Ekwadraat. Maar het enige wat we niet in de hand hadden was die infrastructuur. We wisten bij god niet, Douwe niet, wij niet, Essent had ook nog wel wat technische bedrijfsonderdelen daar ook niet aan wilden rekenen omdat het te klein was voor het een en te groot voor het ander en dus we waren daar dus helemaal afhankelijk van een gasbedrijf wat het kan doorrekenen. We hebben toen uiteindelijk voor Enexis en Stedin gekozen wat uiteindelijk wel 3 keer zo langzaam is als een Hak, die ook niets anders doen dan pijpen aanleggen met compressoren, die hadden ook al hele co2 netwerken ook al aangelegd en die wisten echt wel wat gas rond pompen is in een netwerk en dat biogas dan iets gevaarlijker kan zijn of iets onbekender, prima maar ik denk voor een eerste indicatie hadden we eigenlijk vanuit essen rond 50.000 euro; als je nu terug kijkt had in plaats van, we hadden toch wel best een 1 of 2 ton aan Ekwadraat kwijt geweest hadden we gewoon 50,000 meteen

op dag 1 portemonnee moeten trekken en een offerte moeten laten maken, niet binnen de offerte, ook niet voor een vervolgopdracht maar dan hadden we een leuke indicatie gehad van wat kost die infrastructuur, snap je? En als die, ik noem maar wat, 3 miljoen was geweest of 5 miljoen en het netwerkbedrijf .. dan hadden we dat als paralleltraject kunnen opzetten. Dus ik heb toch wel, en dan hadden we later Enexis misschien wel met een toeziend oog hadden we daarin mee kunnen laten procederen zonder dat we ... achteraf of we het heel anders hadden kunnen doen maar ik denk dat de snelheid een van de uiteindelijke bottlenecks is de doorlooptijd van het project geweest waardoor er mensen failliet gingen en afhaakten en stakeholders wisselden van plek en om die doorlooptijd heb ik achteraf kunnen verkorten door veel sneller met een commercieel bedrijf de infrastructuur kunnen plannen. Dan hadden we in ieder geval al een eerste indicatie gehad en dan was het misschien, misschien was het toen ook al 35 miljoen geweest, dan hadden we wel gewoon kunnen zeggen dan hebben we een innovatiefonds nodig en de discussie had je dus ook niet met Alliander of Enexis die half overheid zijn of helemaal maar die had je dan rechtstreeks met een commerciële partij op hoog niveau kunnen voeren met CEO's en de chief van economische zaken. Had je misschien sneller tot een deal gekomen. Ik vermoed dat dat wel een route was geweest die kansrijker was geweest dan de route die we nu hebben gekozen met het oog op het reguliere domein. Ik denk dat we eigenlijk gewoon 50.000 bij Essent hadden moeten trekken als we toch al een zwaar project ingingen en dat we als eerste orde een idee kregen voor de infrastructuur, daar hebben we te lang mee gewacht, met die hot potato, die uiteindelijk echt groot bleek te zijn. Achteraf gezien hadden we toch op Douwe de ondernemer moeten afgaan en toch dat commerciële stuk moeten doen en de risico's uiteindelijk als het dan 80/20 op de stip ligt had de overheid echt wel gezegd ja maar hoe zit het met de veiligheid en dan laten wij dat en dan nemen we een paar specialisten van Kema of weet ik veel wat. En dan was het, ik denk achteraf was het dan wel gebeurd. Dus hebben we te goed willen doen, te degelijk en als je iets wat zo moeilijk is te degelijk opzet dan heb je (...). Ik denk achteraf nog beter naar Douwe luisteren.

Evelien: Zal het onthouden. Ik vind het sowieso al een vrij duidelijk verhaal want je weet al veel te vertellen maar voor het feit dat je zegt dat je er niet zoveel meer van weet gaat het nog vrij goed. Heel veel dingen die ik wou vragen heb jij al beantwoord. Maar als ik dan naar het hele project kijk en jij dat dan vertelt, van de andere kant krijg ik heel vaak te horen dat het inderdaad alleen maar op geld vastliep maar dat is dus eigenlijk niet zo?

Xander: Nee nee nee dat was uiteindelijk wel een ding maar nee het was gewoon de bedrijvigheid van het proces en de hoeveelheid wisselende stakeholders.

Evelien: Lag het dan ook aan dat het een duurzaamheidsproject is of is die vertraging met andere projecten ook zo?

Xander: Dat is eigenlijk, nee dat heeft er eigenlijk niets mee te maken. Het was gewoon een groot nieuw project met veel spelers en veel afhankelijkheden. En later hebben we pas heel veel innovatieboekjes gelezen en door het te doen leer je verschrikkelijk veel van. Innovatie is het zo snel mogelijk wegnemen van onzekerheden, dat is 1 van de definities van innovatie en ik vind dat een hele mooie. Als je op die manier naar dit project had gekeken dan had je dus zo snel mogelijk overeenkomst met de boeren moeten krijgen en dat hebben we gedaan, dat is goed. 1 van de grote onzekerheden was gewoon wat gaat die infrastructuur kosten en is het technisch haalbaar en daar hebben we dus een te langzaam proces voor gekozen. En om die reden had je het commercieel moeten doen en had je voor 50.000 vrij snel geweten. (...). En dat is echt een fout geweest, zeker in een project met heel veel stakeholders moet je echt snel zijn.

Evelien: Had je dan de stakeholders er eerder erbij willen betrekken, later juist of was dit goed?

Xander: Dat was het allerbelangrijkste: geen gas, geen project. Dus die hebben we meteen gefikst. Het volgende is als je het geld hebt dan geen tijd geen project. Daar zijn we een te lang proces in gegaan dat duurde echt 3 kwart jaar voordat er een keer een berekening lag en toen wilden Alliander en Enexis en wie is daar de baas tussen en allerlei politiek nog tussen en Gasunie er nog bij. Nou dat was wel prima want die hadden we echt ook nodig, maar daar hadden we echt een commercieel bedrijf bij ontmoeten, uiteindelijk was dat 1 van de, als je terugkijkt en ik zo hardop denk dan hadden we het echt commercieel moeten doen. Dan hadden we het later alsnog gereguleerd kunnen doen maar dan hadden we heel snel een kosten indicatie gehad en hadden we heel snel tempo erin kunnen gooien en hadden we een heel ander traject gelopen en het 3e was denk ik als ik naar het management kijk is dat we echt geprobeerd hebben in de bestaande structuur bleven, we moeten SDE-subsidie krijgen anders gaat het project niet door. Had wel ontmoeten maar we hadden eerst moeten zeggen: wie gaat eigenlijk dat risico nemen voor dat nog onbekende bedrag lees hoe snel weten we dat onbekende bedrag, nou 35 miljoen. Wie gaat dan het risico nemen en als je daar niet uitkomt dan hadden we meteen naar de, los van de SDE, naar de overheid moeten gaan en gewoon kijken van joh wie doet wat, jullie 80 procent wij 20, 50/50 en als je er dan niet uitkomt dan heb je geen project in plaats van hele categorie in het leven roepen en dan alsnog die 35 miljoen... Het wegnemen van onzekerheden als je dat als innovatie in gedachten neemt dan hadden we dat niet optimaal gemanaged. Dat denk ik, maar goed. Douwe was jong, wij waren jong, nouja. Nog steeds, haha. (..).

Evelien: Volgens mij heeft Gerke nog steeds hoop.

Xander: Ja die houd hoop, dat is mooi. Dat is ook echte ras optimist, klopt. Maar het momentum is weg want kijk op een gegeven moment bij een project verlies je momentum. Als dure bestuurder lintjes hebben geknipt met LOI's en het wordt niet binnen 1 jaar een succes dan gaan diezelfde bestuurders eventjes voorzichtig zijn want die hebben natuurlijk overal reputaties te verliezen. Dus dan sterft het liever een stille dood dan dat je nog na 2 jaar nog een keer vol gas op geeft en weer een persbericht weet je wel? Dus snelheid is alles en dat hebben we af en toe de verkeerde afslagen genomen.

Evelien: Ja, dat snap ik wel. Maar ik zit heel even naar mijn vragen te kijken. Ik ga mijn case dan vergelijken met wat er in de literatuur geschreven wordt over wat er fout kan gaan bij bepaalde projecten maar bijvoorbeeld onderling vertrouwen, dat ging allemaal goed bij dit project?

Xander: Ja dat is leuk dat je dat vraagt, op een gegeven moment tussen die melkveehouders en Essent zat wel zoiets van oh daar komt het rijke energiebedrijf en van een kant dus vertrouwen van nou goed dat er zo'n grote club instapt dat voelde je ook al bij de biertjes aan de bar, heel simpel. Maar andere kant ook gezonde argwaan ook naar Douwe toe van zorg nou dat we niet worden uitgeknepen, dat het energiebedrijf met het geld er vandoor gaat. Maar ik denk uiteindelijk dat daar initieel eventjes zo maar volgens mij was al snel de kou uit de lucht. Ook omdat ik ben wie ik ben en soms, ze zien mij natuurlijk he, volgens mij hadden we al vrij snel de kou eruit. Het was wel een bepaalde traagheid wat ook beetje, we hebben te laat, kijk wat er gebeurd is, ik ben eigenlijk een beetje bottom up de boel gaan regelen binnen Essent. tot directieniveau. Bij Enexis hebben ze datzelfde gedaan snap je? En dat heeft te lang geduurd. Eigenlijk en dat is niet alleen mijn fout maar ook een gebrek aan leiderschap bij de directeur. Op moment dat je op zo'n moment van zo'n mooi project hoort, pak je gewoon zoals Steve Jobs ook in het vliegtuig vloog, om echt dingen zelf te doen. En nu verdomme is het afgelopen. Toen Douwe Egberts en Senseo,

daar hebben ze 3 jaar over rommelen tot god hoe heet hij: Boonstra van Philips letterlijk naar Douwe Egberts is gerezen, verdomme dit is een mooi project waarom werkt dit niet? Toen hebben ze met z'n tweeën gezeten en toen gezegd: ja tenzij... en zo is de Senseo er gekomen, moet je het verhaaltje maar eens lezen. En eigenlijk had dat hier ook moeten gebeuren, dus dat die directeuren zich nu niet lieten voorlichten met PowerPoint en allemaal moeilijke vragen terug naar beneden gaan stellen, ik heb dat echt geprobeerd te managen hoor, maar ik zal geen namen noemen maar kerel pak nou eens je auto en rij eens naar je partner op niveau want jij bent de decisionmaker, jij moet straks geld betaald krijgen, probeer nu handjeklap te doen van: wie doet wat en we gaan dit samen tot een succes maken. En dat in de ogen kijken op hoog niveau binnen de energie en netwerkbedrijven is wel iets wat had gekund. Er was geen kwestie van wantrouwen maar het was wel een beetje spelletjes, toch wel een beetje uit de wereld van wie heeft de langste, old-school directeuren. Beetje aap uit de boom kijken en ik een beetje meer dan jij. Dat zat er wel een beetje in dat kan ik niet ontkennen. Wantrouwen weet ik niet maar ego wel snap je? En het of niet door mij goed managen maar het te laat aan tafel zitten om te zeggen van lets do this together op hoog niveau in plaats van uitgenodigd worden door de onderlaag om een lintje door te knippen, snap je wat ik bedoel? Het ownership nemen van iets nemen van iets wat zo mooi is, was er niet, dat was op zich wel een teken en als er geen echt ownership is en iemand op hoog niveau nergens niet in geloofd en overtuigd moet worden dan is het een lange weg. En als die gewoon zegt van: Xander joh ik weet dat we hier niet steenrijk van gaan worden maar dit is wel goed voor Essent want tak..tak tak.. los van de economics. Dan heb je gewoon ander sponsorship, snap je wat ik bedoel? In plaats van dat je een PowerPointje en nog een berekening en nog een meeting moet belegen tussen de hoge heren doen ze het zelf. En dat of dat is managen van ons maar het is ook een beetje gebrek aan leiderschap van de directeuren zelf. Kan het niet anders zeggen. Punt.

Evelien: Was het een project die zeg maar uiteindelijk uit kon of is het: we zouden geld moeten inleveren omdat het een mooi project is?

Xander: Nee ik denk dat het uit kon maar dat het een risico was, zeker toen Marrum omviel. Toen werd wel duidelijk dat het verliesgevend zou zijn tenzij er een nieuwe Marrum in zou stappen en toen was het te lang, toen viel het wel weer een beetje uit elkaar. Toen heeft Ekwadraat later nog geprobeerd om daar vloeibaar biogas van te maken met een hogere verkoopprijs. In plaats van invoeden bij de Gasunie, er zijn dus allerlei kunst en vliegwerkjes geprobeerd om wanneer het risico te groot wordt de inkomsten te vergroten, dit zijn goede draaiknoppen maar we willen nog innovatiever en toen werd het op een andere manier risicovol.

Evelien: Was die pijp dan ook zo duur omdat het nog nooit eerder gedaan was?

Xander: Dat weet ik niet daar zijn wij wel enorm van geschrokken, denk nog steeds leg er een pvc buis neer dat zeiden die mensen van de Gasunie ook. Dus ik zal geen namen noemen maar er waren twee directeuren die zeiden we hebben het over een tuinslang, ze noemden het letterlijk een tuinslang, een dikke tuinslang, hoe kan dat zo duur zijn? Ik heb dat nooit in de inhoud over durven challengen dat is dan ook een beetje een motie van wantrouwen. Netwerken stikten gewoon in het geld en ik denk dat ze er niet van schrokken, zulke bedragen. Maar als je het risico moet nemen als commercieel bedrijf, maar bij het netwerkbedrijf maakt het niet uit als het 2 keer zo duur is. Althans toen was de mindset nog zo maar ik denk dat het nu wel een stuk commerciëler is geworden ook. Toen was het, het kost wat het kost.

(gesprek ging in informele sfeer verder)

INTERVIEW HARM-JAN BOUWERS – PROVINCIE FRIESLAND

E: Nou laten we beginnen, ik heb wel wat vragen over het Bio-NOF-project maar ik vind het niet erg als u tussendoor een vergelijking maakt met wat u nu doet en of u er verschillen inziet. Mijn doel is voornamelijk om erachter te komen hoe de duurzame energie makkelijker van initiatief naar realisatiefase kunnen krijgen en de vraag is dan waar de knelpunten zitten en hoe dat bijvoorbeeld met een gebiedsgerichte aanpak anders/beter benaderd zou kunnen worden.

H: Hmm okee

E: ja dat is natuurlijk de vraag

H: ah oke, dat is het thema van jou onderzoek?

E: Ja

H: De gebiedsgerichte aanpak?

E: Ja

H: Oke

E: En dan vooral gericht op duurzame energie omdat ik dat zelf een interessant gedeelte van de planologie vind omdat ja, met duurzame energie kan je volgens mij echt wat betekenen en dat gevoel heb ik persoonlijk minder met bijvoorbeeld het aanleggen van een weg.

H: Dat kan ook heel zinvol zijn!

E: ja, dat kan ook heel zinvol zijn maar daar ligt niet mijn ambitie

H: Oke

E: oké maar vandaar

H: Oke

E: Oke Bio-NOF heb ik nu als case gekozen omdat het uiteindelijk niet helemaal van de grond gekomen is.

H: Hmm nee niet helemaal

E: Nee, wel een beetje! Gerke is in ieder geval erg enthousiast erover, laten we het daarop houden. En ik ben nu vooral heel erg benieuwd, hoe eigenlijk het hele proces er aan toe is gegaan. Waar bijvoorbeeld de problemen zaten, lag dit alleen bij het geld of lag dit nog bij andere factoren?

H: Dat is al een hele tijd geleden

E: Dat geloof ik wel ja

H: Ik weet niet eens wanneer het is begonnen, het is begonnen met ongetwijfeld een voorstel van Ekwadraat. Ik zou het moeten opzoeken maar Gerke weet veel beter dan ik wanneer het begonnen is.

E: Ja

H: In eerste instantie werd het serieus toen er wij hier een intentieovereenkomst tussen een aantal partijen hebben gesloten. Dat verhaal dat weet ik nog wel dat was nog in het andere provinciehuis. Daar zaten partijen als Essent, denk ik en ik weet niet helemaal meer wie daar allemaal bij zaten. Dat kan Gerke ook ongetwijfeld aan je vertellen maar ik kan het zo nodig ook allemaal wel voor je opzoeken, wie dat waren maar een heel stel partijen zei in ieder geval, wij gaan dat proberen. Inclusief ook de boeren die daar samen zaten en (..) zat hier ook nog bij weet ik en de provincie en de gedachte was: wij gaan daar proberen een pijpleiding aan te leggen om het gas van die verschillende vergisters te verzamelen en daar een opwerkinstallatie aan te koppelen. Er zijn allemaal varianten geweest: naar het noorden, naar het zuiden en de meest uitgewerkte variant was die naar ergens in de buurt van Stiens volgens mij.

E: Ja

H: Waar dan een opwerkinstallatie zou komen waar het gas dan in het aardgas net zou worden gepompt. Gasterra was er ook ongetwijfeld bij betrokken, Gasunie denk ik ook wel. Nou moet ook zeggen die partijen dat weet Gerke ook allemaal wel beter dan ik nog. Die hebben dat gedaan en het is vrij serieus onderzocht geweest en er is ook vrij serieus door ons gelobbyd aan alle kanten om dat mogelijk te krijgen. Wij hebben vanuit de provincie verschillende onderzoeken meegefinancierd die ook door anderen werden meegefinancierd. Essent heeft het een tijd lang getrokken als hoofd initiatiefnemer. Xander van Mechelen en zijn club. En waarom kwam het niet rond? Het kwam niet rond om een aantal dingen: het was gewoon domweg te duur, het was te ingewikkeld denk ik en er heeft ook steeds een verschil gezeten. Essent heeft, die jongen die daar mee bezig waren die hebben dat wel steeds moeten doen vanuit een wel heel sterke winstopdracht volgens mij vanuit een hoofd, zeg maar hun bazen. Dus Essent heeft het nooit willen beschouwen als een soort innovatieproject dat we als een project om sier mee te maken die je uit de nieuwe communicatiebudgetten gaat betalen, nee. Het is kennelijk steeds vanuit die hoek geweest van: het moet wel kloppen en het moet geld opbrengen.

E: Ja.

H: Heel veel van dat soort innovatie op ontwikkelprojecten of dit soort dingen worden ook wel vaak grote maatschappijen puur vanuit de communicatiebudgetten betaald zo van nou we weten dat het niets oplevert maar we maken er een goede sier mee. Even cynisch gezegd maar positief. Dat is hier volgens mij nooit het geval geweest. Ze hebben, Xander en zijn maten, ben de naam even kwijt, hebben echt wel steeds moeten werken met een duidelijke opdracht van het moet wel kloppen. Dat is in ieder geval een

belangrijke geweest. Andere belangrijke is ja er zit gewoon een enorm verschil in cultuur en ideeën tussen de individuele boeren die uiteindelijk gewoon boer zijn en een vergister als bijbaantje erbij hebben. En dat dat op zich best goed ondersteunen. En Essent die puur gewoon een grote business is, dat kwam ook lastig bij elkaar merkte ik. Ekwadraat, Gerke zelf ook, hebben er alle pogingen toe gedaan om het bij elkaar te brengen. Maar ook Ekwadraat heeft op een gegeven moment, nou Ekwadraat kwam er op een gegeven moment ook wat vreemd tussen te zitten. Ze wilden het zelf ook wel heel graag .ze wierpen zich op als vertegenwoordiger van de boeren maar uiteindelijk was het ook hun idee en kregen de boeren de indruk van: wie zijn jullie nou eigenlijk? Zijn jullie er voor Essent, zijn jullie er voor ons? Zijn jullie er voor jezelf? Nou uiteindelijk waren ze er natuurlijk ook wel een beetje voor hunzelf. Want het was hun idee en hun baby'tje dus dat leefde ook wel dus, dat was denk ik ook wel lastig, ook voor Gerke maar ook voor Ekwadraat in zijn totaliteit, dat is sowieso een lastigheid van Ekwadraat. Het zijn zowel adviseurs als een partij die er een zeker belang bij heeft. Belang dat zij er nu bij hadden is dat zij nu ook gewoon een betaalde opdracht vanuit ons weg haalde. Dus dat maakt het ook altijd lastig. Gerke heeft zijn stinkende best gedaan om de belangen van die boeren te behartigen, daar ben ik van overtuigd maar als partij had ook Ekwadraat belangen.

E: Ja

H: Net als wij trouwens, wij hadden ook belangen, ons belang was politiek een goede sier maken ons belang was om te kijken of we inderdaad, daar geloofden we toen echt nog in, de productie van biogas via koolmestvergisting een stuk verder zouden kunnen helpen. Dus dat is allemaal aan de orde geweest. Maar waarom is het uiteindelijk niet gelukt? Ja het was domweg te duur denk ik. Er moest steeds weer gewacht worden op een volgende versie van de SDE die wat meer opbracht die was alleen telkens of leeg of er was weet iets anders aan de hand.

E: Ja

H: Het heeft ook wel te lang door gesudderd. Kijk die boeren die hadden geen alternatief, die bleven daar ook wel aan vast hangen. Op een gegeven moment was een individuele mestcovergister daar kon je nauwelijks meer droog brood uit halen. Dus die moesten wel, die bleven een beetje hangen aan Ekwadraat. Zo van ja dan gaan we dit nog wel weer proberen, dan gaan we dat nog wel weer proberen. Op een gegeven moment is Essent afgehaakt en toen is Lindegas erbij gekomen. Weer met een verzoek aan de provincie om maar weer een, ook de gemeente Leeuwarden heeft er nog aan meebetaalt, om maar weer een haalbaarheidsonderzoek mee te financieren. Hebben we toen nog weer gedaan maar toen wel al een beetje met fronsende wenkbrauwen en knarsende tanden. Omdat we toen wel zoiets vinden van dan moet er nu toch weleens een keer iets gaan gebeuren want wij betalen wel heel veel aan Ekwadraat voor onderzoek maar we zien gewoon nooit wat verschijnen. Uiteindelijk bleek toen en dat vind ik nog steeds heel vreemd, er een vergissing te zijn want het kon uiteindelijk toch niet uit. Lindegas was een heel eind maar bleek het uiteindelijk over groengas kwaliteit te hebben en Ekwadraat over Biogas kwaliteit of iets dergelijks en zo'n rudimentaire fout ik dacht die maak je niet. Dat moet je op dat soort niveaus niet maken. Dat is wel gebeurd en dat was althans dat hoorden we van Ekwadraat dan, de reden voor Lindegas om dan toch maar weer af te haken. Het kon dan weer niet uit. Nou toen hebben wij, uh toen was wat mij betreft de maat ook wel een beetje vol toen heb ik gezegd Zo van nou moeten we er

echt mee op houden want dit is niet zinvol meer. Dus we hebben het in het begin heel enthousiast omarmd. We zijn er ook zelf mee de boer op gegaan, we hebben ook behoorlijk in de landen een goede sier mee gemaakt. Van nou kijk wat hier gaat gebeuren en dit is toch wel prachtig! En dan ga je dat verzamelen en het idee was ook goed we vonden het een goed idee, we hebben er goed in geloofd en het de ruimte gegeven. Maar het bleek gewoon financieel niet een aantrekkelijke optie. Op een gegeven moment moet je dan ook zeggen van nou: we houden er mee op. Gerke is nog heel lang door gegaan ook met het argument van ja je moet die boeren toch een initiatief of een ruimte gunnen.. een alternatief gunnen. Je moet toch zorgen dat die vergisters allemaal overeind blijven zodat je on andere zodat je daarnaast kunt werken aan de verbetering van die technieken, voorbehandeling, na behandelingen, weet ik het allemaal. Já maar ook daar komt op een gegeven moment wel een eind aan en we hebben uiteindelijk toch best wat geld in gestopt, Ekwadraat zelf ook wel hoor. Alleen Ekwadraat doet dat altijd in de vorm van uren die nouja die ze dan op geld zetten. WE hebben toch wel wat geld gestopt in dit traject, we hebben er in geloofd en het is hem niet geworden. Helaas. Dus dat is in het heel kort de versie van de provincie denk ik.

E: ja precies, en denkt u dan zelf bijvoorbeeld als dat geld er wel was geweest dat het dan wel geslaagd project zou zijn of zouden er nog meer factoren een rol spelen die er voor zouden zorgen dat het niet lukt?

H: nou wat je nu ziet is dat een biogasverzamelleiding is gewoon moeilijk, er zijn al een aantal andere varianten geweest ook op andere plekken en het is eigenlijk nooit ergens gelukt. Destijds was er grote kans dat wij als provincie daar langs die weg die er zou komen ook zelf aan de slag moesten. Nou dat had een groot voordeel op kunnen leveren, die hebben we ook niet kunnen pakken. Er waren ook allerlei praktische problemen weer dat de plek waarop de opwerk installatie zou komen. Het blijkt lastig om dat biogas te verzamelen en dat ergens naar toe te brengen. Uiteindelijk ben ik zelf een beetje tot de conclusie gekomen dat uh ja mijn collega die weet het nog niet helemaal goed maar ben zelf tot de conclusie gekomen kennelijk moet je gewoon eigenlijk als je al een mestcovergister maakt dan moet je zorgen dat je die warmte goed kwijt kunt en dat je dat, het gas lokaal gebruikt. Hetzij gelijk in een warmte motor stopt er elektriciteit van maakt maar er niet mee gaan zeulen, want dat is toch kennelijk niet een hele goede. JE ziet ook nu de trend de hele andere kant op gaan je ziet de trend niet meer naar mestcovergisters maar naar monovergisters. Dat zijn veel kleine apparaten.

E: Ja

H: Die veel minder gas produceren waar ook een hele andere business case achter hangt. Dus het was het kennelijk misschien toch niet helemaal. Ik ben er nog niet helemaal uit, ik mag het ook wel graag fout hebben. Je ziet nu dat al die boeren die mestcovergisters hebben toch weer gaan een deel investeren in die vergister of in ieder geval dat ding weer openhouden. De grootste hap is er al uit natuurlijk financieel. En dan kan het nog wel weer uit maar ik weet niet of er een hele grote toekomst is voor mestcovergisters. Als producent van biogas. Zo denken we er nu over. Toen hadden we een aantal varianten. Kijk we zijn ooit begonnen met vergisters, zo moet je het beginnen, we waren hartstikke trots toen we de eerste mestcovergister kwam in Friesland en toen de tweede kwam en toen er verschillende kwamen tot we erachter kwamen van ja het is leuk en aardig maar die dingen hebben een rendement van wat is het

20/30 procent van de energiewaarde van het biogas. Dat wordt verstroomt, daar maak je stroom energie van en de rest gaat als warmte verloren.

E: Ja

H: Nou misschien was het dus toch niet zo'n handig idee want ze zitten ook allemaal op plekken waar je ook niets met die warmte kan. Dus hele efficiënte dingen zijn het niet we zitten te spurtten op onze grote energiecentrales die maar een rendement van 50 procent hebben maar die mestcovergisters doen het niet zoveel beter.

GROEPSINTERVIEW EKWADRAAT

Hoe we met een gebiedsgerichte aanpak naar realisatiefase komen en daarbij zou ik willen weten wat de grootste problemen zijn en welke dingen de grootste vertraging opleveren bij duurzame energieprojecten.

- Grootste probleem is om marktconform financieel rendement voor investeerders te realiseren. Daardoor is financiering lastig. Vastgoed levert gewoon meer op dan duurzame energie investeringen. Investeerders willen gewoon een beter rendement.
- Er is geen daadwerkelijke probleemeigenaar. We willen allemaal wat met duurzame energieprojecten maar door ontbreken probleemeigenaar mist de 'sense of urgency'.
- Projecten die gerealiseerd worden, worden vaak vanuit andere ideeën gerealiseerd. Sluitende business case is essentieel maar er zijn meer redenen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is een reden om het te doen.
- Sterke relatie met energieproducent met zijn omgeving. Meer locatie specifiek, veel meer zichtbaar. Vanuit ruimtelijke zin altijd lastiger.
- Afhankelijk van de grootte van het duurzame energieproject kan NIMBY best vaak een rol spelen.
- Energie is onzichtbaar geweest de laatste tijd (eerder waren er ook windmolens) maar de burgerij kan het niet meer in perspectief plaatsten en kan bijvoorbeeld dus niet accepteren dat er windmolens staan voor hun eigen belang!
- We moeten omslag maken dat energie dichtbij gerealiseerd moet worden, dat betekent dus ook dat je er last van kan hebben.

Jullie merken nu al dat mensen weerstand bieden aan duurzame energieprojecten, op windmolens na want dat is algemeen bekend.

- Ja bij geothermie merk je heel sterk van wat voor effect heeft dat. In Groningen heb je de aardbevingsproblematiek en wat heeft het voor effect. Want met geothermie boor je ook dus wat doet dat dan?

Wat vinden mensen er niet goed aan dan, lelijk, stank etc?

- Vervoer, levert hinder op.
- Hinderaspecten die je er van hebt.

Als je de literatuur leest komt bijvoorbeeld NIMBY heel duidelijk naar voren maar andere factoren als complexiteit en onzekerheden, spelen die ook een rol?

- Duurzaamheid hangt nog aan subsidies vast en subsidie regelgeving maakt ook dat projecten complex zijn om te ontwikkelen.
- Tijdens het spel de spelregels veranderen maakt het ook moeilijk, als ondernemer weet je vaak niet waar je aan toe bent omdat het vaak lange termijn projecten. En als het beleid constant veranderd dan is dat lastig.
- Spoorboekje loopt nooit gelijk op, heb je bijv. je SDE-aanvraag gehonoreerd maar dan moet het binnen 3 jaar draaien, maar dat is dusdanig complex dat je dat niet redt maar je gaat ook niet die enorme hoeveelheden geld uitgeven voordat je weet of je subsidie krijgt. Dan moet je nog weer proberen om verlenging van je SDE-subsidie te krijgen.
- Exploitatie is vaak afhankelijk van de afnemers en die worden dan vaak belanghebbende in een project. In indirecte zin vergroot dit de complexiteit organisatorisch.
- Ook willen bepaalde projecten niet wachten tot bijvoorbeeld het warmtenet er ligt, dat gaat te langzaam.

Mutal trust, onderlinge vertrouwen tussen verschillende ondernemers die samen 1 project moeten doen, levert dit nog problemen op? Of komen jullie dat niet tegen?

- Bij bio-NOF heel duidelijk aan de orde, daar had je heel veel verschillende stakeholders. Iedereen zit er voor zichzelf in dus dat maakt het moeilijker. Soms is het met 2 stakeholders al moeilijk laat staan met heel veel meer.
- Iedereen zit er met een eigenbelang in
- Het is al moeilijk om ondernemers te overtuigen dat het uit kan en goed is en dan vervolgens geen SDE dus gaat het eerst niet door. Daardoor begrijpt de planeigenaar het niet en zo kan een project die goed staat, toch niet doorgaan. Ben je heel veel tijd om alles voor te bereiden en dan lukt het uiteindelijk toch niet.
- Langere afname contracten zijn meer een punt. We zijn gewend voor kortere tijd contracten af te sluiten. Maatschappelijke organisaties wil wel nog wel een keer voor de lange termijn tekenen maar voor individuele ondernemers is 5 jaar al veel.

En als jullie dan naar die problemen kijken, hebben jullie dan dingen van: dit zou anders moeten om het makkelijker te maken of om het sneller te laten verlopen?

- Gemeenten en overheden hebben doelstellingen maar kunnen het zelf niet bereiken en daar hebben ze weer anderen voor nodig. Misschien zou de overheid meer een rol kunnen spelen in de risicoafdekking.
- De overheid zou de probleemeigenaar moeten zijn.
- Concurrenieren met dure fossiele brandstoffen is moeilijk.
- De euro regeert, de partij die voor de minste euro's Nederland kan helpen die duurzame doelstellingen te halen is de grootste vriend.
- Energie is politiek en het gaat om een politieke wil. Je zou traditionele energie hoger moeten belasten en de innovatie stimuleren waardoor de kostprijs van duurzame energie omlaag gaat maar dat kost geld.
- Overheid is een belangrijke stimulans omdat zij het beleid voeren en je weet als ondernemer waar je aan toe bent. En niet maar hopen dat het subsidiepotje leeg is maar als je een goed project hebt dat je dan gewoon subsidie kan krijgen en dat je bijvoorbeeld je energie mag invoeren op het net en er geld voor krijgt.
- Omdat wij de Shell, de NAM en de Gasunie hebben is de lobby van fossiele brandstoffen erg groot in Nederland.

Transitie van kolen naar gas qing simpel, dit wil je ook met duurzame energie, zou je in Nederland iets kunnen bedenken waardoor een centraal netwerk mogelijk is?

- De infrastructuur is lastig voor de vernieuwing.
- Het maakt niet uit waar jij een project hebt want je kan altijd je energie zijn.
- Invloeden is nog wel een probleem af en toe bij bijvoorbeeld gas. Bij elektriciteit vaker mogelijk maar kan de businesscase wel beïnvloeden.

Kleine energieprojecten zouden we meer op moeten waarderen staat in de literatuur, moet je naar grotere ontwikkelingen willen?

- Door de goedkope fossiele energie heb je baat bij schaalvoordelen en dus grotere ontwikkelingen in duurzame energie.
- Centrale plekken opwekken betekend dat je moet transporteren. Lokaal opwekken en lokaal gebruiken bespaard heel veel kosten. Economie in Nederland is ingericht op grootschalig produceren en transporteren maar je moet je afvragen of dat de beste oplossing is. Als transport duurder wordt dan wordt lokaal opwekken logischer.
- Zouden kantelpunt in transitie moeten bereiken. Daarbij ontstaan de voordelen.
- Glastuinbouw heeft bijvoorbeeld een prijsafsprake voor energie, dat willen ze graag houden.

Kan de gebiedsgerichte aanpak erbij helpen om er sneller doorheen te gaan of is het een belemmerende factor?

- Je maakt een directere link tussen burgers en energie. Als je een energiestructuurvisie maakt als gemeente dan geef je ook duidelijk aan van wat we willen en wat je kan doen. Dus koppeling met lokale samenleving is zeker zinvol en het legt een band tussen de burgers en de plannen.
- Plannen zijn er wel, maar hoe krijg je nou dat die plannen nou daadwerkelijk richting realisatie gaan want er zijn plannen genoeg.
- Overheid zou een duidelijk beleid moeten maken want dan hebben ondernemers meer zekerheid en dan pakt de markt het wel op.
- Maatschappelijk draagvlak is ook erg belangrijk.
- Er zijn teveel factoren van invloed op de businesscase.